DANSK FOLKEMINDESAMLING
Afd. I
~~Nord~~ mid
~~Pe~~ nrd
afh
pet
UDSKILT AF DFS.
14/4. 82 [illegible]

OM

NORDBOERNES GUDEDYRKELSE OG GUDETRO I HEDENOLD.

EN ANTIKVARISK UNDERSØGELSE

AF

HENRY PETERSEN.

KJØBENHAVN.
C. A. REITZELS FORLAG.
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE
1876.

DANSK FOLKEMINDESAMLING
KGL. BIBLIOTEK

Det filosofiske Fakultet har kjendt denne Afhandling værdig til at forsvares for den filosofiske Doktorgrad.

5te November 1876.

E. HOLM,
Prodecanus.

Det Skridt, som Oldtidsvidenskaben altsaa nu har at gjøre fremad, maa være ved Kritikens Hjælp, saavidt muligt, at udrense og opklare Levningerne fra Oldtiden. Rigtignok ville mange Troessætninger og mange smukke Hypotheser paa denne Maade gaae til Grunde. Men vi bør dog glæde os over, at den blotte Begeistrings Tid har været; thi uden den vilde vi aldrig være komne til det Punkt, hvorpaa vi nu befinde os.

J. J. A. WORSAAE.

(Runamo og Braavalleslaget
Et Bidrag til archæologisk Kritik.
Kjøbenhavn 1844).

Indhold.

Gudedyrkelsens Styrelse og Ordning .... Side 1.
Gudehovet .... — 21.
Guderne og Gudetroen .... — 33.

I.

GUDEDYRKELSENS STYRELSE OG ORDNING.

Det maa antages at have været et gjennemgaaende Træk for Gudedyrkelsens Ordning i Norden, at Styrelsen af de den vedkommende Anliggender var knyttet til de forskjellige Trin af selve Rigets Styrelse.

Minder om Kongeværdighedens Betydning i en saadan dobbelt Retning foreligge klart gjennem de gamle Kvad[1]) og Sagn, navnlig gjennem Ynglinga Sagas Fortællinger om Upsalakongerne, paa hvis Omhu for den offentlige Gudedyrkelse Folket nøje vogtede: vare de forsømmelige med Blotene, og der kom Uaar, blotedes Kongerne selv som Sonoffer til Guderne. Ogsaa i Hervarar Sagas Fortælling om den kristne Kong Inge Stenkilsøns Fordrivelse af Svearne og Blot-Svens Valg i hans Sted fremtræder Kongens Betydning som Leder af Gudedyrkelsen tydelig.[2])

Det Kongen nærmeste Trin i de nordiske Rigers Styrelse indenfor de enkelte Landsdele indtoge Jarlerne.

---

[1]) Saaledes Guðrúnarkviða III. i d. ældre Edda, hvor Kongen foretager en højtidelig Indvielse, sammenholdt med Skjaldenes Betegnelser af Kongen som vörðr véstalls (Thjodolf i Ynglingatal, Ynglinga S. Kap. 24) mœtir vébrautar (Thorbjørn Hornklofi om Harald Haarfager i dennes Saga Kap. 9).

[2]) Hervarar Saga Kap. 16.

Netop paa Grund af deres Stilling som Kongens Stedfortrædere indenfor de enkelte Landsdele, maa det antages, at de saavel overfor Gudedyrkelsen som overfor den verdslige Styrelse have haft en overordnet Betydning. Det siges da saaledes ogsaa om Sigurd Hakonsøn Jarl paa Hlade, at han holdt Blotene op „af hendi konungs,“ [1]) og vi finde i Skjaldekvadene Betegnelser af Jarlen ligesom af Kongen i hans Forhold til Gudernes Helligdomme. [2])

Foreningen af Styrelsen af de verdslige og gudelige Anliggender fremtræder endvidere indenfor det snevreste Omraade af Riget, Herredet, som en naturlig Afspejling af Styrelsen af videre Omraader. Der findes bestemte Efterretninger herom for Norges Vedkommende, og et tilsvarende Forhold træffe vi paa Island indenfor det enkelte „Tingsogn“ (þingsókn); vi tør derfor vistnok antage det almindeligt i Norden, i alt Fald oprindeligt.

Tingsognets Forstander kaldtes paa Island „Gode“, en Benævnelse, der særligt knytter sig til hans Virksomhed ved Gudehovet. Skjønt denne Benævnelse maa antages at stamme fra Norge, hvor en af de islandske Landnamsmænd, Thorhadd den gamle, da ogsaa siges at have været Hovgode paa Möre, finde vi forøvrigt her — og det ikke blot efter at Landets hele Styrelse ved Harald Haarfagers Oprettelse af Enekongedømmet havde undergaaet Forandring — de Herredsforstandere, der vogtede Hovene og raadede for Blotene, ene nævnede efter deres verdslige Stilling som „Hersir“. Heller ikke for Sverige foreligger der hidtil Minder om Godenavnets Brug, og havde ikke tre fynske Runestensindskrifter bevaret det for Danmark, vilde der næppe heller her kunne paavises bestemte Vidnesbyrd

---

[1]) S. Hákonar góða Kap. 16. (Heimskr.)

[2]) Sigurd Hakonsøn betegnes af den islandske Skjald Kormak Øgmundsøn vés valdr (l. c.)

om dets Anvendelse,[1]) som derimod nu ved hine Runestensindskrifter og de islandske Forhold tør antages almindelig for alle de nordiske Lande. Glavendrup-Runestenen er rejst over Ale Saulua-kuþi, Helnæs-Runestenen af, Flemløse-Runestenen over Rolf Nura-kuþi. — Forøvrigt ere Forskerne ikke enige om Forstaaelse af Sammensætningerne Saulua-kuþi og Nura-kuþi. Man vil dels deri se en stedlig Betegnelse for Goden svarende til de islandske Former: Tungugoði, Ljósvetningagoði, dels en Sammensætning med et Personnavn: Saului (isl. Sölvi), Nuri (isl. Nóri). hvilket da for Danmarks Vedkommende vilde antyde Goden som en fra Høvdingen forskjellig og ham underordnet Person — et Forhold der i hvert Tilfælde maatte antages kun gjældende for en forholdsvis sen Tid af Hedenold.[2])

---

[1]) Som et saadant kunde Navnet Lyuthguthi paa en af Braavoldskæmperne hos Saxe (ed. Müller. S. 381) selvfølgelig ikke betragtes.

[2]) Den første Fortolkning er fremsat af G. Stephens i „The oldn. runic monum.". S. 697 og af Wimmer i Aarb. f. n. O. 1874. S. 234 og 248. Sidstnævnte tyder Saulua som Ejeform af Stednavnet Saului svarende til det norske Sölvi, nu Selven, eller som Ejf. Flertal af Indbyggernes Navn, og Nura ligeledes som Ejef. af Nurir eller Nurar, svarende til det norske Nórar og svenske Norir, enten som Stedsnavn eller som Navn for Indbyggerne dannet deraf. — Den anden Fortolkning skyldes P. G. Thorsen i Danske Runemindesm. I. 337—38.

Der synes at være Omstændigheder, som volde Betænkeligheder saa vel ved den første som anden af disse Fortolkninger, uden at dog nærv. Forf. har set sig istand til at fremkomme med nogen ny og tilfredsstillende. Derfor er ovenfor blot det Faktum anført, at Benævnelsen „Gode" har været brugt i Danmark. Hvad den førstomtalte Forklaringsmaade angaar synes følgende at kunne indvendes: — Runestenene tilhøre alle tre Tiden ved Aar 800. Havde Sølvi og Norir paa denne Tid været saadanne Centralpunkter for Egnen, at der var opført Gudehov paa disse Steder, kunde vi med Rimelighed vente, at deres Navne havde bevaret sig til den historiske Tid, saaledes som den samtidige Snoldelev-Runestens „at Salhaugum",

Ved Fjerdingsinddelingens Vedtagelse paa Island i Aaret 965 bestemtes det, at der skulde være 3 Hoved-

---

det nuværende Salløv. Sölvi kunde maaske antages at være Sølyng (Valdem. Jordebog), nu Sølling i Vinding Herred, eller Sallinge, hvorefter Salling Herred har Navn (se G. Stephens anf. St.), men der vilde da være den Besynderlighed, at Goden laa gravlagt fjærnt fra den Egn, hvor han havde udfoldet sin Virksomhed og derfor hørte hjemme. Herredsinddelingen ved Aar 800 har efter al Sandsynlighed svaret til den, vi finde i den tidlige Middelalder, og det maa da mærkes, at Glavendrup ligger i Skam (Schammæ) Herred tæt ved Skam-By. Overensstemmelsen mellem Herredets og Byens Navne, kunde maaske tyde paa, at denne oprindelig var Herredets vigtigste By, ved hvilken dets Tingsted og Hovedhov — der, som det strax ovenfor nærmere skal begrundes, rimeligvis have ligget hinanden nær — kan antages at have været. At der ligger en Thor-torp tæt ved Skamby og Glavendrup, kunde formodes at vidne om Egnens hellige Betydning. Den Hovgode, hvis Grav vi finde mellem disse Byer, og over hvem Runestenen er rejst under Paakaldelse af Thor, tilhører derfor efter al Sandsynlighed netop denne Egn, Skam Herred, men her findes intet Stedsnavn, der kunde minde om Sölvi. At dette kunde antages at være Tilfældet med Slevstrup, ville vistnok Sprogforskerne anse for usandsynligt. — Lignende Vanskeligheder træffe vi overfor Gisningen om, at der i Nurakuþi foreligger et Stednavn Norir og et saadant Navn ses ligesom da ogsaa Sölvi sjældent at forekomme i Sverige og Norge. Med Hensyn til Spørgsmaalet om i hvilken Egn Rolf Noregode har virket som Gode, er det af Betydning, at baade Helnæs- og Flemløse-Runestenen hidrøre fra Baag (Bokæ) Herred, og ydermere af Betydning, at den sidst nævnte, der maa antages at have staaet over Godens Grav siges (Worms Monumenta p. 246.) at hidrøre fra en stor Høj nær Flemløse. Netop denne Egn, hvor Goden saaledes maa antages højlagt, og hvor Byerne Flemløse, Kjøng, Voldtofte og Søllested ligge, synes efter Oldsagsfundene saavel som efter de nuværende Forhold at dømme fra Arilds Tid at have haft en vis Forrang i Baag Herred og udgjort den tættest bebyggede Del deraf. Ved Søllested har endog ligget en Kongsgaard. Ikke usandsynligt har Herredstingstedet ligget i denne Egn og derfor maaske ogsaa det Gudehov, ved hvilket Rolf var Gode — men som sagt vi lede forgjæves her efter et „Norir“.

Ved den anden Fortolkning af Saulua- og Nura- som Person-

gudehov indenfor hvert af de 13 Tingsogne, hvori Landet inddeltes. Der har saaledes her været et lovbestemt Antal af 39 Gudehov, men af at Landnáma betegner dem som „Höfuðhof“ følger, at der foruden dem har været en Del mere private Gudehov eller Blothuse. Det var Godens Pligt at holde Hovet vedlige og at raade for Offer- eller Blotgilderne. Som Vederlag svaredes der Hovtold til ham „ligesom senere Tiende til Kirkerne“, bemærker en Saga [1]) — det var vistnok en Afgift for, hvert Individ, hvert „nef.“ [2]) Besiddelse af „Godordet“ var knyttet til Ætten og arvelig i denne. [3])

---

navne er den Vanskelighed, at det kulturhistoriske Resultat heraf vilde blive højst besynderligt. Medens vi i Norge endnu i Hedenskabets sidste Tider se Høvdinge- og Godeværdigheden forenede, skulde i Danmark allerede ved Aar 800 de til Asatroen knyttede Forestillinger og Sædvaner være saa forandrede, at Høvding og Gode indenfor samme Omraade vare to forskjellige Personer og denne oven i Købet hin underordnet. Det underordnede Forhold bliver saa meget stærkere, som Goden, naar Høvdingen døde, ikke længer kunde nævnes med hans Navn Sølvegode- Noregode. — Hvad der taler særlig mod denne Fortolkning og dens Resultater, er Runestenene selv. Naar vi læse Indskriften, der siger Glavendrup-Runestenen rejst af Ragnhild over Ale Sølvegode „Helligdommenes trofaste Thegn“ og Runerne ristede af Sote efter „Drotten sin“, der siger at Ragnhild, Ales Hustru, og Ales Sønner have opkastet Højen og rejst den anselige Stensætning om denne, og slutter med en kraftig Paakaldelse af en Guds Bistand til Værn for Mindemærket, da viser denne Indskrift langt snarere Ale som en højbaaren Høvding og ivrig Blotmand end som en Mand, der ikkun tjente en anden som Hovgode. — Ej mindre overordnet fremtræder Rolf Noregodes Stilling til hans Samtid ved at endog tvende Runestene have bevaret hans Navn. —

[1]) Þorsteins þáttr uxafots Kap. 1.

[2]) Herom synes Vidnesbyrd at foreligge i Snorres Fortælling i Ynglinga Saga Kap. 8: „Um alla Svíþjóð guldu menn Óðni skatt, penning fyrir nef hvert, en hann skyldi verja land þeira fyrir úfriði ok blóta þeim til árs“.

[3]) Paa Island forekommer undertiden Kvinder nævnede „gyðja“ eller „hofgyðja“, der paa en eller anden Maade have haft med

Hvor tæt Gudehovene have ligget i de gamle nordiske Lande, er der ikke opbevaret Efterretninger om, men Sandsynligheden taler for, at der indenfor hvert Tingsogn, hvert Herred har været i det mindste ét saadant Sammenknytningspunkt i gudelig Henseende for Befolkningen, svarende til det verdslige Sammenknytningspunkt Herredstingstedet. [1]) Da vi se, hvorledes paa Island Gudehovet rejstes i Nærheden af Tingstedet, og da vi i Middelalderen i Regelen finde Herredstingstedet i Nærheden af en Kirke, der derved som „Herredskirke“ indtog en Forrang for de andre, er det ikke usandsynligt, at Herredets Hovedhov, navnlig om der ikke har ligget andre Hov end dette ene, har haft sin Plads ikke langt fra Herredets Tingsted.

Ligesom vi i Norge indenfor Fylket træffe et Herredshov, der har Forrang for de andre som det egentlige Fylkehov, [2]) svarende til Fylketingets overordnede Forhold

---

Hovet eller Hovtjenesten at gjøre. Vel hedder det i Vápnfirðinga Saga, at Steinvör vogtede Hovedhovet, og at Mænd betalte Hovtold til hende, men det er dog lidet sandsynligt, at Goden saaledes helt har overladt Hovtjenesten til en Kvinde, om han end kan have overladt hende en vis Del deraf, som det kunde passe sig en Kvinde at udføre. Mærkes kan det, at Thord Fröjsgode og Thurid hofgyðja vare Søskende (Landn. IV. $_{10}$) I alt Fald maa en saadan Optagelse af Kvinder som meddelagtige i Hovtjenesten under en særegen Betegnelse af denne Stilling være et sent Forhold. Vi finde det kun sikkert paa Island og først i Fortællinger om det 10de Aarh. Det kan godt være islandske Forestillinger, der ligger til Grund, naar det i Hervarar Saga fortælles, at Alfhild „om Natten rødnede Alteret med Blod“, ej at tale om den eventyrlige Fortælling i Friðþjófs S. om Kvinderne, der „bökudu goðin, smurðu — ok þerðu með dúkum“.

[1]) Med Hensyn til Sogneinddelingen i Middelalderen maa det staa hen, om den er opstaaet paa Grundlag af en tidligere hedensk Inddeling efter ældgamle, gudelige eller militære Kredse (Joh. Steenstrup i Studier over Valdemars Jordebog S. 24).

[2]) P. A. Munch har af Stedsnavnene, især et Navn som „Hof“ og Sammensætninger dermed, søgt at paavise Beliggenheden af Herreds- og Fylkeshovene i Norge (Nordmændenes Gudelære i

til Herredstinget, saaledes har sandsynligvis i de andre nordiske Riger indenfor de enkelte „Lande“, hvori de sondrede sig, et af Herredshovene og da snarest det, der laa Landstingstedet nærmest, haft Forrang for de andre som det egentlige Landshov, det ved hvilket Jarlen viste sig i sin Egenskab af Hovgode. I Danmark maa Byer som Lund, Ringsted, Viborg og Odense antages at skylde netop denne Omstændighed deres Opkomst og Anseelse.

Enheden i Rigets Styrelse viser sig for Sveriges Vedkommende over for Gudedyrkelsens Ordning derved, at der fandtes et for hele Riget fælles Hovedoffersted, lige som et fælles Hovedtingsted, knyttet som dette til Hovedkongssædet i Upsala. Kongen var jo Rigets ypperste Hovgode.

Kongens Fremtræden som Rigets Hovgode er efter al Rimelighed ikke saaledes at forstaa, at han har været fast Hovgode ved Gudehovet i Upsala; dette har snarere været den Mands Hverv, der forestod Herredet eller maaske Landskabet (Tiundaland), hvori Upsala ligger. Som Regel har formodentlig Kongen kun fremtraadt som Hovgode ved det for hele Riget fælles Hovedblot, der med et vist Antal Aars Mellemrum fejredes i Upsala; de forskjellige aarlige Offerhøjtider kan han ikke usandsynligt have fejret i de forskjellige Egne af Landet, hvor han til hine Tider var paa Gjæsteri.

Ligesom Sverige saaledes kunde ogsaa Danmark, i hvilket Rige Enekongedømmet viser sig endnu mere oprindeligt, antages at have haft sit Hovedoffersted. Vi finde da ogsaa en skriftlig Efterretning, ifølge hvilken der paa Sjæland fejredes lignende Ofringer som ved det store Upsalablot. Desværre er den ikke her fra Landet, idet

---

Hedenold 147 o. flg.). I Danmark er „Hof“ i Stedsnavne ikke saa almindeligt og frembyder ingen paalidelig Vejledning (s. Ann. f. nord. Oldk. 1863 S. 211). Heller ikke er dette Tilfælde med Sammensætninger med Gudenavne, hvad siden skal vises.

Skribenterne herhjemme vistnok forsætlig tav med Minderne om deres eget Fædrelands hedenske Kultus; den skyldes Thietmar af Merseburg († 1028). Ved under Aaret 931 at omtale „Northmanni“ og „Dani“, som tillige med deres Konge bleve tvungne til at antage Kristendommen af Kejseren, kommer han ind paa at omtale „de underlige Ting“, han har hørt om deres Ofringer og dvæler da ved dem, der foregaa „ved Kongerigets Hovedstad, Lederun kaldet, i den Landsdel, der nævnes Selon“, og til hvilke „alle kom sammen“ med 9 Aars Mellemrum.[1])

Paalideligheden af dennne Thietmars Beretning er imidlertid med Føje bleven betvivlet,[2]) og man kan i alt Fald kun anse den for et lejlighedsvis under Aaret 931 anført Sagn. Dog var det jo muligt, at dette netop i sin Almindelighed kunde have Betydning, alene det at han henfører de store Fællesofringer til Lejre som „Rigets Hovedstad“, viser et Forhold, der aldeles svarer til det, der gjorde sig gjældende i Sverige. Men netop ved at antage en saadan Betydning for Lejre som Rigets Hovedstad, det vigtigste Kongssæde og Hovedofferstedet frembyder der sig ikke ringe Vanskeligheder.

Medens vi nemlig her i Landet se Viborg og Odense, hvis Navne mere end andre Byers kunne vidne om deres Betydning som Offersteder i den hedenske Tid (Vébjörg, Oðinsvé), netop af denne Grund fremtræde som anselige Købinger ved Historiens Begyndelse, saa maa Lejre paa den Tid have været en meget ringe By; thi allerede i det 12te Aarhundrede betegnes den af Sven Aagesøn som en af de mest uanselige Landsbyer.[3]) Naar vi i vore Tider

---

[1]) Pertz: Monumenta Germ. hist. III.$_{739}$ (Thietm. Lib. I. Kap. 9).

[2]) P. G. Thorsen: Skildring af det gamle Lejre (Særtr. af Trap: statisk-topogr. Beskr. af Danm. Suppl. S. 153—59), i hvilken Afhandling ogsaa Fantasierne om en Herthadyrkelse i Lejre er afvist.

[3]) Lethra, qvæ tunc famosissima Regis extitit curia, nunc autem

se, hvor almindeligt Byer, der engang forlængst have haft en vis Betydning, endnu efter et Par Aarhundreders Forløb kunne have bevaret et ydre Præg af deres fordums Anseelse og i alt Fald fremtræde som betydelige Landsbyer, bliver det endnu mere paafaldende, om Lejre, 2—300 Aar før den af Sven Aagesøn betegnedes som anført, skulde have været Rigets Hovedstad, dets vigtigste Kongssæde og Offersted. Havde Lejre haft en saadan Betydning for Hedenold, maatte vi yderligere vente, at se denne By som et Centralpunkt for den Landsdel, for det Herred, hvori den laa, men selv indenfor sidst nævnte Omraade er Lejres ringe Betydning paafaldende. Det ligger lige ved den østre Grænse af Herredet, som nævntes Valbys (senere forvansket til Valborgs) Herred og kan derfor med Rimelighed antages, hverken at have haft Herredstingstedet eller det formentlige Herredshov i sin Nærhed. Havde Lejre ved Hedenskabets Slutning haft nogen Anseelse som Offersted og som By, vilde en Kirke rimeligvis være bleven rejst der. Det var jo netop en af Paven udstedt Opfordring til Kristendommens Forkyndere at indvie de Steder til den kristne Gudedyrkelse, der alt fra gammel Tid vare hellige i Folkets Øjne, og denne praktiske Forholdsregel synes fulgt mange Steder her i Norden. Det skulde være mærkeligt om det Sted, der havde størst Betydning for den hedenske Gudedyrkelse i Danmark, var blevet forbigaaet i denne Henseende.

Men synes der saaledes end at være vægtige Grunde imod, at Lejre i Hedenold betegnede Rigets gudelige og verdslige Centrum, maa dog et saadant snarest søges netop paa Sjæland, som det midterste af de 3 „Lande", hvori Riget var inddelt[1]) og det Land, der gjennem hele Historien

---

Roskildensi vicina civitati, inter abjectissima ferme vix colitur oppida, Kap. I.). Script. Rer Dan I. $_{45}$.

[1]) Johannes Steenstrup: Studier ov. Valdemars Jordebog S. 1.

har indtaget Forrangen ved Siden af de andre, saa Thietmars Beretning om et fælles Offersted paa Sjæland i denne sin Almindelighed kunde være paalidelig. Som et Centrum af den anførte Art — og man er sikkert berettiget til at tro, at det Sted, der valgtes til Hovedoffersted alt i og for sig havde en næppe ringe Anseelse som Offersted — fremtræder da ingen Stad paa Sjæland, som i Riget i det hele taget, snarere end Ringsted.

Efter Ringsted nævnedes det Herred, hvori Byen laa. Det var omtrent midt i Herredet, og af den Grund kunne vi saa meget snarere antage, at Herredstinget har været holdt, og Herredsgudehovet ligget nær ved, maaske i Ringsted By. Men Ringsted havde yderligere Betydning for hele Landsdelen, hvilket viser sig ved, at der holdtes Sjælands Landsting.[1]) Ved sin Beliggenhed midt i Sjæland frembød denne By et naturligt Samlingssted for Øens Befolkning, men den betegnede tillige saa at sige Rigets geografiske Midtpunkt og kunde alene af denne Aarsag antages valgt til Hovedkongssæde, til Rigets Hovedstad. Sagnene tie heller ikke om Ringsted som Sæde for Danekongen, ihvorvel Lejre ved Tildragelserne paa dens Kongsgaard havde vundet et særligt Ry ej mindst ved Skjaldenes Kvad, der endog berømmede Sven Estridsön som „atseti Hleiðrar“ kun omtr. 100 Aar før denne By af Sven Aagesøn betegnedes som anført. Kong Frode den fjerde siges — ihvorvel Kilden nu ikke nøjagtig kjendes[2]) — at have haft Sæde snart i Lejre, snart i Ringsted. Sagnkredsen om Sigarsætten findes alt hos

---

[1]) Skjønt vi kun kunne følge Ringsted som Landstingsted tilbage til 1131 (Saxe S. 642), tør vi sikkert antage, at dette Forhold ligesom Landstinget selv gaar tilbage til Hedenold.

[2]) Anfört efter Arngrim Jonsson: Rerum Danicarum fragmenta ex vetustissimis Norvegorum commentariis historicis translata An. Dni M. D. IV. C., sidste Afsnit af hans Suppl. Hist. Norv. (Barthol. Manuskriptsaml. XXV. paa Universitets-Biblioteket).

Saxe knyttet til Ringstedegnen, og i Eddakvadet Helgakviða Hundingsbana hin fyrri, træffe vi Stedsnavne som „Hringstaðir“ (samt et „Hringstöð“) og „Sigarsvellir“ blandt de Ejendomme, Kongen giver sin Søn i Navnegave.

Naar det i Slutningsverset hedder:

Heill skaltu buðlungr
bæði njóta
Högna dóttur
ok Hringstaða,
sigrs ok landa,

da synes „Hringstaðir“ endog fremhævet som det Sted, hvor han skal sætte Bo, som det egentlige Kongssæde. At det er bestemte, existerende Lokaliteter, Kvadet har benyttet, er der al Sandsynlighed for, og intet Ringsted kan man da snarere tænke paa end det paa Sjæland. Af Valdemars Jordebog ses Ringsted at have hørt til Danmarks Krongodser.[1])

Ved Historiens Begyndelse finde vi Ringsted som en af Sjælands største Byer, tydeligt en af dets Købinger. Den kappes som Møntsted i Ælde med andre danske Byer, og her opførtes i det 11te Aarhundrede en af Danmarks første Stenkirker, aabenbart blot paa en endnu ældre Trækirkes Plads — maaske som Kirke til et alt forhen stiftet Kloster. Efter Knytlinga Saga (Kap. 25) blev endog Kong Sven Estridsøn først gravlagt i Ringsted Kirke. Sagaen citerer for denne Efterretning et Vers af Kalf Månason, men selv om denne Skjald, der ej lang Tid senere opholdt sig hos Knud den hellige,[2]) skulde have forvexlet Ringsted og Roskilde, hvor Saxe siger Kong Sven gravlagt strax efter hans Død, og hvor hans Ben den Dag i Dag hvile, bliver dog alene Muligheden af, at en saadan Forvexling kunde indtræde, til-

---

[1]) O. Nielsens Udg. af Jordebogen S. 127.
[2]) Kongegravene i Ringsted S. 6.

strækkelig betegnende for Ringsteds Anseelse. Denne Anseelse maa have været saa meget større för end Ringsted, da Høgekøbing blev flyttet og fik Navnet Roskilde, fik en stærk Medbejler i denne ny By. Den støtter sig aabenbart paa én særlig Betydning for Ringsted i den hedenske Tid, en Betydning, som Minderne lade fremtræde som langt mere indgribende i Folkelivet, end den Lejre, trods Sagnene, kan have haft. Som det bestemt siges for Upsalas Vedkommende, gave Ofringerne Anledning til Afholdelsen af Markeder, og netop med denne Omstændighed for Øje kunne vi forstaa Muligheden af, at en Stad som Ringsted — ligesom andensteds Viborg og Lund — har kunnet fremspire i den Afstand fra Havet. Men naar vi da fremdeles lægge Mærke til, at der ikke langt fra Ringsted og ligeledes fjærnede fra Havet er opstaaet endnu tvende andre anselige Købinger: Slagelse og Høgekøbing (Roskilde), da viser det sig tydeligt, at vi i Midt-Sjæland fremfor andensteds har et Centrum for Folkelivet i Danekongens Rige — at vi i Ringsted kunne se den Stad, der i Hedenold snarere end nogen anden var for Danmark, hvad Upsala var for Sverige.

Men netop med denne Ringsteds Betydning som Baggrund ville vi ogsaa kunne forstaa, hvad der har været Grunden til, at Lejre i Sagnene har vundet saa stort et Ry, hvilket tydeligt nok ikke hviler paa dens Betydning som Stad i og for sig. Som liggende ved Isefjordens inderste Vig var Lejre den naturlige Havnestad for Rigets Hovedstad, og blev derfor et hyppigt Opholdssted for Kongerne og et vigtigt ved en Borg befæstet Punkt. Mærkelige Begivenheder paa Lejre Kongeborg kunne let — lad saa ogsaa være, at den én Stund ligesom Jellinge en anden var et af Kongerne i længere Tid foretrukket Opholdsted[1])

[1]) J. J. A. Worsaae har allerede 1841 i Historisk Tidsskrift III. 275 ved Sammenstilling af Lejre og Jellinge udtalt sig om Sagnenes formentlige Overdrivelse af Lejres Betydning.

— have bragt Stedsnavnet i større Ry end berettiget, og Sagnene herom kunne være komne Thietmar af Merseburg for Øre og saaledes ligge til Grund ogsaa for hans Opfattelse af Lejre som Rigets vigtigste Kongssæde, som dets Hovedstad, men i alt Fald i en Tid, der laa forud for hans egen. Fjordløbet til Lejre er sikkert en god Stund før den historiske Tid sandet til; Roskilde blomstrede frem som det gamle Havnestads Medbejler, over for den maatte tilsidst Ringsted vige Pladsen som Rigets vigtigste Kongssæde og Hovedstad. —

Men naar vi have vist, at vi i Ringsted fremfor andensteds maatte finde den Stad i Danmark, der svarede til Upsala i Betydning, da glipper Overensstemmelsen mellem dem dog i ét og det et væsenligt Punkt. Det antydedes ovenfor som et rimeligvis almindeligt Forhold, at Tingstedet og Samlingsstedet til den fælles Gudedyrkelse laa hinanden nær, og vi saa dette paa en betegnende Maade gjøre sig gjældende i Sverige ved at baade Hovedtingstedet og Hovedofferstedet fandtes ved Upsala, hvor Rigets øverste Tingstyrer og Hovgode, Kongen, havde sit Hovedsæde. Men Ringsteds Betydning som Tingsted udstrækker sig kun til Sjæland, Rigets Hovedtingsted finde vi et helt andet Sted — ihvorvel ogsaa ved Valget af det Sjælands geografiske Beliggenhed har gjort sig gjældende — nemlig ved Isöre,[1])

[1]) Om denne Isøretingets Betydning som Rigets Hovedting foreligger der navnlig Vidnesbyrd hos Saxe og Sven Aagesøn, Kilder, der have en særlig Vægt i dette Spørgsmaal. Saxe omtaler det som fælles Hyldningsting for hele Folket „populus Danorum“, saavel i sine Kongesagn som i Beretninger fra Tider, der ligge hans egen nær, og ligesaa Sven Aagesøn nævner „consvetudo, ut ad regium inaugurationes in Iisore Danorum universa turba conflueret, ut ea in loco, assentientibus omnium civium suffragiis regium nomen rerumque summam obtinerent (Script. Rer. Dan I. $_{56}$). Ligesom det synes at fremgaa af Saxes Fortælling om Harald Heins Valg paa Isøreting (S. 569) — ogsaa Kong Niels's omtaler han (S. 615

hvis Beliggenhed vi derfor skulle søge nærmere at betegne.[1])

Af Saxes Beretninger om Isøretinget efter Sven Estridsöns Død fremgaar det tydeligt, at det holdtes nær Indløbet til Isefjorden og ved dennes vestre Side. Man har villet se Stedet for det, hvor Kongsöre Skov ligger ved Indløbet fra Isefjorden til Lammefjorden, dels ledet

— saaledes finde vi det bestemt udsagt af Sven Aagesøn, at det var paa dette Ting („in Regiæ electionis loco"), at Harald gav Danefolket Love, hvorved Isøretingets Betydning viser sig større end som alene et Hyldningsting. I denne Henseende foreligger der forøvrigt ogsaa andre Vidnesbyrd. Til Isøreting (Danorum concio publica apud portum, cui glaciei freqventia agnomen peperit) henfører Saxe Bisp Popos Mirakel og derved Danefolkets almindelige Antagelse af Kristendommen (S. 498). Sven Tveskjæg stævner (efter Jómsvikinga Saga Kap. 29) den sjælandske og den bornholmske Jarl, Strutharald og Vesete, at møde for sig til Forlig paa Isøretinget, og Saxe fortæller endelig, at det var „apud celeberrima patriæ concilia" ɔ: paa Isøreting, at Erik Ejegod bekjendtgjorde, at han vilde drage paa Pilegrimsfærd. — Naar vi ved denne Lejlighed se, hvorledes Saxe efter med hine Udtryk at have omtalt Erik Ejegods Meddelelse paa Isøretinget fortsætter: quod quum in Wiberga quoque concione vulgasset o. s. v., synes herved Viborgtingets underordnede Betydning overfor Isøretinget umiskjendeligt antydet (S. 606—8). Den underordnede Betydning for Sjælands og Skaanes Landsting fremtræder ogsaa hos Saxe, naar han fortæller om den fra Jylland fordrevne Erik Emun, at han „ob rerum angustias regio apud Isoram nomine insigniri neqviret" og saa maatte nøjes med henholdsvis paa Sjæland og i Skaane at vælges til Konge (S. 645). — Efter Erik Emun taber Isøretinget under Borgerkrigene sin Betydning. Det er ikke klart, om Valdemar blev kaaret paa Isøretinget eller fra Landsting til Landsting, hvad Rigets foregaaende Splittelse gjør sandsynligt. Valdemar lod, medens han levede, sin Søn Knud krone til Konge i Ringsted, men skjønt Isøretinget derved ses at have udspillet sin Rolle, er, som man har ment, vistnok „Danehoffet", der fremtræder i det 13de Aarh. at betragte som noget meget Tilsvarende, med visse Forandringer som en Fornyelse af Isøretinget.

[1]) Udførligst men uden bestemt Resultat er Spørgsmaalet hidtil behandlet af I. H. Larsen i Kjøbenhavnsposten 1832 Nr. 37—38.

af Navnet, som dog ikkun er en Forvanskning af Kongswore (ɔ: Skov), og dels af den her i Skoven liggende „Kong Øres Dysse“, en Langdysse fra Stenalderen, som efter de ældre Anskuelser opfattedes som Tingsted. Med større Sandsynlighed har man antaget Isøretinget holdt et eller andet Sted paa den Halvø ved Indløbet til Isefjorden, Rørvig Sogn omslutter.

Rørvig Sogn, der ved en flad omtr. $^1/_2$ Mil lang og $^1/_4$ Mil bred, lynggroet Slette forbindes med Ods Herred og strækker sig i Retningen N—S., falder efter sin naturlige Beskaffenhed i 3 Dele: Nørre-Vang, Sønder-Vang, og Nakke, af hvilke den første og sidste ere temmeligt højtliggende, medens Sønder-Vang danner et lavere, jævnt Forbindelsesled imellem dem. „Nakken“ skraaner stejlt ned mod Øst, mellem Nørre-Vangens Skrænter og Havet er der derimod saavel mod Nord, som navnlig mod Øst en anselig lynggroet Slette, der i det sydvestlige Hjørne staar i Forbindelse med Sønder-Vangen. Sletten mod Nord, der indeslutter to store Søer, synes at være en forholdsvis yngre Dannelse af Havet, hvis Opskyllen af Rullestene i Forbindelse med Sandflugt vistnok har stoppet den Bys Næringsveje, ved hvilken den nu ensomt liggende Sognekirke er bleven bygget, og som Sagnet kalder „Isby“.

Den temmelig vidt udstrakte Slette, nedenfor Nørre-Vangen mod Øst, hvor Viebrandsmosen og Langesömosen betegne fordums Søer, løber i Syd ud i den omtrent 800 Al. lange „Skansehage“, der har en væsenlig Betydning for Dannelsen af Rørvig Havn, som efter den almindelig kaldes „Skansehagebugten“. Denne helt naturlige Havn, som den Dag i Dag siges at være den bedste Havn mellem Sjælands Rev og Helsingør og selv i temmelig strenge Vintre er isfri,[1]) er aabenbart den Isørehavn, som Saxe saa

[1]) Det en almindelig Misforstaaelse, som alt Saxe har gjort sig skyldig i, at Øren og Fjorden har Navn efter „Is“ som her samler sig. Navnet kommer enten af Fisken „Ise“ (oldn.

ofte omtaler ikke blot som Ankerplads for Skibene medens Isøretinget stod paa, men i det hele for Skibe, der styrede ind og udad Isefjorden; her kunde de trygt oppebie og hurtigt benytte Børen, der skulde føre dem østen eller vesten om Sjæland. Havnen er meget rummelig, endnu den Dag i Dag er der 6'—8' Vand nær Bredden, 30—40 Al. fra denne maaler Dybden 40', og til „Skansehagen" kan man ofte lægge ind „som til et Bolværk".

Men den „Øre", hvorefter Havnen i fordums Dage havde Navn, er efter al Sandsynlighed den samme Landstrimmel, efter hvilken den i vor Tid kaldes „Skansehage"-bugten. Anlægget af Skansen gaar saa langt tilbage, at det ikke har kunnet dokumenteres, hvorved ingen Oplysning om Hagens ældre Navn ad denne Vej har kunnet opnaas, men vi ville se, at det netop er saadanne fremspringende smale Landstrimler, der her i Landet stedse kaldes „Øre",[1] ligesom Tilfældet ogsaa skal være paa Island. Som hentydende paa det gamle Navn Isøre[2]) kan vistnok anføres den endnu brugte Benævnelse „Øretange" for en Landstrimmel mellem Viebrands- og Langesømosen.[3])

I Jómsvikinga Saga (Kap. 29) skildres et Isøreting

Ísa) ɔ: Kuller eller af „Is", Navn paa en Art Flynder (iflg. Jap. Steenstrup).

[1]) Ann. f. nord. Oldk. 1863 S. 256 smlgn. f. Ex. Harboøre. — Navne som Bregne-Øre og Bregne-Tange bruges, som Forf. har erfaret ved Besøg der paa Stedet, vexlende om det Næs, der i sin Tid har givet Landsbyen Bregnör i Drigstrup Sogn ved Kjerteminde sit Navn.

[2]) Den seneste Forekomst for dette Navn er i de roskildske Bispers Jordebog fra 1370. Her staar „Isöörn" som Betegnelse for det hele Sogn (Script. R. Dan. VII. 121).

[3]) De her anførte lokale Iagttagelser ere optegnede paa den af Forf. i Forening med J. B. Løffler 1874 foretagne Undersøgelsesrejse i Ods Herred for Direkt. f. de antikv. Mindesm. Bev. De praktiske Oplysninger skyldes Lodsoldermand Jensen i Rørvig.

under Sven Tveskjægs Regering, paa hvilket Kongen vilde mægle Forlig mellem den sjælandske Jarl Strut-Harald og den bornholmske Jarl Vesete. Det fortælles, at Vesete „setr tjöld sín niðri við sjó hjá sundi því, er atgengr þingstöðinni“; noget fra ham havde Strut-Harald slaaet Tjald og Kongen midt imellem dem. — Naar man er kjendt med de stedlige Forhold ved Skansehagebugten, vil det lokale Billede, Sagafortælleren her afmaler, vise sig paafaldende overensstemmende med dem, og det saa meget mere, som det senere hedder, at man fra Tinget saa Skibe sejle ud fra Strut-Haralds Hjem, og vi saaledes finde den vide Udsigt over Isefjorden antydet, der netop haves fra „Skansehagebugten“.

Der kan sikkert ikke være Tvivl om, at Ophavsmanden til Fortællingen selv har været ved Isøre. Beliggenheden nær ved Strandbredden var den, der naturligst frembød sig for Tingboderne, maaske støttes Sagaens Angivelse endog af et bestemt Stedssagn, og vi tør da med saa megen større Sandsynlighed formode, at den nedenfor Nørre-Vang liggende Lyngslette og den nærmeste Kyststrækning mod S. V. (hvor nu Toldstedet ligger) var Pladsen for Tingboderne, som her laa i Læ i alt Fald for Norden- og Nordvestvinden. Stedet, hvor selve Tinget holdtes, har rimeligvis været nær Tingboderne, om ogsaa i Læ ved Kysten eller paa Nørre-Vangens Højslette kan næppe nærmere afgjøres.

Byen ved Rørvigen i Isørebugten kan i hin Tid ikke have haft videre Betydning; thi da der opførtes en Kirke, fik denne trods den Tilstrømning af Mennesker, den gode Ankerplads foraarsagede, sin Plads til den modsatte Side i Sognet. Maaske var det kun et lille Fiskerleje, der laa ved Rørvigen. Selv Kongen synes, medens Tinget stod paa, at have maattet tage til Takke med Tingbodens Tag: den nærmeste Kongsgaard har efter Valdemars Jordebog vistnok været den paa Halsnæs. [1])

[1]) Med Hensyn til Oldtidsminderne i Isøreegnen maa det mærkes,

Lige saa gunstig en saadan afsides liggende, lidet befolket Egn kunde være for Udførelsen af en Handling, der havde politisk Betydning, lige saa ugunstig maa den have været som Samlingsted for Befolkningen til fælles Gudedyrkelse, en Højtid, hvorved Folkelivet kom til at udfolde sig paa en ganske anden Maade end ved Tingene. —

Men efter at have set den lokale Adskillelse, der i ethvert Fald maa have været mellem Danmarks Hovedtingsted og det Sted, der — fremfor noget — maatte antages at have været dets Hovedoffersted, paatrænger der sig Spørgsmaal, om Forholdene i Danmark ej skulde have fremkaldt en saadan Ordning, at der ikke har været et enkelt Hovedoffersted for hele Riget, men at derimod hver Landsdel har haft sit, henholdsvis i Lund, Ringsted, Viborg og Odense; alle lige sideordnede i Betydning.

Man kommer nemlig overfor Danmarks Statsstyrelse til at tage en Omstændighed med i Betragtning, som har haft stor Betydning for Folkelivets Fremtræden: de lokale Forhold — Rigets Adskillelse ved Sunde og Belter. I Sverige udgjorde Landsdelene et sammenhængende Hele.

Som det nedenfor nærmere skal omtales faldt den fælles Offerhøjtid ved Midvintertide, altsaa paa en Aarstid, da Frosten ofte hindrede Forbindelsen mellem de forskjellige Landsdele. Hertil kommer, at i Offerhøjtiden toge K v i n d e r n e Del, saa ogsaa denne Omstændighed rimeligvis har krævet Hensyntagen ved Gudedyrkelsens Ordning til en vis Bekvemmelighed for Befolkningen i de forskjellige Landsdele, om endog én Person har kunnet møde til Ofring ogsaa paa andres Vegne, og det laa da nær at bestemme et Hovedoffersted for hvert „Land“ knyttet til Jarlens Hoved-

at hidtil intet Jærnaldersfund foreligger, derimod er der oftere i Høje paa Sønder-Vang og Nakke fundet Bronzealdersgrave. Nogle faa Høje ligge paa Nørre-Vangen, en Høj nedenfor denne paa selve Lyngsletten ‚Rumpehøj‘ kaldet, kunde snarest fortjene en Undersøgelse.

sæde. Kongen kunde godt tænkes skiftevis at have raadet for Blotene ved de forskjellige Hovedhov, selv om han forlod Sjæland, var jo ogsaa der en Jarl, der kunde træde i hans Sted som Hovgode.

Vel har nemlig Sjælands Hovedoffersted, Ringsted, som det vigtigste Kongssæde haft Forrangen i Hedenold, men Viborg, Odense og Lund fremtræde dog ved den historiske Tids Begyndelse som Byer, der ej give hin synderligt efter i Anseelse, hvilken, som tidligere anført, aabenbart hviler paa deres fordums Betydning som Offersteder. En saadan Betydning skulde synes paafaldende, om de havde indtaget en underordnet Rang som Offersteder overfor Ringsted, med mindre man kunde tro, at ligesom der her hvert 9de Aar fejredes et Blot fælles for hele Riget, saaledes fejredes der i Viborg, Odense og Lund saa vel som ved Ringsted f. Ex. hvert 3dje Aar Hovedblot fælles for Befolkningen indenfor de enkelte Landsdele. Det er aabenbart den naturlige Beliggenhed, der i saa Fald indenfor et enkelt af Danmarks tre Lande har fremkaldt en Ordning som den, der her er antydet for Gudedyrkelsens øverste Styrelse, idet nemlig Fyn og Jylland skjønt forenede under et fælles Landsting (Viborg), hver havde sit Hovedoffersted. Ikke usandsynligt staa vi dog i dette Tilfælde som maaske i hint overfor et Forhold, der er mindre oprindeligt.

Ordningen af Gudedyrkelsens Styrelse i Danmark tyder klart hen paa de enkelte Landsdeles fuldstændigt sideordnede Stilling under den fælles Konge, hvilken ej mindre end Enheden i Rigets Styrelse træder frem ved det fælles Hovedting og Valget af Pladsen dertil.[1]) Up-

[1]) At Tingstedets Plads blev paa Sjæland, skyldes som sagt ene denne Øs geografiske Beliggenhed midt i Riget, og det var kun Mændene, hvis Tilstædeværelse krævedes paa Tinge, men ret interessant er det, at den afsides og lidet befolket Egn af Sjæland, hvor Tinget henlagdes, var saaledes beliggende, at

salas Fremtræden som Hovedoffersted og i det hele som Hovedstad baade for Gøte- og Svealandene maa antages at afgive et topografisk Vidnesbyrd for Gøtelandenes Undertvingelse af Upsalakongen. —

Naar vi fra Danmark og Sverige vende os til Norge, ville vi ikke for dette Rige finde Efterretning om noget for hele Befolkningen fælles Offersted eller fælles Tingsted, da Norge jo først i en sen hedensk Tid samledes som ét Rige under én Konge. Lige saa lidt meldes der om et Hovedkongssæde; der siges kun, men ret betegnende, om Harald Haarfager, at han som oftest sad „midt i Landet“.[1]) Derimod findes der Efterretninger om flere store Hovedhov, ved hvilke Fællesofringer fejredes af Befolkningen i forskjellige, sammenstødende Egne af Riget, og muligt kunne vi i disse se Hovedgudehov for enkelte af de Kongeriger, hvori Norge tidligere var delt. Vi have saaledes Hlade som Hovedhov for Trøndelagen, Skiringssal for Vestfold og Gaular for Befolkningen fra Firðir, Fjalir og Sogn (Firðafylki og Sygnafylki).

---

selv Sjælænderne saa at sige alle maatte sejle didhen. Hensyn til Befolkningen fra de andre Dele af Riget, der over Havet drog til Tings, lod snarest Valget falde paa en saadan Plads for dette, at de lige kunde lægge til med deres Skibe uden at behøve at drage længere op i Landet, — Heste førte de i alt Fald vel kun i sparsomt Antal med sig. Noget bestemt Tidspunkt for Isøretingets Afholdelse fremtræder ikke, dets Betydning som Hyldningsting for Kongerne viser, at det ogsaa lejlighedsvis kunde indstævnes ved tilfældig indtræffende Begivenheder.

[1]) Haralds S. hins hárfagra Kap. 35. (Heimskr.)

II.

GUDEHOVET.

Om de nordiske Gudehoves Udseende ere faa, men dog ret oplysende og overensstemmende Efterretninger naaede til vor Tid, næsten ene ved Islænderne. Det fremgaar tydeligt af dem — og det er en Omstændighed, der har haft megen kulturhistorisk Betydning — at der i Ydre som i Indre, i Grundform som Udstyr var megen Overensstemmelse mellem det hedenske Gudehov og den Bygningsform med halvrund Korslutning (Apsis), der var almindelig for de ældste kristne Kirker, som opførtes i Norden. Hovet var nemlig bygget som et firkantet Langhus, men havde i den ene Ende en rund Udbygning „ligesom en Hue“ siger en Saga.[1]) „ligesom Sanghuset“ (Koret) er i en Kirke, siger en anden;[2]) „Kor eller Gudestue var der ved hvert Hov“ hedder det et tredje Sted.[3])

---

[1]) Kjalnesinga Saga Kap. 3—4.

[2]) Eyrbyggja Saga Kap. 4.

[3]) Landn. Viðb. II. S. 336.

Af Sammenligningerne med Huen og med Koret i en Kirke fremgaar tydeligt, at Rundingen har været udvendig synlig og ikke blot en afrundet Væg inde i det firkantede Hov, saaledes som antydet paa Plantegningen i Hoffs Afhandling om Oldtidens Bygningsformer (Herlufsholms Skoleprogr. 1869).

Det er jo sandsynligt, at Gudehovene i Norden have svaret i Bygningsform til dem, der i en tidligere Tid fandtes hos de beslægtede Folk mod Syd og Vest, og det er da ogsaa kun ved at fastholde den „nordiske“ Grundform af dem, at vi kunne forstaa Pave Gregor den stores Forskrifter til Kristendomsforkynderne i England: at Afgudstemplerne ikke burde forstyrres, men helliges og indvies til kristne Kirker, naar blot Afgudsbillederne bleve ødelagte. At Gudehovene have ligget i samme Retning som de kristne Kirker V—Ø. følger af Langhusets (Skibets) Udstyr i Lighed med Gildehallen (Høvdingskaalen), der netop var bygget i den anførte Retning;[1]) der synes oven i Kjøbet ligesom i Kirkerne at have været en Dør paa hver Side.[2])

Ved Siden af den almindelige Kirkebygningsform med Langhus og halvrund Korslutning fremtræder der her i Landet og i Sverige — ligesom i Tyskland og i England — fra de første kristne Aarhundreder en anden, baade mærkeligere og sjeldnere Form: Rundkirken. Der er intet usandsynligt i at antage, at denne særegne Form for den kristne Kirkebygning ligesom den almindeligere har fundet et Tilknytningspunkt i hedenske Gudehuse; saa meget lettere kunde dens stærke Fremtræden her i Norden paa et isoleret Omraade som Bornholm forklares, og saa meget lettere forstaaelig var da den Omstændighed, at Rundkirken væsenlig har fundet sin Udbredelse i de af de gotiske Folkestammer beboede Lande. En Variant

---

[1]) Hoff: Oldt. Bygningsf. S. 32.

[2]) Säve har henledet Opmærksomheden paa en ejendommelig Bygningstomt paa Gotland, der vel har Grundform som de ældste Kirker med halvrund Korslutning, men som dog af flere Grunde bl. a. Dørenes Plads midt paa Langvæggene ikke ret svarer til, hvad man kunde vente af en Kirketomt. Säve har med al Forsigtighed henstillet, om ikke her kunde foreligge Tomten af et hedensk Gudehov (Ann. f. nord. Oldk. 1852 S. 159).

til Kjalnesinga Saga beskriver ligefrem Kjalarnæshovet som „kringlótt“ og med en saadan Form for Øje kunde maaske Billedet af „en Hue“ (smhld. Benævnelsen „Bispehuen“ for Rundkirken i Bjernede) snarere komme frem end ved en halvrund Udbygning. Den runde Form for Gudehovet kan godt have været samtidig med den aflange, ja synes endog at have den mest oprindelige Karakter ved snarest at minde om den sandsynligste Form for den til Gudedyrkelsen indviede Plads, da endnu Skovens Træer dannede dens Vægge.[1]) At Hovet med en delvis Bibeholdelse af den runde Form efterhaanden kommer til at nærme sig Skaalebygningens Form, er en ret naturlig Udvikling, der kunde tænkes at have sin Grund i Offergildernes Karakter.

Gudehovene maa overalt i Norden — paa Island maaske dog kun til Dels — antages at have været opførte af Træ med Udskæringer og Prydelser, hvorom endnu nogle af de norske Trækirker fra det 12—13de Aarhundrede kunne tjene til at give os en Forestilling. De vare vistnok i Almindelighed indhegnede med et Gærde, som i det mindste af én Saga beskrives som „kringlótt“. Størrelsen var selvfølgelig forskjellig, 120 Fod i Længde, 60 Fod i Bredde var paa Island noget overordentligt, en saadan Udstrækning tillægges Gudehovene paa Kjalnarnæs og — for Længdens Vedkommende — i Vatnsdalen; vi tør sikkert nok antage, at de i Almindelighed i Størrelse have svaret til vore Kirker. Hovet var forsynet med Glugger, tjældet og i det hele vistnok udstyret med en ikke ringe Pragt. Dette ses f. Ex. af Adam af Bremens Beretning om Upsalahovet, ihvorvel der er en tydelig Overdrivelse af dets gyldne Glans i hans Beskrivelse af det som „totum ex auro paratum“. Droplaugar-Sona Saga siger ligeledes Berses Hov paa Island udsmykket med ædle Metaller. Den rige islandske Landnamsmand Ketilbjørn den gamle

[1] Smhld. Tacitus: Germania Kap. 9.

byder sine Sønner at slaa et Tværtræ af Sølv i hans Hov — da de ikke ville, skjuler han sine Skatte.[1]) I Hovdøren paa Hlade hang en „Guldring“ — der rigtignok senere viste sig at være af Kobber indvendig.[2])

Indenfor Hovdørene stode Øndvegissulerne (Højsædestøtterne), hvori de saakaldte Reginnagler, hvis Betydning ikke er klar, vare anbragte. I den halvrunde Udbygning vare Gudebillederne opstillede og foran dem stod en kunstfærdig udsmykket „Stall“ — svarende til „Alteret“, siger Eyrbyggja Saga. Stallen var beslaaet foroven med Jærn: derpaa skulde brænde en Ild som aldrig slukkedes; den kaldtes „den viede Ild“. Paa Stallen skulde ligge en aaben (mótlauss) Ring, der baade siges at have været af Sølv og Guld, vel snarest det sidste. Paa denne Ring skulde alle Eder sværges; Goden skulde ved sin Tiltrædelse dyppe den i Offerdyrets Blod og bære den ved alle Sammenkomster og andre Lejligheder, hvor han optraadte i Embeds Medfør. Angivelserne af Ringens Vægt ere usikre, idet Læsemaaderne i Haandskrifterne vexle mellem 2—9—20 Ører. Dette sidste (lidt over 36 Lod) turde dog være det rimeligste,[3]) saa meget mere som vi se Ringen paa Godens Haand (ɔ: om hans Haandled) istand til at afbøde et Sværdhug.[4])

Paa Stallen stod fremdeles en stor Blodbolle (hlaut-

---

[1]) Landnámabok V. 12.

[2]) Ólafs S. Tryggvas. Kap. 65—66. Smhld. Ringen paa Valþjofstad Kirkedør i Museet (Afb. i Worsaae: Nord. Olds. Fig. 505).

[3]) Smhld. C. A. Holmboe: Om Edsringe (i det norske Videnskab Selsk. Forhandl. 1863).

Der kan endnu ikke blandt vore Jærnaldersoldsager paavises nogen hellig Ring. De Guldringe i vort Museum, der nævnes „Edsringe“ tilhøre Bronzealderen. Navnet er tillagt dem paa Grund af deres Overensstemmelse i Form (aabne med skaaldannede Endeknopper) med de paa de østerlandske Monumenter fremstillede hellige Ringe.

[4]) Steinthors Overfald paa Snorre Gode (Eyrbyggja S. Kap. 44); Ringen springer itu ved Hugget, men Snorre bliver uskadt.

bolli) af Kobber og deri en mindre Kost, den saakaldte „hlauttein“. I Bollen skulde Blodet løbe af Offerdyrene og af de Mennesker, der blotedes,[1]) og med Hlauttein'en skulde det, som det hedder, stænkes over de tilstedeværende;[2]) ligeledes anvendtes den vist, naar Stallen skulde rødnes med Blod. Det slagtede Kvæg blev fortæret ved Blotgilderne, Menneskeligene styrtedes efter én Beretning i den Sump eller „Blotkilde“, der var nær Hovet, hyppigere var det vist, at de ophængtes i Træer. En større eller mindre Lund synes derfor almindeligt, ligesom et Minde om Ofringerne i selve Skoven, at have ligget nær ved eller omgivet Hovet. Vi finde bestemt omtalt Lunden ved Upsala, der siges saa hellig „at alle og ethvert Træ i den anses for Guddomme(?)“, fordi de til Guderne ofrede døde Kroppe have hængt deri. Ved Ringsted har ogsaa ligget en Lund;[3]) vi træffe Lunde, som den Dag i Dag nævnes efter Guderne,[4]) og det er sandsynligt, at Navnet „Lund“ for Skaanes Hovedstad minder om Byens Opstaaen ved Offerlunden.[5])

---

[1]) De fleste Vidnesbyrd om Menneskeofringer saa vel blandt Nordboerne som blandt de andre Goter ere samlede i et Brev fra K. J. Lyngby i Tidskr. f. Philologi X. 115 o. flg.

[2]) Om en saadan Skik ogsaa ved Menneskeofringer blandt Nordboerne finde vi Efterretning hos Dudo (ikke anført af Lyngby), der fortæller, hvorledes Hovederne paa de efter Godens Lodkastning udsete Ofre bleve knuste ved ét Slag med et „Oxeaag“ og derpaa Brystet skaaret op ind til Hjærtet, hvorefter Nordmannerne med det udstrømmende Blod besmurte Hovedet baade paa dem selv og paa alle de Personer, der hørte til deres Husstand („sua suorumque capita linientes“). Memoires de la société des Antiquaires de Normandie XXIII. 130.

[3]) Indledn. til Absalons sjæl. Kirkelov: „Thettæ er then ræt er sat vardh a malstæfnæ i Ringstathæ lund af absalon ærkebiscop æftær siallænz faræ bön“ — (P. G. Thorsens Udg. S. 66).

[4]) Thorslund, Frøslund. Et Navn som f. Ex. Thorslunde synes at være en gammel af „at“ eller „í“ styret Hensynsform, altsaa at betegne: Byen ved eller i Thorslund.

[5]) Som Minde om en almindelig Styrelse af et Forholdsord

Ved Gudehovene samledes Nordboerne aarlig til 3 store Hovedblot,[1]) men selvfølgelig maa vi antage Blot afholdte ogsaa paa andre Tider af Aaret ved forskjellige indtrædende Lejligheder. Kunne vi stole paa, at det er gamle Forhold, Sagaerne have for Øje, se vi ofte Nordboerne tidligt om Morgenen, selv i Linklæder begive sig til Hovet og i stille Bøn kaste sig ned foran Gudebillederne.[2]) De traadte altid ubevæbnede ind i Gudehovet, hvis Betydning som Fredssted blev strengt overholdt; selv om man i Tankeløshed undlod at stille sit Vaaben fra sig, var det forbrudt, som det synes til Hovgoden, saa snart man bar det over Hovets Tærskel. Da Olaf Tryggvasøn med sine Mænd træder ind i Gudehovet paa Møre, ere de alle efter hedensk Skik vaabenløse, Kongen

---

(at — i) fremtræder endnu Benævnelsen Lunde Stift. Paa Lundbyers Tilbagevisen til gamle Offersteder skal her fremdeles anføres et formentlig Exempel. Midt paa Taasinge, der i Middelalderen (f. Ex. Valdemars Jordebog 1231, Ligsten i Bregninge Kirke 1375) kaldtes „Thosland", ligger den saakaldte „Landet" Kirke. Det er ikke Øboerne selv, der har givet den dette Navn; disse kalde den den Dag i Dag Lundby Kirke efter den nærmest liggende By. At Kirken af Befolkningen i de Øen omliggende Egne har faaet hin Betegnelse, tyder hen paa, at denne Kirke en Tid lang har været den eneste paa Øen (det vil sige som Trækirke; den nuværende Stenkirke staar ikke i Alder Øens to andre Stenkirker fra omtr. 1200 fjærnt). Efter hvad ovenfor er vist, er det ikke usandsynligt, at idet mindste Beliggenheden for den første kristne Kirke nogenledes svarer til det hedenske Gudehovs, og intetsteds snarere end her midt paa Øen, nær Lunden, hvor vi endnu finde Øens næstendels største By, og nær en Kilde, der i Middelalderen — maaske som et Minde fra ældre Tider — stod i Ry for sin Helligdom, kan man formode, at dette Hov har ligget.

[1]) Ynglinga S. Kap 8. S. Ólafs h. helga Kap. 115. 123.

[2]) Kjalnesinga S. Kap. 4. Færeyinga S. Kap. 23. Ólafs S. Tryggvas. i Fornmanna S. 1.$_{302}$.

har kun en guldprydet Stok i Haanden — med den slaar han Thors-Billedet omkuld.[1])

Af de tre store Offerhøjtider fejredes den ene ved Midvinters Tid fra Hökunótt (Höggunótt) tre Nætter. Det var Julen, Nordboernes største Højtid, da de — uden Tvivl fordi det ny Aar stod for Døren — ofrede for et i alle Henseender lykkeligt Aar og ved Sonegalten aflagde Løfter om Manddomsgjerninger i det ny Aar. Vi vide sikkert, at den hedenske Jul faldt paa en anden Tid end de kristnes[2]) ɔ: i Slutningen af Januar[3]) eller i Begyndelsen af Februar[4]) næppe langt fra Kyndelmisse (Fastelavn).[5]) — Den anden Offerfest holdtes ved Sommerens Begyndelse (at sumri, móti sumri); den finde vi nævnet „Sigrsblót". Den tredje holdtes om Efteraaret (á haust, at vetri, at vetrnóttum) som det synes en Takkefest for den høstede Afgrøde, Nordboernes egentlige Høstfest.[6])

Efter at Ceremonierne med Offerdyrets Blod vare udførte, blev Kjødet kogt; Suppen blev drukken, og Kjødet samt ædlere Dele af Indvoldene omdelte til Fortæring. Midt paa Gulvet i Hovet var tændt Baal, hvorover Kjedlerne hang. Bægrene skulde bæres omkring Ilden — vistnok den viede Ild paa Stallen — og ligesom al Blotmaden signes af den Høvding, der raadede for Blotet. Tre Bægre bleve signede til tre forskjellige Guders „Minni". Det første Bæger, fortæller Snorre i Kong Hakon den godes Saga

---

[1]) Vatnsdœla S. Kap. 17. Egils S. Kap. 48. Ól. S. Tryggvas i Formn. S. II. $_{44}$.

[2]) S. Hákonar góda Kap 15.

[3]) Thietmar af Merseburg l. c.

[4]) Hervarar S. Kap. 12. — Fundinn Noregr.

[5]) S. Ólafs h. helga Kap. 76.

[6]) At det maa bero paa en Forvexling med „miðsvetrarblót", naar Ól. S. Tryggvas. i Kap 72 anfører „miðsumarsblót" er godtgjort af Maurer: Die Bekehrung des norw. Stammes II. S. 237 Anm.

(Kap 16), skulde man signe Odin til Sejr og Magt for sin Konge, men tømme Njords Bæger og Fröjs Bæger til Frugtbarhed og Fred; det var mange Mænds Sæd at drikke derefter „Bragebægeret". — Denne Snorres Beretning indeholder imidlertid Unøjagtighder, som senere skulle paavises.[1])

Af de aarlige Blot blev Midvintersblotet med et bestemt

---

[1]) Ligesom vi i saa mange andre Tilfælde se, hvorledes de kristne Skikke ikke betegne et Brud med, men med visse Forandringer en Fortsættelse af de hedenske, saaledes ville vi ogsaa lige over for Offerfesterne se, hvorledes de hedenske og kristne Højtider knyttes til hverandre. Det hedder f. Ex. i S. Ólafs h. helga (Kap. 123) om Sigurd Thorersøn i Ømd paa Þrándnes, en Broder til Thorer Hund: Han var vant til, medens Hedentroen var oppe, at have 3 Blot hvert Aar, et ved Vinterens Begyndelse, et andet ved Midvintertid og et tredje ved Sommertid, og skjønt han havde antaget Kristendommen, vedblev han at holde Gilder paa sin gamle Vis. Han havde om Høsten stort Vennegjæstebud, holdt Julegilde om Vinteren og bød da fremdeles mange Mænd til sig; det tredje Gilde havde han ved Paasketid, og ogsaa det var talrigt besøgt. Sigurd blev ved hermed til sin Død, og Sønnen fulgte hans Exempel. — Som her fortalt, har det sikkert meget almindeligt gaaet til. At de kristne Højtider faldt saaledes, at de hedenske Fester uden stort Brud paa gammel Sædvane kunde opløses i dem, fik stor Betydning for „Siðaskiptit". Høstfesten bevaredes selvfølgelig paa den gamle Aarstid, men knyttet til Erkeengelen Mikaels Festdag, en Omstændighed, der kan have bidraget til denne Helgens store Anseelse. Nordboernes største Højtid Julen, henflyttedes til de Kristnes Jul, der faldt noget tidligere. Til Paaske eller Pintse knyttedes da formentlig Mindet om den tredje Højtid.

Ligesom efter Snorres Vidnesbyrd Kyndelmissemarkedet minder om Midvintersblotet, men vistnok var henflyttet til en senere Tid end det, saaledes er mulig ogsaa Levninger af den hedenske Offerfest ved Sommertid at finde i de ved Majdagen og st. Hansdags-Festerne bevarede Skikke: Bekransning af Træet, Ofringerne ved Kilderne, som i den kristne Tid gjordes til Lægedomskilder o. s. v.

— Ved Gilderne i den kristne Tid tømtes ogsaa tre Højtidsbægre. Ved Svend Tveskjægs Gravøl for Harald Blaatand viedes det første dennes Minde, det andet Krists og det tredje St. Mikaels Minde (Ól. S. Tryggvas. Kap. 39). Heimskr.

Antal Aars Mellemrum fejret med særegen Højtidelighed ved de forskjellige Centralhov i Rigerne. Derom ere bestemte Efterretninger bevarede os for Upsalas Vedkommende. Did skulde da Mænd søge fra hele Sviavældet,[1]) der blev holdt Ting, og der var Marked og Købstævne; Offerhøjtiden varede en hel Uge. Saaledes fortæller Snorre. Hos Adam af Bremen, paa hvis Tid endnu Blot fejredes i Upsala hedder det: Der holdes efter ni Aars Forløb i Upsala en højtidelig Offerfest fælles for alle Sveriges Landskaber. Høj og lav sende alle som én deres Gaver til Upsala; det er ikke tilladt nogen, selv ej dem, der have antaget Kristendommen, at undlade det. Ofringen er af følgende Beskaffenhed: af alt levende af Hankjøn[2]) fremsendes 9 Individer, med hvis Blod det er Skik at forsone Guderne. Legemerne ophænges i den ved Templet liggende Lund; der hænge Hunde, Heste og Mennesker mellem hverandre. En kristen Mand har fortalt mig at have set 72 saadanne døde Kroppe hænge rundt om i Træerne. Forøvrigt ere de Ceremonier, som ere forbundne med en saadan Ofring mangfoldige og lidet hæderlige, hvorfor det er bedst at tie stille med dem. Saxe taler om „syvaarige“ Ofringer i Upsala; derimod træder 9 som Antallet paa de mellemliggende Aar ogsaa frem i Thietmar af Merseburgs Fortælling om de store Ofringer paa Sjæland. Han ved ogsaa, at Tiden for dem faldt efter de kristnes Jul, idet han henlægger dem til Januar. Der ofres, siger han, 99 Mennesker og lige saa mange Hunde og Haner, („givne i Steden for Høge“).

---

[1]) Hvor langvejs man selv af egen Drift drog for at blote ved et bestemt Hov viser Landnámas Fortæll. (V. 8) om Lopt den gamle, der hver 3dje Sommer drog fra Island for at blote ved Hovet paa Gaular, som hans Morfader havde styret, for sig og for Morbroderen Flose.

[2]) Handyr synes gjennemgaaende krævede til Blot (Grimm. Deutsche Mythologie I. 47).

Om Ceremonierne ved Blotene vide vi intet andet, end hvad der alt er anført. Selve Gudstjenesten synes efter de islandske Efterretninger at have været aabenlys i hele sit Væsen. Religionsmysterier vilde lidet svare til Nordboens Karakter — hvor lidet anset var ikke en mystisk Færd som den Sejdmændene øvede — og en „Præstestand“, der kunde undfange og fostre Mysterier gaves ikke i Norden [1]). Svage Spor vil en vis Art af saadanne kunde f. Ex. antages at foreligge i et leddet Gudebillede som det forestillende Thorgerd Hørgabrud, Færeyinga Saga omtaler, og som kunde bevæge Armen, men det er ikke rigtigt klart, fra hvilken Tid Billedet er laant af Sagafortælleren. — Uden Tvivl var den Herse, der vogtede Hovet i Dalene i Norge, selv ikke mindre forbavset end Befolkningen, ved at de 4 Brød og det Kjød, der daglig sattes for Gudebilledet, var fortæret den næste Morgen. Da Kolbein stærke paa Kong Olaf den helliges Befaling knuste det store Gudebillede, viste det sig hult indvendigt og ud af det løb Mus og Rotter, Øgler og andet Kryb. — Og dog kunne vi ikke andet end undre os, naar vi høre Saxe fortælle, at Stærkodder begav sig fra Sverige til Danmark, fordi han forargedes over al den „blødagtige Dans, Komediespil og Musik [2]),“ der knyttede sig til Offerfesterne i Upsala. En bestemt

[1]) Det eneste, der kunde tyde hen derpaa er Beretningen hos Snorre om de tolv „díar“ eller „dróttnar“, der forestode Ofringerne i Asgaard og derfra fulgte Odin til Norden (Ynglinga S. Kap. 2 og 6), men sikkert med Rette antager Keyser den for hans egen forfejlede Fortolkning af Eddamytherne (Nordm. Religionsforf. i Saml. Afhandl. S. 296). At Adam af Bremen taler paa anden Haand i Flertal om Sacerdotes i Upsala kan ikke have nogen Vægt. Ogsaa Dudo nævner udtrykkelig i sin Fortælling om Nordmannernes Ofringer ikkun den enkelte sacerdos.

[2]) quod apud Upsalam sacrificiorum tempore constitutus effoeminatos corporum motus scenicosqve mimorum plausus ac mollia nolarum crepitacula fastidiret (S. 278).

Erindring om noget saadant kunde endnu paa Saxes Tid være bevaret,[1]) men det er næppe at forstaa som andet end Optrin, hvori den forsamlede Mængde tog Del, og som have svaret i visse Henseender til de Optog under Udpyntning, der til sene Tider bevarede sig ved Folkefesterne. — Som Støtte for, at der ved Nordboernes Offerfester forefaldt saadanne Optrin, som Saxe sigter til, saavel som for at det var noget, alle tog Del i, og som ikke alene foranstaltedes af de Mænd, der ledede Gudedyrkelsen, kan anføres Constantinus Porphyrogenitus' († 959) Beretning om Væringerne i Miklagaard i det 10de Aarhundrede[2]). De fejrede Julefesten — under hvilken den nittende Dag efter Juledag af Hoffet særlig var gjort til Højtidsdag for Væringerne — med Dans af udpyntede Personer, der havde Kapper paa med Haarene vendte udad; de sang ogsaa Sange i deres Maal og sloge paa Skjoldene under Raabet: Tul! Tul![3])

En Ceremoni, der maa antages meget almindelig ved Blotene var at tage Varsler for tilkommende Begivenheder (ganga til fréttar), og netop for saaledes at udfritte Gudernes Villie har man sikkert ofte foranstaltet Blot. De nordiske Orakelsvar erholdtes ikke paa en saa mystisk Maade som Grækernes, men ganske simpelt dels ved tilfældige Hændelser under eller efter Blotet, dels og hyppigst ved ligefrem at kaste Lod, saaledes som Udtrykket „fella blótspán" viser oftest med Træpinde, mærkede paa

---

[1]) Upsalahovet var endnu ikke ødelagt under Kong Stenkil († 1066), paa hvis Tid Ligeberettigelsen mellem den kristne og hedenske Gudedyrkelse endnu var anerkjendt (Gejer. Svenska Folkets Hist. S. 140).

[2]) Cronholm: Wäringarne. S. 212 — Ann. f. n. Oldk. 1844—45 S. 293.

[3]) Dette Udraab staar paa en eller anden Maade i Forbindelse med det oldnordiske: þulr — þula — þylja. Paa den sjælandske Snoldelev-Runesten finde vi en Mand betegnet „þulr á Salhaugum", og denne Betegnelse gjenfindes i flere af Eddadig-

forskjellig Maade ligesom Metallodderne til de Vægtskaale, med hvilke Hakon Jarl vejede sin Skæbne.[1])

Ynglinga Saga fortæller ofte om, hvorledes Upsalakongerne gaa „til frèttar", ogsaa Saxe ved at melde om Orakelsvar fra Guderne i Upsal[2]), og selv i Remberts Levnetsbeskrivelse af Ansgar[3]) omtales det gjentagne Gange, hvorledes Lodkastning viser saa vel for Danske som for Svenske Gudernes Villie.

---

tene (Hávamál. 111. 134. 142. Vafþrúðnismál 9. Fáfnismál 34). Sammenhængen lader os stadigt se þulr som en gammel, ærværdig Mand, der er i Besiddelse af megen Viden. Til „þulr" slutter sig Hávamáls „Fimbulþulr" og betegnende for det ærværdige, det ophøjede, der ligger i þulr er Forbindelsen:

Rúnar —
er fáði fimbulþulr
ok görðu ginnregin

þylja er et Udsagnsord, der bruges meget sjældent, men da om en højtidelig Fremsigen:

Mál er at þylja
þular stóli á,
Urðar brunni at, (Hávamál)

„þylja fornfræði" (Gaungu Hrólfs. S.). I Overensstemmelse hermed bruges „þula" om et Gudekvad som f. Ex. „Rigsþula" (Rigsmál) og i den senere Tid om Kvad, der fremtræde som Forbandelsesformular (Herrauðs og Bosa S. Kap. 5). Hvorledes forøvrigt en „þulr's" aabenbart foredragende Virksomhed skal forstaas, om knyttet til Gudedyrkelsen eller til Lovtinget, eller staaende det daglige Liv nærmere, synes det ikke muligt at faa nogen klar Opfattelse af.

[1]) Jómsvikinga Saga Kap. 42.

[2]) Saxo ed. Müller. S. 360.

[3]) Script Rer. Dan. I. 460. 475.

III.

GUDERNE OG GUDETROEN.

Inderst i Hovet, i den halvrunde Udbygning stode Gudebillederne bag Alteret med den viede Ild, vistnok i Regelen paa et Fodstykke, den saakaldte „hjallr". De vare sikkert altid udskaarne af Træ („skurðgoð" er den stadige Betegnelse for dem), men vistnok udstyrede baade med Guld- og Sølvprydelser i Overensstemmelse med den Pragt, hvormed Folket selv traadte frem i det daglige Liv. Vi skulle nærmere betragte Efterretningerne om, hvilke Guders Billeder der fandtes i Gudehovene.

I Kjalarnæshovet paa Island stod Thor i Midten og „andre Guder" til begge Sider af ham. Et andet Sted [1]), hvor Hovet paa Kjalarnæs, ligesom det i Vatnsdalen, vel er nævnet, men hvor der snarest synes at gives en Karakteristik af Gudehovene paa Island i Almindelighed, hedder det om Gudebillederne i Hovets „goðastúka", at Thor var ypperst og mest anset, dernæst Frøj, og „skjønt det ikke er tydeligt, hvormange eller hvilke Guder, der have været dyrkede i de forskjellige Gudehove, maa det mærkes, at i den gamle Edsformular særlig de tre paakaldtes: Frøj, Njørd og As, hvormed vi tro de mene Odin;

[1]) Landnáma Viðb. II. 335—36

thi han var den ypperste Høvding, der kom hid til Norden fra Asien". At der i det Hov, der opførtes paa Thorsnæs af Landnamsmanden Rolf fra Mostr i Norge, hvor han havde styret et Thors-Hov, har været i det mindste et Thors-Billede, er indlysende af Rolfs ivrige Tilbedelse af denne Gud, hvoraf han havde faaet Navnet Thor-rolf, og ligeledes ere vi sikkert berettigede til at antage, at i al Fald et Frøjs-Billede har haft Plads i de Gudehove, som forestodes af Goder, der kaldtes Frøjsgoder (Thorgrim Frøjsgode, Rafnkel Frøjsgode, Thord Frøjsgode — henholdsvis i Vester-, Øster-, og Sønderfjerdingen). I dette Tilfælde er imidlertid at mærke, at det Hov, Thorgrim Frøjsgode forestod, var Hovet paa Thorsnæs;[2]) der maa derfor antages at have været Billeder her af Frøj saa vel som af Thor.

Naar det om Hovet paa Bersestad i den udførligere Droplaugarsona Saga (Kap. 26) hedder, at der sade Thor og Frøj i Højsædet til den ene, Frigg og Frøja til den anden Side, og til begge Hænder for dem de andre Guder, viser Gudernes Pladser strax, hvor lidet Værd der kan tillægges denne Efterretning.

Om Gudebillederne i de norske Gudehove høre vi, at i Hovet paa Møre sad Thor som den, der var „mest tignaðr" af alle Guderne, smykket baade med Guld og Sølv.[2]) I Gudbrandsdølernes Hov høre vi kun Thors-

---

[1]) Vel havde den ældre Broder Børk sat Bo paa den nærmest Thorsnæs liggende Hovedgaard Helgefjæld, hvorimod Thorgrim bode paa Sæbol længere derfra, men det hedder i Eyrbyggja Saga (Kap. 11.), at Faderen Thorsten Torskebider, Thorolf Mostrarskjægs Søn, havde bestemt, at Thorgrim skulde arve hans Godord. Det er ogsaa ved Hovet paa Thorsnæs, at Thorgrims Søn, den bekjendte Snorre Gode, bliver Hovgode.

[2]) S. Ól. Tryggvas. i Heimskr. Kap. 76.

I den legendariske Udmaling af Optrinet mellem Skegge og Kong Olaf i Hovet paa Møre beskrives Thors-Billedet siddende i en Kærre, med tvende af Træ udskaarne Bukke for, under

Billedet omtale, heller ikke dette skortede det paa Udstyr baade med Guld og Sølv. I det Hov paa Hlade, Hakon Jarl havde sammen med Dale-Gudbrand, nævnes tre Gudebilleder: Thor i Midten i sin Kærre, til hver sin Side af ham Thorgerde Hørgabrud og Irpa.[1]) Sven, der paa Hakon-Jarls Tid bode ved Throndhjem, havde et stort Hov paa sin Gaard, som han havde udstyret prægtigt, og hvori der var mange „skurðgoð", af hvilke han dog ærede Thor mest, ligesom det ogsaa kun var Thors-Billedet, hvorover hans kristne Søn Fin lader sin Harme gaa ud ved en vanærende Behandling af det, der endte med, at han brændte det og blandede Asken i Hundenes Føde.[2]) I Hovet paa Goðey under Helgeland, som Raud hin ramme styrede, omtales kun et Thors-Billede.[3]) Et Billede af Balder omtales vel af Friðþjófs Saga i Hovet paa Baldershage, men Fortællingen om dette synes helt opdigtet.[4])

Om Gudebilleder i svenske Gudehove er der kun levnet én paalidelig Beretning, men af særlig Betydning: det er Adam af Bremens Fortælling om Gudebillederne i Upsala-Hovet. De vare tre i Tal: Odin (Wodan), Thor og Frøj (Fricco). Odin var fremstillet væbnet „ligesom Mars", Thor „med et Scepter, som det synes ligesom Juppiter", Frøj med et meget stort Mandslem. Billedet af Thor „den mægtigste af Guderne" indtog den midterste Plads.

Beretningen i Jómsvikinga Saga (Kap. 12) om det mest ansete Gudehov i Gøtaland „Goðheimr" kaldet, der var helliget Thor og indeholdt 100 Gudebilleder, stempler sig selv ved sine tydelige Overdrivelser.

---

hvis Fødder der var anbragt Hjul, saa det hele kunde bevæges. Om Bukkenes Horn var en Sølvkjede slynget, ved den bleve de trukne.

[1]) Njáls S. Kap. LXXXIX.

[2]) S. Ól. Tryggvas. i Fornmanna Sög. Kap. 203.

[3]) Smstds. Kap. 150.

[4]) Smhld. Munch: Nordmændenes Gudelære S. 152.

Om Gudebillederne i de danske Gudehove findes der lige saa lidt Efterretninger som om Hovene selv. —

Hvor forholdsvis sjældent og hvor lidet omstændeligt vi saaledes end træffe de Gudebilleder omtalte, der fandtes i Gudehovene, foreligger der dog i de bevarede Efterretninger Vidnesbyrd, der have ikke ringe Værd saa vel i og for sig, som i nærmere Forbindelser. — Det er i fuld Overensstemmelse med den kristne Tids Forestillinger om Hedentroen, at vi i de i hin Tid nedskrevne Beretninger finde omtalt, at der i det hedenske Gudehov stod et større Antal Gudebilleder, og vi maatte saa meget snarere vente dette, som Sagafortællerne maa have kjendt Navnene paa de mange hedenske Guder, dels gjennem de gamle Eddakvad, dels gjennem Skjaldepoesiens Anvendelse af Gudesagnene. Men med disse Omstændigheder for Øje maatte vi da paa den anden Side vente, at de stundom havde ladet denne deres Viden komme tilsyne og nærmere anført, hvem de mange forskjellige Gudebilleder forestillede, og vi maatte saa meget snarere vente at træffe nævnet flere og forskjellige af de 12 nordiske Guder og omtrent lige saa mange Gudinder, der anføres i Snorres Edda, som Sagafortællerne have mindedes Guddomme, der ej hørte med til den nordiske Gudekreds. I høj Grad paafaldende er det da at se, at det kun er ganske enkelte af Guderne, hvis Navne atter og atter findes knyttede til Billederne i Hovet, selv Sagaer der have en mere udsmykket, romanagtig Karakter slutte sig i denne Henseende til de paalideligere Beretninger. — Vi kunne neppe andet end heri se Vidnesbyrd om en stærk Tradition, som Sagafortællerne mere eller mindre uvilkaarligt have fulgt.

De Guder, hvis Billeder vi finde omtalt i Beretninger, der maa antages for meget paalidelige, ere ikkun Thor, Odin og Frøj, og af Betydning er det, at medens det oftere antydes, at der i Hovet findes „flere“ Gudebilleder, er et Antal af 3 det eneste, der træder bestemt frem, eller

hvorom Erindringen skinner tydeligt igjennem. Af hine tre Guder, er det igjen navnlig Thor og Frøj, hvis Billeder mindes, og af dem har da tydeligt Thors-Billederne en mærkelig Forrang i Gudehovene, eftersom de anføres ved Omtalen af hvert af disse, og det stadigt hedder at de vare ansete og udsmykkede fremfor de andre Gudebilleder. Stundom synes det jo endog, som Billedet af Thor var det eneste Gudebillede i Hovet.

Om Billeder af Njørd foreligger intet paalideligt; det er tydeligt nok en, rigtignok paa en meget forstandig Maade støttet Gisning, hvorefter Njørds Navn i Landnáma bringes i Forbindelse med Billederne i Gudehovet. Billederne af Frøja og Frigg og af Balder nævnes kun i Beretninger, der ere uden større Værd; Thorgerde og Irpa tilhøre ej Nordboernes Guderække.

De Vidnesbyrd, der maa antages at foreligge ved Sagaernes og andre Kilders Efterretninger, om hvilke Gudebilleder der fandtes i Hovene, støttes fremdeles derved, at der af udskaarne Gudebilleder udenfor Gudehovene kun findes omtalt Billeder af Thor og Frøj.[1]) — Vi skulle i det følgende gaa over til at veje dem lige over for andre om Hedenolds Gudetro bevarede Minder, foreliggende dels i historiske Beretninger, dels i Sæder og Skikke, dels knyttede til selve de fra Oldtiden bevarede Mindesmærker.

I Gudbrand Vigfussons Udgave af Eyrbyggja Saga (Leipzig 1864) er der Side 126 som Tillæg optaget et Stykke af „Grænlands annáll“ (cod. Arnæmagn. 115 Oktav, af Forfatteren Bjørn paa Skarðsá nævnet „annáll eptir Hauksbok“), som bærer Overskriften „Um mannanöfn dregin af goðanöfnum“. Det lyder i Oversættelse saaledes:

---

[1]) Hallfred Vanraadeskjald havde et af Hvalrostand udskaaret Billede af Thor i sin Pung (Hallfr. S. Kap. 6). Ingemund Ingjaldsøn bar paa lignende Maade et Frøjsbillede (hlutr — ɔ: Vægtlod — markaðr Frey af silfri) hos sig (Vatnsdœla S. Kap. 10. 15. — Landn. III. $_2$.)

„Det er kyndige Mænds Udsagn, at det skal have været Skik i fordums Dage, at danne Navne for sine Sønner og Døtre af Gudernes Navne, saaledes af Thors Navn: Thor-Rolf, Thor-Stein, Thor-Grim. Den som fra først af hed Od kaldtes efter ham Thor-Od (hvad Thormod i et Kvad om Snorre Gode og hans Søn Od kaldte denne); paa samme Maade: Thor-Berg, Thor-Alf, Thor-Leif og Thor-Geir. Endnu flere Navne ere udledte af Asernes, men dog flest af Thors. Man bar i hin Tid i Almindelighed to Navne, det ansaas for at bringe langt Liv og Lykke, og naar nogen bad ondt over dem hos Guderne, da vilde det ikke have skadelige Følger, naar de havde et sligt Navn".

Vidnesbyrd om en saadan Overtro træffe vi ogsaa i Þáttr af Þorsteini hvíta, (Nord. Literatur-Samfunds Udg. S. 46.) hvor det ved Omtalen af, hvorledes Helge Thorgilsøn fik Navnet Braad-Helge (Brodd-Helgi) hedder: „Det ansaas for mere lykkebringende at have to Navne. Man trode, at de, der havde to Navne, vilde leve længer end andre."

Saaledes som hin gamle Folkeovertro fremtræder i dette sidstanførte Citat, synes det imidlertid tydeligt, at den i Tidens Løb har undergaaet en ikke ringe Forvanskning, hvortil Spor ogsaa synes at foreligge i de noget ubestemte Udtryk i Slutningen af Citatet efter Grænlands annáll. Braad-Helge er jo nemlig ikke, hvad Folketroen oprindelig først og fremmest maa antages at have krævet, en Sammensætning af to Personnavne, men ligesom Sælhunde-Thorer (Sel-þórir), Viga-Styr og Øxne-Thorer et Øgenavn i dette Ords almindelige Betydning, som vi saa ofte træffe Exempler paa i Sagaerne, grundende sig paa en eller anden Egenskab hos den paagjældende Person, eller paa anden Maade staaende i Forbindelse med hans Liv og Fremtræden.

Dog det har tydeligt nok heller ikke engang været Sam-

mensætningen af to slet og rette Personnavne af en hvilkensomhelst Art, hvortil Folketroen oprindelig har knyttet sig. Grundtanken, hvoraf den havde udviklet sig, krævede aabenbart — hvad der ogsaa fremgaar af Citatet fra Grænlands annáll — at det Navn, der føjedes til det egentlige Personnavn, var et Gudenavn. Paa denne Maade viedes Personen til Gudens særlige Beskyttelse, denne værnede ham mod Farer og Snarer, gav ham et langt og lykkeligt Liv. — Det er den selv samme Folketro, der ligesom gjenfødes i Middelalderen ved Helgennavnenes Optagelse af Folket som Personnavne[1]).

De talrige med Gudenavne sammensatte Personnavne, der forekomme i Sagaerne og desuden ved Runestene og Diplomer ere opbevarede til vor Tid, vidne noksom om, hvor almindelig udbredt og dybt rodfæstet over hele Norden hin Skik ved Opkaldelse at erhverve sig Gudens særlige Beskyttelse, har været i Hedenold. Dog kunne vi derfor ikke i ethvert saadant Navn se et Minde om denne Skik. De kunne efterhaanden være blevne saa almindelige for en Del ved Opkaldelse efter nære Frænder, at man omsider ikke har gjort sig nogen bestemt Tanke ved at give Børnene dem, ihvorvel de ovenfor fremdragne Udtalelser om dem vise, at Bevidstheden om, at saadanne Navne havde en særegen Betydning, bevarede sig til en forholdsvis sen Tid.

Det synes som om det ikke blot var bestemte Gudenavne, der knyttedes til Personnavnene, men at ogsaa en Helligelse ved Guderne i Almindelighed kunde finde Sted ved at sammensætte Navnene med As — Goð — Vé og Ragn (sjældent). Kong Raum, fortælles

---

[1]) Interessante Exempler paa kristne Binavnes Optagelse ved Siden af de gamle nordiske have vi i at Estrid, Kong Svens Moder, ogsaa kaldes Margareta, Gunhild hans Datter ogsaa Helena.

der,[1]) gav sin Søn Brand til Guderne, og blev han derpaa kaldet God-Brand. En Mand i Sogn ved Navn Geir var ifølge Landnáma (II_{29}) en ivrig Blotmand og kaldtes derfor Vegeir; han gav sine Børn Navnene: Vebjørn, Vestein, Vedorm, Vemund, Vegest, Vedörn og Datteren Vedis.

Som nys anført om Kong Raums Søn Brand finde vi det ogsaa stundom i andre Sagaer bestemt antydet, at Barnet ved at nævnes efter Guderne ligesom „gives“ til disse. Saaledes fortæller Eyrbyggja Saga (Kap. 7) om Landnamsmanden Rolf fra Sønder-Hordeland, der som ovenfor sagt paa Grund af sin ivrige Tilbedelse af Thor („han var mikill vin þórs“) kaldtes Thorolf, at han gav sin Søn til Thor og kaldte ham Thorstein. Denne Thorstein, Torskebider kaldet, fik en Søn, som ved Vandøsningen fik Navnet Grim. Denne — fortæller oven nævnte Saga[2]) — gav Thorstein til Thor og kaldte ham Thorgrim; han sagde, han skulde være Hovgode. Dette blev han ogsaa (Frøjsgode). Paa samme Maade skal det mulig ogsaa snarest forstaas, naar nogle Haandskrifter af Landnámabók ved Omtalen af det Blot, Thorolf Mostrarskjægs Søn Hallstein gjorde til Thor for at faa Træ til Højsædestøtter, lægge til „gaf þar til sun sinn“[3]). Dette har da maaske været Sønnen Thorstein, senere navnkundig under Tilnavnet Surt, den eneste Søn Eyrbyggja Saga tillægger ham. Af Thorstein Surts tre ægtefødte Børn hed Sønnen Thorarin, en af Døtrene Thordis.

Naar man nøjere fæster Opmærksomheden paa de med bestemte Gudenavne sammensatte Personnavne, vil det strax bemærkes, at det ikke er snart én, snart en anden af de i Eddaerne nævnede Guder, hvis Navn be-

[1]) Fornmanna Sögur II. S. 6.

[2]) Eyrbyggja S. Kap 11.

[3]) Landnáma II_{23} I S. af Gísla Súrss. siges det derimod ligefrem, at Hallstein blotede sin Søn. S. 140.

nyttes, men i det hele taget kun de 3 Guders: Thors, Odins og Frøjs.

Det er af megen Betydning, at vi saaledes ud af selve Folkelivet kunne fremdrage et Vidnesbyrd om disse tre Guders Tilbedelse fremfor de andre, der nøje svarer til det, der, som ovenfor vist, syntes at foreligge ved de skriftlige Efterretninger om Gudebillederne i Gudehovene, ligesom ogsaa til, at Løfter i Sagaerne findes henvendte særlig til Thor, Odin og Frøj og at Saxe knytter Gudedyrkelsen i Hedenold særlig til Thor og Odin[1]). Men Overensstemmelsen og derved Betydningen viser sig saa meget større, idet Forholdet mellem de tre Guders Tilbedelse her tegner sig ganske som hist.

Se vi saaledes hen til den islandske Landnámabók, der frembyder et saa overvældende rigt Forraad af Navne vil det bemærkes, at medens der heri findes c. 30 forskjellige Mands- og 21 forskjellige Kvindenavne sammensatte med Thors Navn og fordelte henholdsvis paa næsten 800 og 300 Individer, findes af Navne sammensatte med Frøjs kun 2 Mands- og 1 Kvindenavn, fordelte paa 2 Mænd og 2 Kvinder. Af Sammensætninger med Odins Navn findes i Landnáma slet ingen[1]).

---

[1]) Hallfreðar s. Vandræðask. Kap. 5. — Saxe S. 274.

[1]) Navnene i Landnáma sammensatte med Thors Navn og deres Fordeling er følgende:

Mandsnavne.		Kvindenavne.	
þórálfr	2.	þóra	24.
þóralldr	2.	þórarna	6.
þórarinn	49.		
þorbergr sv. til Bergþórr	7 + 6.	þorbjörg	20.
þorbjörn	60.	þordís	40.
þorbrandr	9.	þórelfr	1.
þórðr	87.	þórey	6.
þorfinnr (= þorfiðr	15.	þorfinna	1.
þorgautr	2.		
þorgeirr	57.		
þorgestr	4.	þorgerðr	44.

Det saas ovenfor af Citatet efter Grænlands annáll, at man allerede tidligt har lagt Mærke til, i hvilken overvejende Grad Thors Navn fremfor de andre Gudenavne er blevet benyttet i Sammensætninger; ogsaa Snorre har haft Øje herfor[1]). Runestenene vidne om, at Forholdet har været aldeles tilsvarende i Danmark og Sverige[2]); ved Siden af Thors Navn forekommer Frøjs Navn kun meget sjældent i Sammensætninger. Foruden Kvindenavnet Oþin-

---

Þorgils	32.		
Þorgnýr	1. (svensk).		
Þorgrímr	49.	Þorgríma	1.
Þórhaddr	5.		
Þórhalli	1.	Þórhalla	1.
Þórhallr (= frg) sv. til Halldórr	10 + 21	Þórhildr	11.
Þórir	60.		
Þorkell	66.	Þorkatla	17.
Þorlákr	14.	Þorlaug	10.
Þorleifr	26.	Þorleif	2.
Þorleikr	13.		
Þorljótr	2.	Þorljót	3.
Þormóðr	27.	Þorný	6.
Þóroddr	12.	Þórodda	1.
Þórólfr	31.		
Þórormr	5.	Þórunn	35.
Þorsteinn (sv. til Steinþórr.	97 + 5.	Þorveig	1.
Þorvaldr	37.	Þorvör	2.
Þorvarðr	16.	Þuriðr	64.
Þorviðr	5.		

Navne i Landnáma sammensatte med Freyr ere:

Freysteinn Freygerdr.
Freyviðr.

[1]) Ynglinga Saga Kap. 7. — at Navnet Audun, som Snorre mener skulde være afledt af Odin, turde være mindre rigtigt.

[2]) De paagjældende Navne paa de danske Runestene ere:

Þoralr	Galtrup (Ligsten) Jylland.
Þuralfr	Oddum, Jylland
Þurbiurn	Hune, Jylland.
Þurfastr	Aaker II, Bornholm.
Þurkunr (kuni?)	Rygbjerg, Jylland.

tisa paa en vestmanlandsk Runesten, der ender med en kristen Bøn[1]), forekommer af Sammensætninger med Odins Navn kun „Uþinkaur" paa en jydsk Runesten[2]). Dette

þurils (= þurkisl)	Aaker II, Bornholm.
þurir	Glenstrup, Øst. Alling, Hobro II, og Mejlby?) Jylland.
þurkil	Hune og Vejlby, Jylland; Øst Larsker og Brohusestenen (?), Bornholm.
þurkir (þorgeirr)	Asferg, Jylland.
þurkisl	Flarup, Gylling og Hørning, Jylland; Lundagaard, Skaane.
þurlakr	Pandrup, Jylland; V. Marie II, Bornholm.
þurmutr	Nørre Næraa, Fyn.
þurstin	Vest. Marie II, og Bjelkestenen (?), Bornholm; Aarhus V., Jylland.
þurþr	Sandby II, Sjæland; Hyby, Skaane.

(Endvidere synes Sammensætninger med Thors Navn at findes paa Langaa I—II, Jylland).

Sammensætninger med Frøjs Navn ere:

Fraystain	Sjelle, Jylland.
Frubiorn	Aaker I, Bornholm.

For de svenske Runestenes Vedkommende hidsættes Exempler fra Runestenene i Stockholms Len og i Upland eft. Tegn. i Dybecks Runurkunder. — Varianter udelades.

Stockholms Len.		Upland.	
þora	2.		
þurbiarn	8.	þurbiurn	5.
þorfastr	2.	þurfastr	2.
þorfriþr	1.		
þurkrimr	3.		
þorgunr	1.		
þurir	2.	þurir	2.
þorkair	2.	þorkir	1.
þurkal	1.		
þorkarþr	1.	þurkautr	3.
þorkil	2.	þurkil	2.
þorkisl	3.	þurkisl	4

[1]) Ved Fläckebro Liljegren Runurkunder Nr. 1005.

[2]) Den store Skjern-Runesten, Jylland.

Navn synes imidlertid ikke at have været sjældent i Danmark; vi finde det i Slutningen af det 10de og i Begyndelsen af det 11te Aarh. som Navn paa tvende ansete Bisper henholdsvis i Odense og i Ribe, og det forekommer under Hardeknud, Magnus den gode og Sven Estridsen som Navn paa Møntmestre i Roskilde, Odense og Lund samt i London (under Hardeknud). Som en mærkelig Sammensætning med Odins Navn, der dog ikke forekommer paa de hidtil opdagede Runestene, kan anføres Navnet Ovdenkarl paa en i London under Hardeknud præget Mønt, hvilket Navn i hele sin Sammensætning kunde antages laant fra Guden. Dette Navn har næppe været saa meget sjældent, da vi endnu 1407 finde en „Villanus" i Skanør, som i sit Sigil fører Navnet PETER ODENKARLESSO(N), ihvorvel han i Diplomet, det hænger ved[1]), kun kaldes Peder Karlssen.

En ligefrem Opkaldelse efter Guden uden Tilsætning af et andet Navn kan sikkert ikke have fundet Sted, medens Hedentroen stod i sin fulde Kraft. Men ej underligt er det, at da Troen paa de hedenske Guder efterhaanden helt taber sig, gaar deres Navne over til at blive almindelige Personnavne, hurtigst maaske i de kristne Lande udenfor Norden, hvor Nordboerne nedsatte sig, og hvor vi saa tidligt som under Knud den store og Edvard Konfessor træffe Odin og Thor (ɔ: Thord?) som Navne paa

---

þurmontr	1.	þorkuþr	1.
		þorontr	1.
þorstain (þurstin)	13.	þorstain	5.
		þorterfr	1.
þurulfr	1.	þurun	1.
þorþr	2.	þorþr	5.
Fraibiarn	1.	Freybiarn	1.
		Fraikair	2.
Frystain	3.	Frykaiþr	1.
Frautis	1.	Frystein	1.

[1]) Arnæmagn. Diplomsaml. paa Universitetsbibl. Fasc. II. 4.

Møntmestre i York[1]). I et Diplom fra 1164 forekommer her i Danmark Othen filius villicus de Autheruth (Auderød i Strø Herred paa Sjæland[2]), i et fra 1257 Peter Othensøn, canonicus Roskildensis[3])

De Vidnesbyrd om Gudetroens Fremtræden i Folkelivet, der ere søgte paaviste ved Personnavnene, blive i høj Grad støttede, naar vi sammenholde Personnavnene med en anden Gruppe af Navne: Stedsnavnene. Det vil nemlig ikke blot strax bemærkes, at Gudenavnene ogsaa i disse spille en ikke ubetydelig Rolle, men det vil tillige ses, at vi her træffe paa det selv samme Forhold mellem Gudenavnenes Brug som ovenfor, idet Thors Navn er benyttet i en langt overvejende Grad fremfor de andre Guders ligesom det ved Siden af Thor fortrinsvis er Odin og Frøj, om hvis Tilbedelse der ad denne Vej kan fremdrages Minder.

Det kan vel være muligt, at adskillige med Gudenavne sammensatte Stedsnavne minde om, at Stedet har ligget til et efter denne eller hin Gud nævnt Hov, til dettes Opretholdelse eller til Godens Underhold[4]), men det er ej mindre sandsynligt, at det har været Skik blandt ivrige Blotmænd at ære Guden paa den Maade, at de ligesom helligede deres Ejendom til ham ved at give den hans Navn, uden at Ejerne derved frasagde sig Brugen og Nytten deraf[5]). Tydeligst fremtræder denne Skik ved Stedsnavnene i det gamle Norden og navnlig — hvad der har en særegen Betydning — i dettes Hovedland: Danmark.

---

[1]) Hildebrand: Anglosaksiska mynt. 215. 303.

[2]) Thorkelins Diplomat. I. S. 23.

[3]) Smstds S. 228.

[4]) Udtrykket „Hofs land“ — ok vé banda findes i et Kvad i S. Ól. Tryggvas. K. 16, men maaske er det en digterisk Omskrivning for den ved Gudehovet helligede Plads.

[5]) Ásbjörn helgaði landnám sitt Þór ok kallaði Þórsmörk. — Landn. V. $_2$.

Vi kunne her i Landet, Sønderjylland og Skaane medregnede, for Tiden træffe henved 80 Byer med Navne som skrives: Taarup — Taastrup — Thorup — Thorstrup — Torup — Tostrup og Töstrup — og hertil knytter sig andre som: Thorsager — Thorsballe — Thorsbjerg — Thorshavn — Thorsholm — Thorsholt — Thorslunde — Thorsløkke — Thorsmark — Thorsminde Thorsnæs (Taars) — Thorsted — Tørrild osv. — Vel kan det paavises om flere navnlig af de med Torp sammensatte Navne, og formodes om andre, at de ere sammensatte med Personnavne som Thord, Tove, Thorer og Thorstein eller udvidede fra Torp (Taarup)[1], men der bliver dog ogsaa af „Torperne“ et meget betydeligt Antal tilbage, hvorom vi ere berettigede til at formode, selv om det sjældnere kan paavises, at de ere sammensatte med Gudenavnet Thor. Disse Stedsnavne vise sig fordelte over hele Landet; men ere dog ingensteds saa hyppige som i Nørre-Jylland. Sammenholdt med de mange Thorstorper[2]) findes kun 5 Frøs (ɔ: Frøjs)-torp og 1 Odinstorp (Ondrup), men vi finde dog ogsaa disse tvende Guders Navne i Stedsnavne som Frölunde, Frøbjerg, Onssted, Onsbjerg, Onsild (Vonsild) Odense, Onsved o. s. v.

Stedsnavnene i Sverige stemme i de paaviste Forhold

---

[1]) Se f. Ex. Registrene til de ældste danske Arkivregistraturer udgivet af T. Becker.

[2]) Blandt de ikke faa Thorstorper, der i Tidens Løb ere blevne øde, skal her blot henpeges paa det Thorup, hvis Marker 1555 af Kristian d. 3die gaves til Nykjøbing i Ods Herred, og som maaske ikke har været uden Betydning for Kjøbstadens Oprindelse. Disse Marker nævnes den Dag i Dag „Thors-Jorderne“ (maaske dog en Sammendragning af „Thorups-Jorderne“) og det højeste Punkt paa dem bærer endnu Navnet „Thorsbjerg“. (Indberetn. om Henry Petersens og I. B. Løfflers Undersøgelsesrejse i Ods Herred f. Direkt. for Mindesm.). — I Mesinge Sogn paa Hindsholmen i Fyn har foruden Thorup, som endnu findes, ligget Thorslunde, hvorefter en Herregaard har haft Navn. Danske Atlas VI. 573.

fuldstendig overens med de danske, men paa Grund af „Torpernes“ Sjældenhed, savne vi her næsten helt Sammensætningen Thors-torp[1]). I Norge synes i det hele taget Sammensætninger med Gudenavne i Stedsnavnene at være sjældnere og andre Gudenavne synes at fremkomme ved Siden af Odins og Frøjs (Uller, Balder, Frigg,) om end Thors beholder Forrangen. Paa Færøerne blev „Thorshavn“ den vigtigste Ankerplads, og i Nærheden heraf holdtes Færingernes Ting, men ihvorvel Thors Navn ogsaa paa Island forekommer i Stedsnavne, er der dog paa denne Ø — i Overensstemmelse med Forholdene i Norge — bevaret forholdsvis faa Minder om hin gamle Opkaldelsesskik efter Guderne. Derimod træder den i rigt Maal frem i de væsentligt af danske bebyggede Dele af England, samt i Nordmandiet. Thors Navne spiller ogsaa i disse Lande den mest fremtrædende Rolle, nogle enkelte Sammensætninger forekomme med Frøjs Navn (i Normandiet findes alene Stedsnavnet Tur-ville i vore Dage 10 Gange, Fre-ville 2 Gange)[2]). Odins Navn har man Vanskelighed ved at paavise.

Nordboernes Tilbedelse af Thor fremfor de andre Guder, som saaledes ogsaa stærkt træder frem i deres Færd udenfor Norden faar en betydningsfuld Støtte ogsaa gjennem de fremmede Skribenter, naar vi hos Angel-

---

[1]) Mærkes kan Stedsnavne som: Thorså, Thorsåker, Thorsång, Thorsberga, Thorsby, Thorsfall, Thorshag, Thorshammer, Thorshamn, Thorshälla, Thorsjö, Thorslanda, Thorslunda, Thorstuna, Thorstäfva, Thorsvi, Thorsätra, Thorsö.

Onsåker (Odensåker) Odenfors, Onsike, Onslunda, Odensala, (Onsala), Odensjö, Odenstad, Odensvalla, Odensvi, Odensvik.

Frösåker, Fruberg, Frölunda, Fröshammar, Fröskog, Fristorp, Frötuna, Frösved, Frösvi, Frösvik, Frösø.

[2]) Itinéraire de la Normandie. Caen 1828.

I. I. A. Worsaae: Minder om de Danske og Nordm. i England o. s. v. S. 99 smlld. Guðbr. Vígfússon. Icelandic-English dictionary under þórr.

saxerne finde anført, at de Danske satte Thor højest som Guddom[1]) og naar den nordmanniske Historieskriver Dudo i det hele kun ved at tale om Nordmannernes Dyrkelse af Thor. Men vi ville se den saa meget mere stadfæstet i Belysning af den nordiske Oldtid selv gjennem Runemindesmærkerne. Det er vel hidtil kun paa de danske Runestene, at Indskrifterne vise Paakaldelse af de hedenske Guder med Ord, og Tallet paa dem, hvis Læsning i denne Henseende er sikker[2]), er for Tiden kun to, Gla-

---

[1]) P. A. Munch: Nordm. Gudelære S. 12.

[2]) Indskriften paa den jydske Eltang- eller Stenderupsten (Stephens: Oldnorth. run. Monuments S. 582, Runehallen S. 6.) tør næppe benyttes som noget Vidnesbyrd i Retning af Nordboernes Gudedyrkelse. Indskriften, der mangler Skilletegn er af Stephens opløst IOþIN þIKI IOþIN; idet de første Runer antages for Stamstavruner to Gange indeholdende det samme Navn IOþIN, der da opfattes staaende henholdsvis som Subjekt og Objekt. Det første IOþIN forstaas som Guden Odins Navn, det andet som Navn paa en af hans Offerpræster eller paa en af hans Dyrkere: Odin modtag din Tjener, Odin. Hvad der kan vække Tvivl mod denne Tolkning — bortset fra dens unordiske Karakter — er ikke blot, at „Odin" saaledes i samme Indskrift opfattes baade som Gude-, og Personnavn, da det som ovenfor bemærket næppe er sandsynligt, at nogen Nordbo, medens Hedentroen stod i sin fulde Kraft, ligefrem er bleven opkaldt efter Guderne (IOþIN IOþIN þIKI vilde da synes rimeligere, idet IOþIN begge Gange opfattedes som Gudenavnet), men særligt den Omstændighed, at en Jyde næppe nogensinde har kaldt Guden IOþIN. — Derimod forekommer langt ned i Middelalderen i Diplomer ved Stedsnavne, og lige til den Dag i Dag, naar den Ugedag nævnes, der bærer hans Navn, Formen WOTHEN, der saa nøje stemmer med den, der maa anses for den oprindelige i Sprogklassen, at man, — thi Vokalen forrest i UþINKAUR paa Skjern-Runestenen behøvede vel ikke at vidne derimod — snarere kunde have troet, at Jyden altid havde sagt Wothen, hvis ikke andre Ord viste, at W. her er en Nydannelse. — Fremdeles er overfor hin Fortolkning at mærke den Tvivl, der kunde være om 5te Rune kan opfattes som N istedenfor A og tillægges dobbelt Værdi, ligesom de foregaaende.

vendrup- og Virringstenen; men dog maa det, at de begge paakalde Thors Navn, sammenholdt med at den ene er fynsk (Glavendrup), den anden jydsk (Virring) siges bestemt at tyde hen paa, i hvilken særlig Grad Nordboerne have sat deres Lid til Thor og tilbedt denne Gud. Dette kan ikke andet end vække vor højeste Forundring, naar vi se, hvorledes Odin i Eddakvadene fremstilles og prises som alle Tings Ophav (Alföðr), som ypperst af Guderne.

For at komme til Forstaaelse af dette mærkelige Forhold skulle vi nærmere undersøge, hvorledes Tilbedelsen af hver enkelt af de tre Guder, Thor, Odin og Frøj, som Minderne lade fremtræde som Nordboernes Hovedguder, tegner sig i sin Fremtræden i Folkelivet og derved i sit Væsen. Begyndelsen ville vi gjøre med den Guddom, hvis Dyrkelse har efterladt sig de dybeste Spor; kan Thors-Dyrkelsen fremstilles i klare Træk, vil der være vundet en betydningsfuld Baggrund for Betragtningen af de tvende andre Guders Tilbedelse. —

Til Forstaaelse af Thors-Dyrkelsen og dens gjennemgribende Betydning give Eddakvadene os en Nøgle, som vi strax ville benytte. Det er Betegnelsen af Thors Plads i Gudernes Række som Miðgarðs Véurr.

Ved „Miðgarðr“ forstode Nordboerne den af Mennesker beboede Del af Verden, egentlig var det Hegnet om denne, hvilket Guderne ifølge Grímnismál (Vers 41) dannede af Ymers Øjenbryn til Værn mod de udenfor boende Thurser og Jætter. „Véurr“ er Indvieren, den, der paakaldes til at „vígja“, til at hellige og saaledes til at beskytte. Miðgarðs Véurr finde vi som Betegnelse for Thor i det formentlig ældste af Gudekvadene, Völuspá (Vers 62), og et af de andre, Hýmiskviða, bruger ligefrem Vèurr som Navn istedenfor Thor. „Vinr verliða (Menneskehedens Ven), Véurr heitir sá“, hedder det om ham i Vers 11 i dette Kvad[1]).

---

[1]) Versene ere anførte efter Svend Grundtvigs Haandudgave af den ældre Edda. Kbhvn. 1874.

Som Miðgarðs Véurr, den Gud der helliger og beskytter Menneskeheden „sá er öldum bergr“ (Hýmiskviða Vers 22) se vi Thor fremfor nogen anden Gud værne Miðgarð mod dets Beboeres Fjender, Thurserne og Jætterne, og som Miðgarðs Véurr raader han fremfor nogen anden Gud for Menneskenes Liv, vier Hjemmet og hver dets Syssel. Derfor traadte i en Tid, da den nordiske Gudetro stod i sin fulde Kraft netop Tilbedelsen af Thor frem ved saa mange Lejligheder i det daglige Liv, og derfor efterlod netop den sig saa mange Minder. Men det har aabenbart Betydning i en langt højere Grad, end man hidtil har haft Øje for, at fastholde hin Gudekvadenes Betegnelse af Thor som Miðgarðs Véurr som Kjærnen i denne Guds Tilbedelse. Ved kun at se en enkelt Side af hans Tilbedelse deri, løber man let Fare for at misforstaa, eller rettere man forstaar slet ikke Thors-Dyrkelsen i og for sig, som lige over for Dyrkelsen af de andre Guder — hvad det viser sig alt at have været Tilfælde i Tider, der ligge Aarhundreder nærmere ved Hedentroen end vor Tid.

For at blive vaer, i hvilken Grad Troen paa Thor som Miðgarðs Véurr gjennemtrænger Minderne om hans Tilbedelse, er det af Betydning først og fremmest atter at ty til de Mindesmærker, der mere end andre tale til os i selve den hedenske Gudetros Aand: Runestenene[1]).

Som nys omtalt finde vi paa disse Thors Navn paakaldt tvende Gange. Paa den jydske Virring-Runesten,

[1]) Idet Forf. i denne Undersøgelse maa inddrage og særlig støtte sig til de Vidnesbyrd, der fra Runestenene ere at hente om Thors-Dyrkelsen, skylder han at fremhæve, at P. G. Thorsen i sin Afhandling om Virringstenen (Aarb. for nord. Oldk. 1870. s. 421 o. flg.) blot foreløbig har forbigaaet, hvorfor det netop var Thor, der her paakaldes, ligesom det ogsaa af nævnte Forfatters Ytring om Thors Betydning som Guddom, fremgaar, at han har haft samme Grundsyn paa Thors-Dyrkelsen, der vil vise sig som Resultatet af denne Undersøgelse.

(fra Virring Sogn, Ø. for Randers, Sønderhald Herred) lyde Ordene:

ÞUR UIKI ÞISI KUML.

paa den fynske Glavendrup-Runesten (Skamby Sogn N. for Odense, Skam Herred,) lyde de:

ÞUR UIKI ÞASI RUNAR.

Det kunde ved første Øjekast vel menes, at vi her havde Minder ikkun om en for den enkelte Mand eller for den enkelte Egn egen Tilbedelse af Thor, men med Betegnelsen af Thor som Miðgarðs Véurr i Minde, vil det let ses, hvor tydelig denne, den nordiske Gudelæres Bestemmelse af Thor, ved Ordene ÞUR UIKI (oldn. vígi) træder frem gjennem hver enkelt af de tvende Indskrifter, og hvor rodfæstet den viser sig i Folkebevidstheden, naar begges Vidnesbyrd tages sammen. Gjennem de faa fyndige Ord fremlyser paa en saare betegnende Maade det højtidelige og det tillidsfulde ved Paakaldelsen af Guden til at skjærme det Mindesmærke, der skulde bære den Afdødes Navn til Efterkommerne.

Det sagdes ovenfor, at Glavendrup- og Virring-Runestenen vare de eneste Runestene, paa hvilke vi fandt Thors Navn paakaldt. Men ihvorvel ikke udtrykt med Ord fremtræder dog Mindet om Tilbedelsen af Thor, og det netop som Miðgarðs Véurr ej mindre i Hedentidens Aand paa andre Runestene. I Steden for med Ord finde vi nemlig ogsaa hans Paakaldelse til at vie Mindesmærket udtrykt symbolsk ved et efter det Thor egne Værge, Hammeren Mjølner, dannet Tegn. Exempler herpaa ere hidtil for Danmarks Vedkommende tvende nørrejydske Runestene: Hanning-Runestenen — Brudstykke (tilhugget som Kvadersten) i søndre Kormur af Hanning Kirke Ø. for Ringkjøbing (Bølling Herred), — og den sandsynligvis til Jellingkredsen hørende Læborg-Runesten, paa hvilken Rhafnuka-Tufi huggede Runer

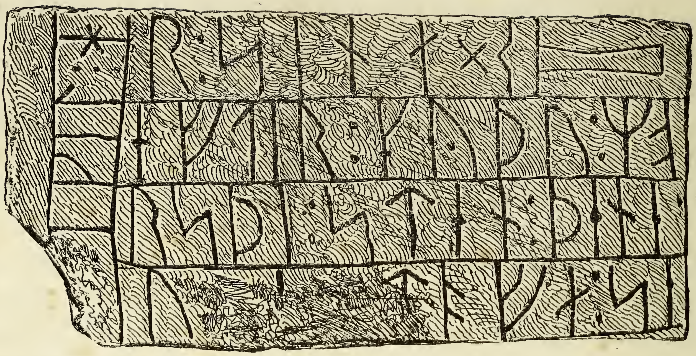

Fig 1. Hanning-Runestenen.

efter Thyre Dronning sin (Fig 2). Begge Stene vise Hammeren, som det af Afbildningnrne ses, i en aldeles umiskjendelig Form:[1]) paa den først nævnte er den ristet umiddelbart efter den egentlige Indskrifts Slutning, paa den sidst nævnte ved Enden af begge Linierne, der staa hver paa sin Side af Stenens Ryg.

Men af særlig Interesse er det, at ved denne symbolske Paakaldelse af Thor ville ogsaa de forholdsvis yngre Runestene med de egentlig „nordiske" Runer i Sverige ses at frembyde Minder om Gudetroen og slutte sig til de danske, netop hvad Thors Tilbedelse angaar. Hammertegnet træder saaledes — om end det ornamentale ses at have spillet en vis Rolle med ved dets Anbringelse, hvilket aldeles ikke er Tilfældet paa de danske Runestene — tydeligt frem paa to södermanlandske Runestene: Stenqvistastenen[2]) (Fig. 3) og Vestermostenen[3]), paa hvilken Hammerhovedet vender op ad, samt paa den vestergötske Grästorpsten[4]); og — hvad senere nærmere

---

[1]) Smhld. Smedehammeren mellem Sigurds-Ristningerne paa Ramsundsbjerget i Sverige. Aarb. f. nord. Oldk 1870 Tavle 15.

[2]) Dybeck: Svenska Runurkunder. Första Samlingen Nr. 34. Stockholm 1855.

[3]) Göransons Bautil Nr. 766.

[4]) Ifølge Meddelelse fra Dr. Osc. Montelius.

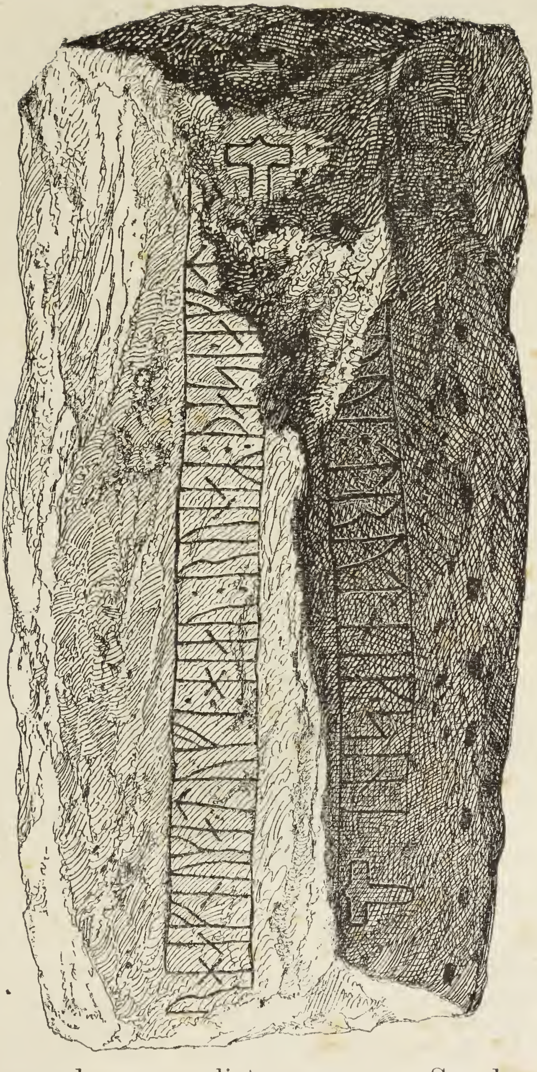

Fig. 2. Læborg-Runestenen.

skal begrundes — muligt ogsaa paa Sanda- og paa Högstastenen[1]) fra Södermanland foran Ormebaandet, der bærer Indskriften, idet Hammeren danner ligesom Ormens Tunge[2]) (Fig. 4).

[1]) Dybeck. cit. Værk Nr. 8 og 10.

[2]) Følgende Notits i et Brev til Finn Magnusen fra Hall-

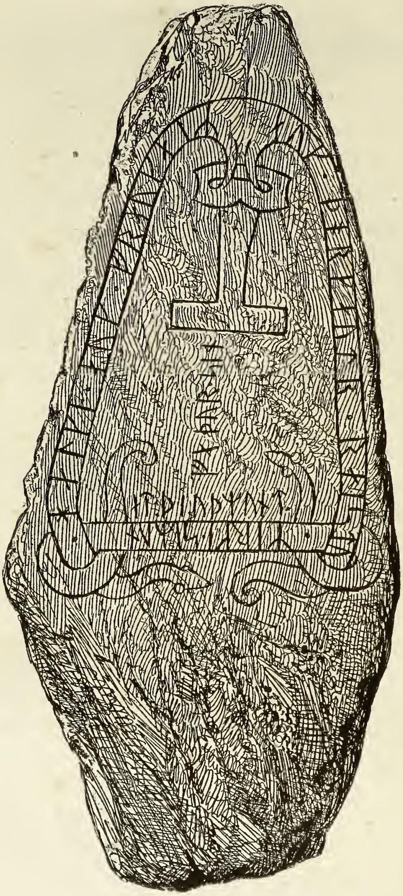

Fig 3. Stenqvista-Runestenen.

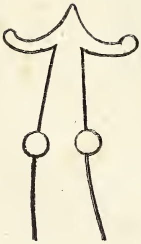

Fig. 4.

Som Tilbedelsen af Thor fremtræder paa Runestenenene er den altsaa et direkte fra Hedenold hentet Vidnesbyrd om Troen paa ham som Miðgarðs Véurr, og vi kunne med denne for Øje overhovedet ikke vente at finde nogen anden Gud paakaldt paa Runestenene, eftersom dette næppe skete uden for at bede

grimsson dat. Reikjahlíð 22 Juli 1839 (nu i Gehejmeark.) angaar et formentlig Hammertegn paa en islandsk Runesten,

Guden vie Mindesmærket. Med Runestenenes Paakaldelse af Thor som Støtte skulle vi i det følgende søge at vise, hvorledes Thor gjennem andre ved Sagn og Skikke bevarede Minder om hans Tilbedelse, baade knyttede til hans Navn og hans Hammertegn, stedse viser sig i Overensstemmelse med Gudelærens Betegnelse af ham som Miðgards Véurr som Véurr for Livet, Hjemmet og hver dertil knyttet Syssel.

Som *Menneskelivets Véurr,* den Gud, der skjærmer Livet og vaager over dets uforstyrrede Lykke, fremtræder Thor paa den tydeligste Maade ved Nordboernes foran paaviste Skik at knytte hans Navn til Personnavnene. Thors Beskyttelse er derfor sikkert almindeligt bleven paakaldt, naar Barnet ved Vandøsningen fik Navn, ligesom det ej er usandsynligt, at det ved denne Lejlighed er bleven viet til Livet ved en symbolsk Anvendelse af Thors Hammer.[1] Men ved Siden af en saadan ligefrem

---

men hidsættes med alt Forbehold: — Jeg kom í Leiníngshóla à ferð minni fram að Ulfá og sá þar Völvuleiðið svo kallaða, gramdist mjer að sjá, hvurnig því var umturnað. Rúnasteininn forni er brotinn og veit jeg ekki hvaða skjelfilegan ólanz klaufa þrælsterkann hefir þurft til þess, því þetta er stóreflis bjarg. Rúnirnar eru vart lesandi, svo eru þær máðar. *Anm*: enn að Steinn þessi sje úr heiðni ræð jeg meðal annars af því að à hann er höggvinn þversum firir ofan letrið dálitill kross, sem jeg álít vera Þórshamar.

[1]) I Sagaerne og Lovene fra den kristne Tid høre vi vel stadigt tale om Daab eller Navnefæste ved Vandøsning, men en saadan Brug af Vandet i den hedenske Tid kunde man fristes til at tvivle paa. Snarere maatte man formode, at det da var med Offerblodet, at Barnet viedes til Livet, hvad enten det ligefrem stænkedes paa det som almindeligt paa Deltagerne i Blotene eller det muligt blev strøget som „Hammertegn" paa Barnets Legeme. Skulde Formodningen om en saadan Ceremoni være rigtig og kunde vi tænke os den snarest foregaaet foran Hlautbollen med det viede Blod i det hedenske Gudehov, vilde vi derved se en Skik fuldstændig parallel med Daaben foran Fonten med det viede Vand i den kristne Kirke, ligesom da Vievandsbestænkningen under Gusdtjenesten svarer til den

eller symbolsk Paakaldelse af Thor var det ganske naturligt, at Gudens Beskyttelse maatte antages saa meget kraftigere, naar hans Navn hele Livet igjennem knyttedes til det Navn, der gaves Barnet. Naar Barnet saaledes viedes til Thor fulgte deraf ingenlunde, at det senere i Livet var forpligtet til at tilbede denne Gud fremfor de andre; betegnende i denne Hensende er det, at den oven omtalte Thorgrim, som Sagaen udtrykkelig omtaler som viet til Thor af Faderen Thorstein Torskebider, bliver Frøjsgode.

Som Livets Véurr se vi Nordboerne paakalde Thor i Sygdom, Nød og Livsfare. „Si pestis et famis imminet Thor ydolo lybatur“, fortæller Adam af Bremen om hans Billede i Upsalahovet. — Den til Grønland udvandrede Thorfinn Karlsefni lider Hungersnød, han paakalder da Thor „sinn fulltrúi“ og digter et Kvad til ham. — Skjønt Helge den magre var „mjök blandinn i trú“ og tilbad baade Thor og Krist, hedder det dog, at han stedse, naar Sørejser og andre med Farer forbundne Foretagender forestode, paakaldte Thor.[1])

Skjønt Thor ved Daaben var paakaldt for hele Livet,

---

hedenske Blodbestænkning under Blotet, ja selve Fonten vil derved ses at have en Forudsætning og et Tilknytningspunkt i den hedenske Hlautbolle. Den Haandværksfærdighed vore Stendøbefonte fra de ældste kristelige Tider vise, peger ej mindre end de derpaa ofte udhugne verdslige Forestillinger tilbage paa lignende Kars Forfærdigelse ogsaa i forudgaaende Tider. Benævnelsen „bolli“ tyder hen paa et Offerkar netop af den Form, de kristne Døbefonter have — (skulde den Fod, hvorpaa de staa minde om den stundom med Kunst udsmykkede „Stall“?) og i alt Fald naar den islandske Efterretning bemærker, at det store Offerkar var af Kobber, maa Bolleformen have været en for et saa stor Kobberkar usædvanlig Form — med mindre hin Tilføjelse skulde være udgaaet fra Fortællerens Indtryk af de i hans egen Tid dagligdags anvendte smaa Kobberboller og ikke have nogen traditionel Værd.

[1]) hét á þór til sjófara ok harðræða — Landnáma III.$_{12}$.

var der et betydningsfuldt Øjeblik i dettes Udvikling, da Paakaldelsen af Thors viende og skjærmende Kraft med Højtidelighed fornyedes. Det var naar Livet i en ny Form skulde udfolde sig for Manden og Kvinden ved deres Forening som Brudgom og Brud. Det tydeligste Vidnesbyrd herom foreligger i et af selve de gamle Gudekvad. Hamarsheimt eller Þrymskviða. Da Thrym skal vies til den formentlige Frøja byder han:

Berið inn hamar,
brúði at vígja,
leggið Mjöllni
i meyjar kné,
vígið okkr saman
Várar hendi [1])

Det var aabenbart dette Øjeblik, da Hammeren lægges i Brudens Skjød og vier hende til „husfreyja", der fra først af havde foresvævet Loke i hans snilde Plan. Med Hamarsheimts Vidnesbyrd for Øje er det næppe uden Betydning, naar ved Bryllupsgildet i Herrauds og Boses Saga (Kap. 12) Thors „Minni" drikkes før end de andre Guders — og det var vel ikke saa aldeles usandsynligt, at netop Tanken om, at Bryllupet ej var gyldigt, uden at Thor havde viet det, ligger bag ved Eddakvadet Alvíssmál. Mærkes kan det ogsaa, at det norske Folkesagn om Ure-

---

[1]) Bærer ind Hammeren
Bruden at vie
lægger Mjölner
i Möens Skjød
vier os sammen
med Várs Haand.

De sidste tvende Linier: „vier os sammen med Várs (Løftets Dis') Haand" er en digterisk Omskrivning, der kunde tyde hen paa en Ceremoni som at f. Ex. Hammeren, men ialt Fald med andre Ord. udstraktes over Brudeparrets forenede Hænder.

böurden[1]) har knyttet Thors Vandring paa Jorden netop til tvende Bryllupshøjtider. — Alfhilds Giftermaal med den hundvise Jætte (Gautreks Saga Kap 7) havde været Thor imod: derfor lader denne sin Harme gaa ud over deres Søn Stærkodder, hvem han nægter Afkom, nægter Hjemstavn, nægter et hæderligt Eftermæle og at have nogen Glæde i Livet ubeskaaret, hvilket vi alt se Thor raade for som Livets Véurr.

Vi have set den højtidelige Paakaldelse af Thor som Véurr træde frem ved Navnefæstet og fornys ved Bryllupet, vi skulle endnu for sidste Gang møde den ved Gravfærden — hvad senere skal vises endog gaaende forud for denne i selve Dødens Stund.

Her kommer ogsaa et af de gamle Gudesagn os til Hjælp, Mythen om Balders Baalfærd, der er opbevaret i Snorres Edda. Da Baalet var antændt, efter at Nannas Lig var lagt paa Skibet ved Balders Side, træder Thor frem — fortælles der — og vier Baalet med sin Hammer. Trods Sagaernes Tavshed er det vistnok meget sandsynligt, at en lignende Ceremoni har været almindelig i Norden ved Ligbaalets Antændelse eller Ligets Nedlæggelse i Graven, idet man derved lyste Fred over Graven og viede den Afdødes jordiske Levninger til den Guds Beskyttelse, der havde skjærmet ham i levende Live. En saadan Formodning støttes i en betydningsfuld Grad ved Runestenene, idet disse vise, at man har paakaldt Thors viende Beskyttelse endog over den lukkede Gravhøj, saa vel som over den Mindesten, der skulde bære den afdødes Navn til fjærne Slægter („kuml þusi“ som Thor paa Virringstenen paakaldes til at vie, omfatter saaledes Høj og Sten i Forening). At den fynske Glavendrup-Runestens Forbandelse over Mindesmærkets Forstyrrer: AT RITA SA UARÞI IS STAIN ÞANSI AILTI IÞA AFT ANAN TRAKI

[1]) Faye: Norske Folkesagn. Christiania 1844. S. 3.

støtter sig til Troen paa Thor som den Mindesmærket og Graven viende Guddom er tydeligt ved den foregaaende Paakaldelse af ham, men ikke usandsynligt ligger den selvsamme Tro, om end ikke Gudens Paakaldelse fremtræder i Ord eller ved Hammertegn, bag ved den sjælandske Tryggevælde-Runestens:

SA UARþI AT RITA IS AILTI STAIN þANSI IþA HIþAN TRAKI.

den jydske Skjern-Runestens:

SIþI SA MANR IS þUSI KUBL UB BIRUT

og den skaanske Glimminge-Runestens

UIRþI AT RATA HUKS UBRIUSTI.

Samtlige disse Stenes Tilknytning til „Høje", hvad der dels fremgaar af Indskriften, dels af Fundomstændighederne, berettiger os nemlig til at henføre dem til den hedenske Tid.

Thors Paakaldelse til at vie Mindesmærket viser, at hans Betydning som Menneskelivets Véurr paa den skjønneste Maade fortsætter sig ud over dette. Thi derved skjærmer og bevarer han det, hvorfor Nordboen havde levet, det han havde sat som Livets højeste Maal — Eftermælet.

Thors Tilbedelse som *Véurr for Hjemmet* har efterladt sig et mærkeligt og betegnende Minde i Stedsnavnene, idet ligesom ved Personnavnene Gudens Beskyttelse naturligt maatte antages saa meget kraftigere, naar hans Navn knyttedes til Hjemmet, og som ovenfor vist forekommer ingen Guds Navn tiere i denne Forbindelse end netop Thors. I Fortællingen om Asbjörn Rörketilsøn, der helliger sit Landnam til Thor og kalder det Thorsmark, foreligger et direkte Vidnesbyrd om hin Skik, og det er i fuld Overensstemmelse hermed, at de islandske Landnamsmænd blote til Thor fremfor til nogen anden Gud, for at han

skal anvise dem, hvor de skulle opslaa deres ny Hjem. Selv om den før omtalte, i Troen vaklende, Helge den magre høre vi, at han ej, da han kom til Island glemte, at det var Thor, til hvem han skulde „ganga til frétta, hvar land skyldi taka“, ligesom vi saa ham ikke glemme Thor som sit Livs Véurr.

Som Hjemmets Véurr viser Thor sig fremdeles gjennem en anden ejendommelig Skik, med hvilken vi ogsaa stifte Bekjendtskab ved Fortællingerne om Nordboernes Landnam paa Island. — Vi høre nemlig atter og atter, hvorledes Landnamsmændene fra deres gamle Hjem fremfor alt medtage deres Højsædestøtter (öndvegissúlur, setstokkar), og hvorledes de, saasnart de nærmede sig det Land, hvor de paa ny skulde fæste Bo, kastede disse i Havet, for at de af Bølgerne kunde føres op paa Kysten og saaledes hellige Landnamsmændene det ny Hjem. Grunden til denne til Højsædestøtterne knyttede Overtro, der lader dem fremtræde som „særdeles hellige, man kunde næsten sige som et Slags Husguder“.[1]) fremgaar tydeligt af Eyrbyggja Saga, hvor vi, mod hvad der ellers er Tilfældet i Sagaerne, finde en Landnamsmands Højsædestøtter nøjere beskrevne. Om de Højsædestøtter, Thorolf Mostrarskjæg tog med fra sit Hov i Norge, hedder det nemlig, at der paa dem fandtes udskaaret Billeder af Thor. Dette har sikkert været Tilfælde med Højsædestøtterne i Almindelighed. At man kaster Højsædestøtterne med Thors Billede overbord svarer vel til den forudgaaende Paakaldelse af ham, saa snart man fik Land i Sigte. Der fortælles, at man havde hans Billede i Skibets Forstavn, og det er ogsaa ham, der viser Landnamstedet, naar man i Steden for at kaste Öndvegis-

---

[1]) Keyser, Saml Afhandl. S. 323.
N. M. Petersen ser deres Hellighed i, at de øverst havde Billedet af en eller anden Guddom (Islændernes Færd IV 376).

sulerne overbord følger den Anvisning, Skibsstavnen giver efter den Retning, hvori den peger mod Land[1]) — vel sagtens i det Øjeblik Thors viende Bistand ved Landnamet er paakaldt. Betegnende er det ogsaa, at da Hallstein, Thorolf Mostrarskjægs Søn vil rejse sin Gaard ved Torskefjorden bloter han til Thor, for at han skal sende ham Træ til Højsædestøtter.[2]) En 63 Al. l. og 6 Al. tyk Træstamme skyller op paa Strandbredden, og af denne fik ikke blot Hallstein sine Højsædestøtter, men næsten i hver Gaard om Torskefjorden rejstes Højsædestøtter af det Træ, Thor selv havde sendt, og som derfor maatte antages i en særegen Grad at knytte hans viende Beskjærmelse til Huset. — Overfor Formodningen om, at Thors Billede almindelig har været fremstillet paa Højsædestøtterne, er det af Interesse, at vi selv ved Fóstbrœðra-Sagas Omtale af Kjærlingen Grimas ringe Hytte høre, at hendes Sæde er prydet med et Billede af Thor. „Eptir er enn nakkhvat fyrnsku Grimu", siger Thordis, „er þórs líkneski skorit á stólbrúðum hennar med hamri sínum"[3]). Muligvis har ikke altid, navnlig ved de mindre Sæder, Setstokken været prydet med et helt Billede af denne Gud, men Fremstillingen af hans Hammertegn ogsaa her været af

---

[1]) Landnáma II Kap. 23.

[2]) Det nord. Literatursamf. Udg. S. 98.

[3]) I Fortællingen om Kraka-Hreidar og hans Fader Ofeig Lavskjægs Rejse til Island hedder det at Hreidar „sagðist eigi mundu kasta öndvegissúlum fyrir borð, kveðst þat þikkja ómerkiligt at gjöra ráð sitt eptir því, kveðst heldr mundu heita á þór, - at han vísaði honum til landa og kveðst þar mundu berjast til landa, ef áðr væri numit". — Den Maade at tage Varsel paa, som Hreidar foretrækker (kvedst heldr) — at det var efter Skibsstavnens Retning i et vist Øjeblik fremgaar af det følgende — var jo ulige bekvemmere end en møjsommelig Leden efter Højsædestøtterne. Men naar Hreidar i sin Ytring helt overser disses symbolske Betydning er det snarere udtalt i Sagafortællerens end i hin hedenske Nordbos Aand. (Landnáma III Kap 7.)

tilstrækkelig viende Betydning. Det kunde være — hvad senere skal paavises — at der er bevaret os et synligt Minde netop om en saadan Udskjæring af „Setstokken".

Hvorom al Ting er, synes det indlysende, at det har været af en særegen Betydning, at den Gud, der værnede og beskyttede Hjemmet, var fremstillet paa Husbondens Højsæde baade i hans Gaard og i hans Hov, den Plads hvorfra Hjemmet og alle dets Anliggender styredes, og som først efter Husbondens Død indtoges af en anden — den til hvem Gaarden med al dens Tilliggende gik i Arv.[1])

Som Hjemmets Véurr bliver Thor Véurr for de dertil knyttede Ejendele. Det er ret oplysende for Forholdene i Norden, at vi i de gamle tydske Love finde Bestemmelser, ifølge hvilke Hammerkast helliger Besiddelsen af en Ting.[2]) Thor viser sin Vrede ved at volde Ejendomstab; saaledes berøvede han Thorgils Orrabeinsstjúpr en gammel Oxe, da han havde svigtet ham for Krist (Flóamanna Saga Kap. 20). Paa en mærkelig Maade fremtræder denne Thors Betydning som Ejendelenes Beskytter i de gamle Gudekvad ved den Strofe af Hárbarðsljóð, der fortæller, at Thor efter Døden, „á þræla kyn". Da Trællene vare menneskelige Væsener, var deres Liv ikke endt med Døden, men de kunde ej modtages i Odins Hal. En anden Gud maatte huse dem, og da Trællene betragtedes som rørligt Gods faldt dette ganske

---

[1]) Mindet om Thor som den Hus og Hjem værnende Guddom har lige til vor Tid bevaret sig ved Almuens Skik at stikke „Tordenstenene" ind under Tagskjægget eller nedlægge dem i Lergulvet, eller i det hele blot at gjemme dem i Huset for saaledes at skjærme det for Ulykker.

[2]) Grimm: Deutsche Mytologi 2den Udg. I. 165.

N. M. Petersen taler vel i Islændernes Færd III. 197 om Nordboernes Skik at „kasta hamri" for at vie sig noget, men han anfører intet Kildested herfor og synes derfor ene at have oversat det oldtydske Udtryk paa Oldnordisk.

naturligt i Thors Lod, der fremfor nogen anden vaagede over Ejendommen.

Som Véurr for Menneskelivet og for det Hjem, hvortil det er knyttet, bliver Thor *Véurr for hver i Forbindelse med Hjemmet staaende Syssel*, og ej blot for hver Syssel, der er af Betydning for det enkelte Hjem, men for Bygden, for Landet i det hele taget. Som Bevarer af Hjemmets, Landets Ro og Fred bliver Thor den Gud, der raader for Fredens Velsignelser, for Velstand og den huslige Lykke. Intet Under da, at han fremfor nogen anden Gud nævnes som „Landáss".

Mindet om Thor som Véurr for den hjemlige Syssel fremtræder tydeligt ved at den Fest, der holdtes, naar det nye Aar stod for Døren, — Julen med det store Midvinterblot, Nordboernes største Højtid — blev holdt til Thors Ære. Thor skulde vie det nye Aar, man blotede til ham, for at han skulde bevare Freden og skjænke en mild Vinter (til friðar ok vetrarfars), for at han skulde skjænke sin Velsignelse til at Aaret bragte god Afgrøde (til gróðrar, til árs) — „Thor tordner ikke for at ødelægge vor Jord, men for at velsigne den (N. M. Petersen)". —

Ved Julegildet tømtes Bragebægeret (Bragarfull) hvorved Løfter aflagdes om Mandomsgjerninger i det kommende Aar. Ejeformen „Bragar" — af Nævneform Bragr — der er den almindeligste og ældste, synes at tale imod, at Nordboerne oprindelig have tænkt paa Guden Bragi, hvis Navns Tilknytning til dette Bæger ogsaa i og for sig er noget forunderlig, saa meget mere som Løfterne stedse synes aflagte i prosaisk Form. Vi finde vel Thor i Gudekvadene nævnet Asabragr, men at antage hint Bragr for en Forkortelse af dette Navn for Thor gaar næppe an, rimeligst er Bragr at opfatte som et ligefrem Hovedord betegnende som oftere: Bedrift, Stordaad; Bragarfull altsaa „Stordaadsbægeret" eller i Almindelighed et Bæger, hvortil et højtideligt Løfte under Paakaldelse

af Guderne knyttedes. Men tænker man sig dette Bæger tømt under Paakaldelse af en eller anden Gud, hvem skulde da snarere paakaldes til at vie Løftets Bæger end netop Thor? I at Bragarfull fortrinsvis — og derfor snarest oprindelig — er knyttet til Gildet til Thors Ære ved det gamle Aars Afslutning og det nyes Begyndelse ligger allerede en Støtte for Antagelsen af, at Thor her virkelig blev ihukommet enten ved Ord eller ved en symbolsk Betegnelse.

Den, der tømte „Bragarfull“ holdt samtidigt Haanden paa den fremledte levende „Sónargöltr“. Det er almindeligt antaget, at denne Galt var et Offer til Frøj, en Antagelse man støtter paa den Omstændighed, at Frøj ifølge den yngre Edda besad Galten Gullinbursti, paa hvilken hin Galt derfor mentes at være Symbol. Yderligere Bekræftelse herpaa kunde man vente at finde i følgende Fortælling i Hervarar Saga Kap. 12:

„Hejdrek Konge blotede Frøj, sin største Galt havde han bestemt skulde tilfalde Frøj. Man ansaa denne Galt for saa hellig, at over dens Børster skulde alle højtidelige Edsaflæggelser foregaa; denne Galt skulde blotes ved „Sonarblotet“. Juleaften skulde Galten ledes ind i Hallen foran Kongen, da lagde Mænd deres Hænder over dens Børster og gjorde Løfter“. — Efter en anden Kodex lyder dette Sted imidlertid saaledes:

„Hejdrek Konge blotede Frøja. Han lod opføde en stor Galt, der var paa Størrelse med de største Tyre, men saa fager, at hver Børste paa den tyktes at være af Guld. Man ansaa denne Galt for saa hellig, at over dens Børster skulde alle højtidelige Edsaflæggelser foregaa. Denne Galt skulde blotes for et lykkeligt Aar („til árbotar“) i Begyndelsen af den Maaned, som hedder Februar; da blotede man for Held og Lykke („til farsældar“). Juleaften skulde Galten o. s. v. som ovenfor. —

Af de anførte Varianter synes trods Overdrivelserne

i visse Retninger Minderne om Julehøjtiden og dens Betydning at træde tydeligst frem i den sidste, men her se vi Sonargalten helliget Frøja. At finde Frøja for Frøj kan ikke antages for en tilfældig Skrivfejl, den forskjellige Angivelse har en dybere Grund: Uklarhed hos Sagafortællerne om hvem Galten Gullinbursti egentlig var helliget, og som Symbol paa denne have de, ligesom Tilfældet blev i senere Tider, uvilkaarligt opfattet Julegalten. Denne Uklarhed træffe vi nemlig endog i Kilderne til vor Mythologi. Hyndluljóð i den ældre Edda tillægger Frøja Gullinbursti, idet tillige dens andet Navn Hildisvíni anføres, ligesom ogsaa Navnene paa de to Dværge Dáinn og Nabbi, der havde forfærdiget den. Den yngre Edda tillægger Frøj Gullinbursti og angiver den forarbejdet af Dværgene Brok og Sindri. Disse tvende Dværgenavne forekomme ikke mellem Dværgenavnene i Völuspá, hvilket derimod er Tilfældet med Dáinn og Nabbi. Snarest bør man derfor antage Hyndluljóðs Fremstilling for den oprindelige.

Men det vilde dog i det hele være underligt, om Bragarfull skulde være blevet viet til én Gud og sónargöltr til en anden, medens selve Julehøjtiden holdtes til Ære for en tredje. Da Julegaltens Fremleden ses at have været det egentlige højtidelige Øjeblik ved Julegildet, og den stedse nævnes ikkun som sónargöltr (ɔ: Sone- eller Offergalten), ligger det meget nær at antage den for det egentlige Juleoffer viet til den Gud, til hvis Ære Julegildet blev foranstaltet[1]). Naar vi se Nordboen, idet han tømmer Bragarfull og aflægger Løftet, holde

[1]) Ligesom „Julebukken med sin Træhammer“ frembyder et umiskjendeligt Minde om Hedenolds Hammergud og hans Tilknytning til Jule-Højtiden, saaledes har Mindet om Galtens særlige Betydning ved Julehøjtiden bevaret sig lige til de seneste Tider. Svenske Bønder havde i somme Egne for Skik, at sætte et Brød i Skikkelse af en Galt paa Bordet hele Julen igjennem; og paa det samme har man kunnet træffe Exempel i Tydskland, hvor Dejgbilledet endog stundom opbevaredes til Pløje-

Haanden paa Offerdyret, synes ogsaa deri at ligge en Antydning af, at det er én og samme Guddom, der staar for hans Tanke ved begge disse i nøjeste Forbindelse staaende Handlinger. — Er denne Gisning rigtig, at Bægeret og Offergalten ligesom selve Offerfesten i det mindste oprindelig var viet samme Gud, vil der derved være opnaaet en indre Overensstemmelse mellem de til Julegildet knyttede Skikke, som vil lade den til Thor helligede Højtid træde frem i et langt mere bestemt og klart Lys end hidtil.

Thors Paakaldelse som Véurr for enhver Syssel, der er af indgribende Betydning for Hjemmet, for Bygden viser sig fremdeles ved den Maade, paa hvilken Mindet om denne Guds Tilbedelse er knyttet til „Tinget". At Goden, der viede Tinget, har paakaldt hans Navn, for at han skulde vaage over en rolig Tilendebringelse af denne betydningsfulde Handling, er sandsynligt, saa meget haardere var derfor ogsaa Straffen for den, der vovede at bryde Tingfreden eller krænke den Plads, de hellige Tingbaand (véböndr) og Tingstokkene begrænsede[1]). Noget direkte

eller Saatiden, da det blev stødt og strøet i Saakurven og saaledes udstrøet paa Ageren (Finn Magnusen: Bidrag til den nord. Archæol. S. 153).

[1]) At Tingstokkene flyttede med Tingstedet ligesom Højsædestøtterne med Huset kunde mulig tyde hen paa, at hine ligesom disse vare udskaarne og udsmykkede paa en Maade, der svarede til Tingets Hellighed og mindede om den Gud, som var dets særlige „Véurr." — Saa langt ned i Tiden som til 1562 træffe vi Minde om, at Tingstokkene betragtedes som en Art Helligdomme, særlig viende Tingstedet (O. Nielsen: om Sysselindelingen S. 22—23), og vi have endnu fra 1719 en Tingstok bevaret paa Museet f. de nord. Olds., hvis her gjengivneForm med det ovenfor udviklede for Øje, ej kan andet end vække Erindringen om — en Hammer. Vistnok svarer den ikke til selve den Gjenstand, der oprindelig kaldtes Tingstok, og som maa antages nedrammet i Jorden, men mulig er der en eller anden Forbindelse imellem dem, der har overført Navnet paa hin. Maaske er den en Budstik. Paa

Vidnesbyrd om en saadan Paakaldelse af Thor i Anledning af Tinget foreligger ikke, vel høre vi, at Gudbrandsdølerne føre Thors Billede med paa Tinge (S. Ólafs h. helga i Heimskringla: Kap: 118—19), men Anledningen turde være helt særegen, saa vi ej ret efter dette ene Exempel tør slutte til noget almindeligt, om det end efter Omtalen af hint Gudebillede, som det stod i Hovet, kunde antages, at i alt Fald det oftere førtes ud i fri Luft. Imidlertid turde der foreligge et tilstrækkeligt betegnende indirekte Vidnesbyrd om Thors Paakaldelse som Tingets Véurr i, at den Dag i Ugen, der var helliget ham, fremfor nogen anden valgtes til Tingdag. Det var saaledes bestemt, at det islandske Alting skulde vies en Thors-Dag, men vi kunne følge denne Skik tydeligt i de andre nordiske Lande, hvor f. Ex. i Norge den samme Dag var fastsat for Gulatingets Begyndelse fra gammel Tid[1]), ligesom lignende Forhold viser sig i Danmark. Af Interesse for vort Fædrelands Vedkommende er det, at medens det hidtil i denne Fremstilling har været Jylland og Fyn, der have haft Overvægten i lokale Minder om Thors-Dyrkelsen, kunne de i dette Tilfælde paavises for Sjæland og maaske for Laaland og Falster klarere end for nogen af de øvrige Landsdele. Følgende Liste over de Dage, paa hvilke Herredstingene — de Ting der stode i den ældste og nøjeste Forbindelse med Folkelivet — holdtes paa Sjæland, Laaland og Falster i Middelalderen, vil tilstrækkeligt vise deres særlige Tilknytning til Thors-Dagen, som et Minde om Hedenolds Gudetro[2]).

Stokken, der er 9 T. l., staar Frederik 4des Navnetræk og: Tingstoch ved Kongens Bircheret for Ryttergodset udi Fyen, som aller naadigst blev anordnet og begyndt udi Rafnebierg Anno 1719.

[1]) § 3 i Keysers og Munchs Udg.

[2]) Til Fortegnelsen er foruden trykte Kilder benyttet den topografiske Samling paa Pergament i Gehejmearkivet og den ar-

Sjæland.

BaarseHerreds Tingdag	Thorsdag.	
Hammer Herreds	Thorsdag.	
Faxe Herreds	Thorsdag.	
Stevns Herreds	Thorsdag.	
Bjeverskov Herreds	Thorsdag.	
Tybjerg Herreds	Thorsdag.	1302 Arnm. Dipe LIV_5; i andrl. Dipl. dog ej før 1440 altid Thorsdag.
Ramsø Herreds	Tirsdag.	
Sømme Herreds	Mandag.	
Voldborg Herreds	Lørdag.	
Tune Herreds	Thorsdag.	

---

næmagnæanske Diplomsamling paa Universitetsbibliotheket. De fleste med Ugedage daterede Tingsvidnebreve ere fra det 15—16de Aarh., kun faa fra det 14de. — Hverken for Fyns, Nørrejyllands eller Skaanes Vedkommende synes Herredstingene knyttede til Thors-Dagen paa en Maade, der kan vidne om denne Dags særlige Betydning for Tinget. I Fyn, hvis Herredstingdage dog ikke alle ere fundne af Forf., holdtes Gudme og Skam Herreders Ting om Thorsdagen, sidstnævnte Ting synes endog tidligere holdt om Tirsdagen, paa hvilken Dag fremdeles holdtes 2 Herredsting, endvidere om Onsdagen 3, om Mandagen 2. Nørre Herreds Ting paa Langeland holdtes om Thorsdagen — Af de 63 af Nørre-Jyllands 71 gamle Herredsting, hvis Tingdage det har lykkedes at finde, forekommer kun 10 holdte om Thorsdagen, hvilket tilmed alene er Tilfældet med et enkelt Herredsting indenfor det enkelte Syssel; kun i Has Syssel falde to Herreders Tingdage paa Thorsdagen. De andre 53 nørrejydske Herredsting holdtes om Mandagen (18), Tirsdagen (18) og Lørdagen (13), sjældnere om Onsdagen (4), hvilken Dag ikke ofte valgtes til Tingdag for Herredstingene i Landet, ligesom hidtil intet Exempel synes at foreligge paa disses Tilknytning til Fredagen, paa hvilken derimod adskillige af Birketingene holdtes i Middelalderen.

Af Landstingene holdtes Sjælands, (Laalands, Falsters og Møns) om Onsdagen, Fyns og Nørrejyllands om Lørdagen.

Ved Sysseltingene synes heller ikke i Tingdagene at foreligge Vidnesbyrd om nogen særlig Tilknytning til Thorsdagen — dog, som ovenfor sagt, ingen Ting kunde snarere ventes at afspejle Oldtidsforhold end Herredstingene.

Lille Herreds	Mandag.
Smørum Herreds	Mandag.
Stöfnæs (Sokkelund) Herred	Thorsdag.
Horns Herreds	Thorsdag.
Ods Herreds	Lørdag.
Skippinge Herreds	Lørdag.
Arts Herreds	Thorsdag.
Tusse Herreds	Lørdag.
Merløse Herreds	Thorsdag.
Løve Herreds	Thorsdag.
Slagelse Herreds	Thorsdag.
Ringsted Herreds	Thorsdag.
Alsted Herreds	Tirsdag.
Flakkebjerg Herreds	Thorsdag.
Lynge Herreds (?) / Hjørlunde Herreds (?) / Strø Herreds (?) [1]	

Laaland.

Musse Herreds Tingdag	Thorsdag.
Fuglse Herreds	Tirsdag.
Arning (Nørre) Herreds	?
Horselund (Sønder) Herreds	Thorsdag.

Falster.

Nørre Herreds	Tirsdag.
Sønder Herreds	Thorsdag.

At Thors-Dagen i Hedenold ved mange andre betydningsfulde Lejligheder end netop ved Tingets Afholdelse

---

[1]) Disse tre Herreder ere i Middelalderen blevne forenede under Benævnelsen Tre-Herred med fælles Ting om Lørdagen.

har været kaaret fremfor nogen anden Ugedag som særlig viende og lykkebringende for Menneskets Syssel og Dont, er meget sandsynligt. Man kunde saaledes formode, at Bryllupshøjtiden, der i Almindelighed varede en Uge, begyndte med Thors-Dagen, eller Thors-Dags Kvelden, hvilken Folketroen da ogsaa betegner som den, paa hvilken Thurserne fejrede deres Bryllup[1]) ligesom sine Steder i Tydskland de fleste Brylluper falde paa Thors-Dagen.[2]) Imidlertid foreligger herom ikke Minder i Sagaerne: i disse se vi derimod Bryllupshøjtiden begynde saa vel en Lørdag[3]), som en Søndag og Mandag[4]). Men tilstrækkeligt henpegende paa Thors-Dagens Betydning for Nordboerne i Hedenold som en særlig Højtidsdag er den store Overtro, der hele Middelalderen igjennem til hen imod vor Tid har knyttet sig til denne Dag[5]). Som den første Sommerdag regnedes efter „Grágás" altid en Thors-Dag.

Som formentlig paakaldt ved alle højtidelige Handlinger maatte vi ogsaa vente at finde Thors Navn nævnet ved Edsaflæggelsen paa den hellige Ring. Finn Magnusen og med ham Grimm have af den Grund aabenbart Ret, naar de mene, at i Edsformularen „hjálpi mér svá

Holbo (Holmbo eller vistnok egentlig Holtbo svarende til Hedebo) Herred er først i Løbet af Middelalderen udskilt af Strø-Herred (O. Nielsens Udg. af Valdemars Jordebog 117 Anm. 1 og 128 Anm. 4.) Dets Tingdag var forøvrigt Mandag.

[1]) Faye: Norske Folkesagn S. 21.

[2]) Holtzmann: Deutsche Mythologie herausgeg. von Holder. Leipzig 1874. S. 67.

[3]) Hallfr. S. Vandræðaskálds. Kap. 12. Gunnlaugs S. Ormstunga K. 10.

[4]) Weinhold: Altnord. Leben. S. 246.

[5]) Faye: Norske Folkesagn 21. N. M. Petersen: Islænd. Færd IV. 321. M. Lorenzen: „Signeformularer og Trylleraad" i Samlinger til jydsk Hist. og Topogr. IV. 99 flg. Nr, 8 9, 19, 58, 73, 82, 83, 84, 91, 112.

Freyr ok Njörðr ok Ass hinn almáttki" ved Ass hinn almáttki forstaas Thor, om man end i en forholdsvis meget gammel Tid mente, at der derved tænktes paa Odin[1]). Hin Betegnelse svarer meget til den anden ovenanførte Betegnelse for Thor: Asabragr. „Ass" bruges enestaaende særlig om Thor[2]), og det er derfor vistnok denne Gud der menes, naar Viga-Glum aflægger Eden og siger „vinn ek hofseið at baugi og segi ek þat æsi —".

Thors Paakaldelse som Véurr for den daglige Syssel har sikkert ved mange forskjellige — maaske de fleste — Lejligheder fremtraadt symbolsk ved Anvendelsen af en Hammer eller ved et til den svarende Tegn. Det er ikke muligt nærmere at bestemme, hvilke disse Lejligheder have været; det Par Gange Hammertegnets Anvendelse ved den daglige Syssel omtales i Sagaerne give os kun Antydning af, ikke Indblik i dets Brug. Bekjendt er Fortællingen i Hakon den Godes Saga i Heimskringla, hvori Hammertegnet omtales. — „Bønderne paa Hlade vilde tvinge Kongen til at tage Del i et Blotgilde. Jarlen Sigurd signer Bægeret til Odin og drikker Kongen til; denne gjør Korsets Tegn derover. „Hvi," raaber en Mand, gjør Kongen saa, vil han ikke blote?" „Kongen gjør som alle, der tro paa deres egen Magt og Styrke," lød Sigurd Jarls Svar, han gjorde Hammertegnet over Bægeret, før han drak."[3]) — De Ord, Sagafortælleren her har lagt Sigurd Jarl i Munden bør vistnok kun opfattes som et Vidnesbyrd om, hvorledes man paa Sagafortællerens Tid opfattede Hammertegnet. Thrønderne paa Hakons Tid behøvede ingen nøjere Oplysning af deres Jarl

---

1) Landnáma Viðb. II, S. 335.

2) Dette kunde tænkes at være Grunden til, at Ass forholdsvis hyppigt — modsat Goð og Vé — forekommer i Sammensætning med Personnavne.

3) Den udførligere Olaf Tryggvasöns Saga har Modsætningerne: gerði krossmark — gerði hamar (Kap. 23).

om Hammertegnet, og det anvendtes sikkert mindst af dem, der kun trode paa deres egen „mátt ok megin“, og som aldrig blotede til Guderne.

Ogsaa som forvansket i Tidernes Løb foreligger i Snorres Edda Mindet om Hammertegnets Brug i Fortællingen om, hvorledes Thor hæver Hammeren over Bukkeskindene, hvorefter Bukkene staa lyslevende op. Vel hedder det, at han ved Udstrækningen af Hammeren „vier“ Skindene, men hans Hammer fremtræder dog ej anderledes end som en Tryllestav i dette Sagn.

Mindet om Hammertegnets Anvendelse i det daglige Liv af vore hedenske Forfædre træder maaske tydeligere frem, end man egentlig har vovet at antage, gjennem Korstegnets Anvendelse i de kristne Tider. Ogsaa deri var der som i saa meget andet et Tilknytningspunkt mellem Kristendom og Hedenskab, at deres hellige Symboler, Kors og Hammer stode hinanden saa nær i Form. Fortællingen om Sigurd Jarl og Kong Hakon viser, at man tidligt har havt Øje herfor. Hammertegnets Anvendelse ophørte ikke, men gik lidt efter lidt op i Korstegnets: vi se, hvorledes dette træder i hints Sted paa Runestenene, ja vi have endog ved en Døbefont i Gjettrup Kirke i Thy Exempel paa Hammerens og Korsets Forekomst ved Siden af hinanden paa en til den kristne Kirkes Kultus nøje knyttet Gjenstand[1]).

Værd at anføre i den nævnte Henseende er fremdeles J u n g e s Ord i hans Skrift fra 1798 om den nordsjællandske Landalmues Skikke:

„Efter gammel, baade hedensk og kristelig Skik bruger Bonden endnu meget Korsbetegnelsen, om hvis Nytte Kirkefædrene fra det fjerde Aarhundrede, ofte tale. Han korser sig baade for Panden og for Brystet. Om Aftenen, naar Tærskeren sammenskraber sin Sædbunke,

---

[1]) Denne Font er nylig funden af J. B. L ø f f l e r.

da trykker han og med Riven adskillige Kors eller maaske Thorshamre derpaa, inden han forlader den. Paa Frederiksborg Amt er det og paa mange Steder hos mange fromme Husbonder brugeligt med Haanden at gjøre Kors foran Hestene paa Jorden og under Vognen, inden de begive sig paa Rejsen. Ja, sagde Drengen, da adskillige smaa Uheld indtraf paa vor Rejse, det er ikke at undres over, da den ugudelige Karl spænder Øgene for og lader os kjøre uden at have gjort Kors for Vognen".

At i det mindste i enkelte af de Tilfælde, hvori vi her se Korstegnet anvendt, Hammertegnet har været anvendt i Hedenold i Henhold til Tilbedelsen af Thor som Véurr for den daglige Syssel, tør vi uden Tvivl tro; men Grænsen for, om hvilke man tør antage det, og om hvilke ikke, er umulig at sætte[1]). Hammertegnets Anvendelse i det daglige Liv som et viende og skjærmende Symbol kan imidlertid paavises ad en anden Vej: ved Oldsagerne.

Der findes iblandt vore Oldsager fra den yngre Jærnalder et lille Hængesmykke af Form som en Hammer, aldeles som Ristningerne paa Runestenene vise Thors-Hammeren. Dette Hængesmykke er forekommet saa ofte i Fund saa vel i Danmark som i Sverige, stund-

---

[1]) Peder Palladius skrev i sin Visitatsbog mod „den wgudelige korsbyrd, at løbe omkring ager oc eng met korss oc fane, oc vaar en fastelaffuens leg, Gud til spot og denne kircke til spe" (Sv. Grundtvigs Udgave af Visitatsbogen S. 108). Denne Skik faldt ved Skærsommertid (S. 138), og Korsbyrden foregik enten paa en Tirsdag eller Thorsdag. Muligt foreligger der her Minder om en Overtro, hvis Rødder strakte sig længere tilbage end i den katholske Tid.

Paa Taasinge førte Bønderne et Hellig-Olafs Billede om paa deres Marker, naar de havde lagt Sæd i Jorden, for at skaffe sig en rig Høst (Thiele: Folkesagn I. 162) — Ogsaa mellem Hellig-Olafs Dyrkelsen og Thors-Dyrkelsen var saa mange Tilknytningspunkter, at der godt i dette Træk kunde ligge et Minde fra Hedenold, der mulig ligesom hin sjælandske Skik afspejlede Tilbedelsen af Thor som Miðgarðs Véurr.

om anbragt i Halskjæder og Ringe, at det maa antages at have været baaret meget almindeligt og netop som en betydningsfuld Amulet. Som en saadan beskyttende særligt den Person, der bar det, viser Hammertegnet sig ved selve den Stilling, det indtog som Smykke, med Hovedet nedad. Denne „omvendte" Stilling svarer ganske til den vi langt ned i Middelalderen[1]) se ejendommelig for mange som Hængesmykker baarne Brakteater og Mønter, idet Figurerne paa disse altid for Beskueren ses paa Hovedet, men netop derved for den, der bar Smykket, viste sig paa rette Led, naar han i Tillid til dets skjærmende, lykkebringende Kraft greb det for selv at fæste Øjet paa det. Om Hammertegnene ere baarne baade af Mænd og Kvinder, derom give Fundene hidtil ingen Oplysning, da det ikke er forekommet i Grave men kun i Fund, der maa betragtes som nedgravede Skatte. Saadanne Funds sjældnere Forekomst i Norge end i Danmark og Sverige er sikkert den tilfældige Aarsag til, at „Hammertegn" ej hidtil ere fundne der. Sagaerne vise, at Mænd ikke have undset sig for at bære Gjenstande, til hvis skjærmende Kraft de havde en særegen Tillid, stundom endog som en Art Smykke om deres Hals: Didrik af Bern (se hans Saga Kap. 25) bliver mismodig over at have glemt sin „Sejrsten" hjemme, da det sikkert vil volde ham Nederlag; Sigurd hænger en Sejrsten „om sin Hals" (samme Saga Kap. 96). Et „Steinasörfi" ɔ: et „Halsbaand dannet af Sten-(Glas) perler omtales i Halfdan Eysteinsbanes Saga Kap. 16 som baaret af en Mand som en skjærmende Amulet og mærkes maa endelig, at Vers 22 i Eddakvadet Sigrdrífumál taler om Runernes Risten

á gleri ok á gulli
ok á gumna heillum ɔ: Mændenes Amuletter.

[1]) Se f. Ex. Afbildn. i Aarb. f. nord. Oldk. 1868 S. 144.

I det kgl. Vitterhets Historie og Antiqvitets Akademiens Månadsblad for April 1872 har Dr. Hans Hildebrand ladet afbilde de Hovedformer, hvori Hammertegnet forekommer i de svenske Fund[1]. Fra den tydeligste Hammerform ses Typerne mer og mere udviklede i ornamental Retning — dog med Bibeholdelse af Grundformen — og prydede paa Siderne dels med indslaaede trekantede eller cirkelformede Sirater, dels med paaloddede Sølvprydelser af kornet Arbejde (se hosstaaende Fig. 6—7)[2]. Ganske svarende til de svenske Former for „Hammeren" ere de danske. De 10 Hammersmykker, der hidtil ere indkomne til Museet ere fundne paa følgende Steder[3]:

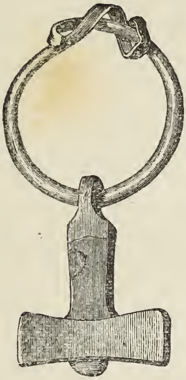

Fig. 6.
Hammersmykke fra Upland.

Bornholm 3. — Det ene, der hænger paa en Sølvring sammen med 4 smaa Sølvstifter, er fundet i Knudsker Sogn, Vester Herred. De to andre, af hvilke et hænger paa en lignende Ring sammen med 3 smaa Sølvstifter[4], medens det andet udmærker sig ved at være prydet paa den ene Side med indslaaede punkterede Sirater, etsteds ordnede i et lille liggende Kors, høre til et større Sølvfund til en Vægt af 25$^1/_2$ Lod fra Rømersdal, Aakirkeby Sogn, Sønder Herred (1811). Fundet indeholdt foruden Hammersmykkerne 1 større og 2 mindre

---

1) smhld. Montelius' Atlas Fig. 624—628.

2) Fig. 6—7 skylder Forf. Dr. Osc. Montelius.

3) For to kan intet Findested opgives, det ene mangler Nr. det andet (8421), der er indkommet fra Kunstkammeret, siges i dettes Protokol kun „fundet sammen med et lille cylindrisk Stykke Sølv".

4) Afbildet i Annal. f. n. O. 1842—43. Tab. II Fig. 15 b.

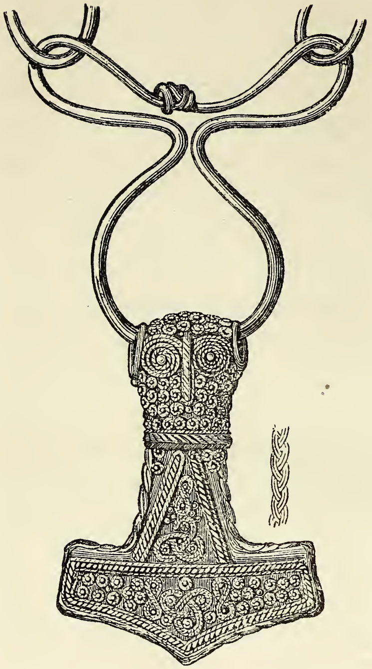

Fig. 7. Hammersmykke fra Øland.

Sølvhalsringe, 2 hamrede Sølvarmringe, 1 større Sølvring, hvorpaa hænger 10 mindre, Brudstykker af mindre Sølvgjenstande og Ringe, samt nogle kufiske Mønter, hvis Tid ikke nærmere er bleven bestemt.

Sejerø (under Sjælands nordvestlige Kyst, Skippinge Herred) *1.* Det hænger i en lille snoet Sølvring ved en af fine Sølvtraade flettet Halskjæde og hører til et stort Sølvfund til en Vægt af omtr. 76 Lod, der efterhaanden 1858—59 gjordes paa Lodden Matr. Nr. 97 af Sejerby. Fundet indeholdt henved en halv Snes Halsringe og Haandleds- eller Armringe, Øreringe, Spænder og mindre Gjenstande af Sølv foruden en Mængde afhuggede Dele af lignende Sager samt 61 Mønter, for største Delen kufiske (en forsynet med Øsken), Resten engelske og Efterligninger af Dorestadmønterne. De kufiske Mønter tilhøre Tiden 896—942, de yngste engelske Tiden 946-955, men nærmest bestemmende for Skattens Nedlægningstid bliver en Mønt præget af den tyske Kejser Ottos Broder Erkebiskop Bruno (953—965).

Falster 2. De tilhøre begge det store Sølvfund, der 1832 gjordes ved Vaalse, Vaalse Sogn, Nørre Herred og er beskrevet i Annaler for nord. Oldkyndighed 1842—43 S. 22—141. De talrige Mønter, 368 occidentalske

160 kufiske, vise Skatten nedgraven henved Aar 1000. Hammersmykkerne ere begge paa den ene Side prydede med indslaaede trekantede Sirater, Øskenen dannes paa det ene ved en Ombøjning af „Skaftenden,“ paa det andet ved en paasat Spiraltraad[1]).

Møn 2. De høre begge til et Fund, der i Foraaret 1874 gjordes i Nærheden af den gamle Skanse, Brønhøj-Skansen kaldet, ved Mandemark Strand, Magleby Sogn. Fundet indeholdt, hvad der er usædvanligt, baade Guld- og Sølvsager[2]) henholdsvis til en Vægt af $12^{59}/_{64}$ og $53^{1}/_{16}$ Lod, men heriblandt var ingen Mønter. Skatten fandtes mellem 2 runde Stene, dækket af en flad Sten, nedgravet i $^{1}/_{2}$ Alens Dybde ved Siden af en stor opretstaaende Sten, som med flere andre udgjorde Resten af en aflang firkantet Stensætning paa jævnt Terrain, uden Kjendemærker for dens Tidsalder. Skatten bestod af 3 Guldarmringe, (de to snoede, den tredie dannet af en glat Guldstang med en ophøjet Ryg langs Ydersiden) 5 hele Sølvarmringe (hvoraf en glat og fire snoede, den ene af tre tykke og tre fine Traade), 1 større Sølvring, hvorpaa hænger 4 mindre (smhld. Rømersdalfundet fra Bornholm) samt 1 forbukket og overbrudt Sølvarmring. Endvidere 1 i fire Stykker overbrudt 2 Al. l. Halskjæde forarbejdet af ombøjede Sølvtraadsringe, der i hver Ende bærer et 2" l. forsiret Sølvstykke, som ender i et af de for den yngre Jærnalder karakteristiske Dyrehoveder; Brudstykker af en finere Sølvkjæde, der ender i Øskener, og som bærer en stor rund Skydeperle, udvendig forgyldt og med fastloddede kornede Prydelser, samt de 2 Thorshamre. Den ene af disse, der hænger i en sammenbøjet Sølvring, er paa den ene Side prydet med indslaaede Punkter, den anden (se omstaaende Fig. 8) der hænger i en lille Ring af

---

[1]) Afbildede i Annal. f. n. O. 1842—43: Tavle II Fig. 14—15a,

[2]) Dette har her i Landet i Fund fra samme Tid kun været Tilfælde i et, Vester-Vedstedfundet (ved Ribe).

sølvblandet Guldtraad[1]) er paa Forsiden indlagt med fastpressede, ornamenterede Guldplader, og dens Øsken er udarbejdet som et gabende Dyrehoved med guldindlagte Øjne og tre guldindlagte Striber i Panden.

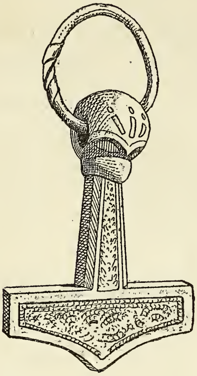

Fig, 8. Hammersmykke fra Møn.

Dette sidstnævnte Hammersmykke udmærker sig ikke blot ved sin Guldindlægning fremfor alle dem, der hidtil ere fundne her i Norden, men tillige ved sin hele Typ: Dyrehovedet, fra hvis Gab Hammeren udgaar som Tungen, eller som gaber over Enden af Hammerskaftet. Denne karakteristiske Typ forklarer Ornamenterne paa Skaftenden af det foran som Fig. 7 afbildede svenske Hammersmykke, men den har tillige den Interesse, at den godtgjør Muligheden af, at det, som ovenfor antydet, er en Hammer, der ses som Fortsættelse af Ormehovedet (som Tungen) paa Sanda- og paa Høgstarunestenene i Sødermanland. Med denne Fremstillingsmaade af Hammeren for Øje kan man ej undlade at tænke paa, om det ikke er den samme, der efterlignet gjennem Aarhundreder ligger til Grund for de Dyrehoveder, hvori Ryggen paa en af de islandske Træstole i Museet, udløber foroven;

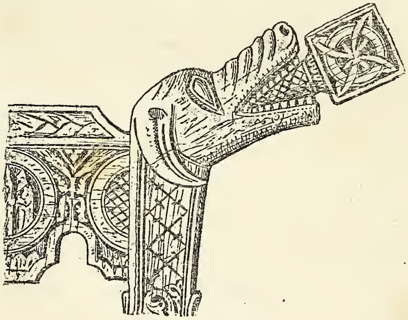

Fig. 9.
Af en islandsk Træstol fra Middelalderen.

[1]) Denne har maaske hængt ved den sidstnævnte fine Sølvkjæde, i hvis ene Øsken svage Spor til en Guldrings Slid lade sig paavise.

navnlig er det ene Hoved, der tydeligt er det, hvis Form er Forbillede for den symmetriske Udskæring af det andet, meget paafaldende, om end „Hammerhovedet“ har faaet en kvadratisk Form (se Fig. 9 [1]). Er denne Formodning rigtig, ville vi derved have et mærkeligt Minde om den oven omtalte Hedenoldskik at fremstille Thor eller Symbolet paa hans viende Kraft paa Setstokken saa vel paa det mindre Sæde som sagtens fortrinsvis paa Højsædet [2]). —

Antallet af de svenske Hammersmykker er 10; dog er fra disse at udskille 4 fundne i Skaane, som i alt Fald maa henregnes under de danske Oldtidsminder. Det ene af disse hører til et større Sølvfund fra Pålstorp, Raus Sogn med kufiske Mønter fra Tiden 899—916, en karolingisk Falskmønt og en tydsk Kejsermønt. Hammeren hænger i en Sølvkjæde. — Det andet, der hænger i en Sølvhalsring, hører ligeledes til et større Sølvfund fra Krabbarp i Tottarp Sogn, Bare Herred [3]). — Det tredje er fundet ved Assarstorp, Gärdsløf Sogn, Vemmenhøgs Herred med angelsaxiske Mønter fra Kong Ethelred (til 1016). Om det fjerdes Findested i Skaane forlyder intet; det hører ogsaa til et Fund med sønderbrudte Sølvsager, angelsaxiske og tydske Mønter.

Af de øvrige i Sverige fundne Hammersmykker vides 2 at være fra Halland, 1 fra Øland, 1 fra Roslagen i Upland og 1 fra Øster-Gøtland [4]).

---

[1]) Hele Stolen er afb. i Ant. Tidssk. 1843—45 Tavle I, jvnf. Tavle II—III og Side 57 o. flg. Tidsalderen er vanskelig at bestemme. Ældre end fra 14de—15de Aarh. ere Stolene næppe.

[2]) En interessant Parallel med hine Fremstillinger er Dragehovedet med Korset i det opspilede Gab netop „som Tungen“ (Fig. 10). Det forekommer paa en Række svenske Brakteatmønter, der almindelig har været henført til Kong Sverkers Tid, Begyndelsen af det 12te Aarhundrede. Denne Oplysning skyldes C. F. Herbst.

Fig. 10. Svensk Brakteatmønt.

[3]) Liljegren & Brunius: Nordiska Fornlemn. Plan VII.

[4]) Månadsbl. April 1872. — Suppl. ved private Meddelelser fra Dr. Hans Hildebrand og Dr. Osc. Montelius.

De Fund med Hammersmykker, som ved Mønterne lade sig datere, hidrøre fra Tiden ved Midten eller maaske sidste Halvdel af det 10de Aarhundrede til ind i det 11te Aarhundredes første Halvdel. At vi træffe saa mange forskjellige, fra Grundformen mere eller mindre „udviklede“ Typer for Hammertegnet i det 10de Aarhundrede viser dog dets første Fremtræden som Hængesmykke liggende sikkert en god Stund tilbage i Tiden, om vi end ikke hidtil formaa at paavise det i ældre Fund end de anførte. Og selv dets Forekomst i disse skyldes jo tilfældige, indenfor et begrænset Tidsrum virkende Aarsager, som i nogle, mere end i andre Egne af Norden have været Skyld i, at Befolkningen har nedgravet sine Skatte [1]).

Det ligger nærmest at antage, at Hammersmykkerne, da de nedlagdes i Jorden som Del af „Skatten“, kun havde den Værdi, Vægten angav; men det er dog ret mærkeligt, at de aldrig, som saa mange af de andre og selv smaa Stykker Sølv, ere huggede itu, og at selv de Kjæder eller Ringe, hvori de hænge, kunne findes i god Behold modsat Fundets andre Bestanddele. Det kunde derefter næsten se ud, som om man stadigt har bevaret en vis Ærefrygt for disse Sølvstykker paa Grund af deres oprindelige Betydning som hellige Tegn [2]).

---

[1]) Til Midten af det 10de Aarh. maa ogsaa det eneste hidtil kjendte udenlandske Fund med Hammersmykket (i en meget oprindelig Form) henføres. Det er det store Cuerdale-Fund i Northumberland med talrige Mønter prægede af danske Smaakonger i England. — Mellem disse Mønter forekomme flere forskjellige med helt ejendommeligt nordiske Figurer i Præget; foruden Sværd, Bue, Banner se vi en ravnlignende Fugl, en Hammer og et tredelt aabenbart religiøst Symbol „som 3 sammenføjede Skjolde“, til hvilket vi senere skulle komme tilbage. Hvorvidt Hammerfiguren er et Vaaben eller et mere betydningsfuldt Symbol er usikkert. I Numismatic cronicle 1869 I. s. 81 kaldes den ligefrem en Thorshammer. Afbildn. findes i Worsaaes Beskrivelse af Fundet i Minder om de Danske o. s. v. i England s. 80 o. flg.

[2]) Det vilde sikker være noget dristigt at gjætte paa, at Hammer-

Hammertegnets Anvendelse i det private Liv som en symbolsk Paakaldelse af Thor maa antages at have som Forbillede Hammerens Anvendelse i det offentlige Liv, knyttet til selve Gudedyrkelsen, som Goden forrettede den i og udenfor Gudehovet. Saa vel det Smykke, Nordboerne bare, som de paa Runestenene ristede Hammertegn vise da, at den Thors-Hammer, der stod Nordboerne for Øje — den vi skulde vente benyttet af Goden — var en Hammer i sin almindelige Form.

Men Sagaerne tie om en saadan Gjenstands Tilstedeværelse i Gudehovene, skjønt disse kunne findes temmelig udførligt beskrevne, ved hvilken Lejlighed Sagaerne ikke undlade at omtale en anden løs Gjenstand, Edsringen, der laa paa Stallen med den viede Ild og, som oven for fremstillet, bares af Goden ved alle større Sammenkomster. — Lige over for Sagaernes Tavshed have vi imidlertid Saxes Fortælling i hans 13de Bog, at der blandt de Sejrstegn, som Kongesønnen Magnus Nielsøn († 1134) bragte hjem fra sit Hærgetog i Øst-Sverige, var Metalhamre af en usædvanlig Vægt, som kaldtes Thors-Hamre (mallei Joviales). De vare dannede som Symbol paa Tordenguden og havde hos Beboerne af en Ø fra gammel Tid været Gjenstand for en særlig Dyrkelse, men Magnus ansaa det for en from Gjerning at plyndre Afgudstemplet og berøve Tordenguden hans Ejendele. Denne Ø var maaske Gotland, og om end Oldtidsminderne vise, at den har haft et noget ejendommeligt Kulturpræg i Hedenold, saa svare de dog i Hovedsagen saa nøje til det øvrige Norden, at Øen ogsaa

smykket, navnlig naar det forekom enkeltvis i de skjulte Skatte, havde en særegen Betydning overensstemmende med den oprindelige Karakter som et helligt Tegn, idet det kunde være nedlagt af Skattens Ejer som en symbolsk Betegnelse paa hans Paakaldelse af Gudens viende Bistand til at bevare Skatten for dens retmæssige Ejer og skjærme den mod Vanhelligelse af Tyvehaand.

hvad Gudedyrkelsen angaar, maa have stemmet i det væsenlige overens med det. Vi høre i Gutasaga[1]) om Offringer, dels for hvert enkelt „Ting", dels for hver Tredjedel af Landet, og endvidere om en for hele Landet fælles Offerfest, hvorved Mandblot bleve foranstaltede; der er foran henpeget paa en gotlandsk Bygningstomt, som kunde tænkes at være Pladsen for et Gudehov af den i Sagaerne beskrevne nordiske Grundform; her kan det særlig mærkes, at det mest fremragende Punkt paa Øen endnu bærer Navnet „Thorsborg" (Thorsbjerg?)[2]).

Og hvad fremdeles angaar, at vi i Sagaerne ikke finde Efterretninger om en i Hovet henliggende Hammer, saa maa man dog uden Tvivl lægge Mærke til, at vi i hvert Gudehus, der nærmere omtales, finde et Billede af Thor, der som Miðgarðs Véurr, saaledes som Betydningen af denne Betegnelse er udviklet, ikke kunde savnes i Gudehovet. Og Thors-Billederne maa antages stedse at have havt Hammeren i Haanden, baade i Myther og i Folkesagn er Thor altid uadskillelig fra den; den er ham ganske anderledes karakteristisk, end de Attributer, der ellers knyttes til ham. En Fremstilling af Thor i sin Vogn finde vi kun omtalt i en enkelt paalidelig Kilde; det hedder ellers altid, at hans Billede „stod" paa Fodstykket bag Alteret — og hvorpaa kunde han da snarere kjendes end paa sin Hammer?

At Hammeren da ikke har været udskaaren i et med Haanden, men siddet løst indstukken i denne, maa man af praktiske Grunde snarest antage. Men finde vi i Gudehovet ingen anden Thors-Hammer end den, der sidder løst i Gudebilledets Haand, og foreligger der paa den anden Side Omstændigheder, der synes et vidne om, at en Thors-Hammer har været anvendt af Hovgoden ved den offentlige Gudsdyrkelse som et viende Tegn, ligger

[1]) Tillæg til Gutalag. Kap. I (Schlyters Udg.)
[2]) Annal. f. n. Oldk. 1852 S. 161.

den Gisning ikke fjærn, at den Hammer, han benyttede, netop var den samme, der sad i Gudens Haand, af hvilken den let kunde udtages og igjen indsættes. — Det vilde i og for sig være underligt, om Thor sad med én Hammer i Haanden og en anden laa nedenfor til Godens Afbenyttelse, og det vil let ses, at netop ved at Hammeren saaledes laantes af Gudens egen Haand, maatte Tilliden til dens helligende Kraft være saa meget stærkere.

Oplysende lige over for Formodningen om en saadan Hedenoldsskik — om end næppe tilbagevisende paa dens virkelige Tilstedeværelse i hin Tid — er den af P. F. Suhm[1]) opbevarede Fortælling om Skaaningernes Færd i St. Olafs Kirke ved Cimbritshavn, paa hans Helgendag d. 29de Juli, der endnu i Slutningen af forrige Aarhundrede havde vedligeholdt sig i sin gamle Form. Fra et af Billede af Hellig Olaf, der fandtes i Kirken toge de nemlig hans Helgenattribut Øxen ud af Haanden og bestrøge sig med den ni Gange, men hver tredje Gang satte de Øxen i Helgenens Haand, for at han kunde forny dens Underkraft. — Blandt de mange Minder om Thors-Dyrkelsen, der skinner frem gjennem Olafs Helgentilbedelse, er Ligheden mellem deres Attributer, Hammeren — Øxen sikkert ikke den uvæsenligste.

Sagaernes Tavshed om en Thors-Hammers Anvendelse i og udenfor Gudehovet synes ej mere paafaldende, end at vi i dem finde saa lidet bevaret om den hedenske Gudedyrkelse og Ceremonierne derved i det hele taget. Ceremonierne ved Gudedyrkelsen eller ved andre højtidelige Lejligheder ansaas dels for altfor ensformige, dels altfor bekjendte til, at en nærmere Fremstilling af dem behøvedes; derfor enten forvanskedes eller tabtes Mindet om dem i Tidens Løb. Naar vi derimod se Formaliteter som Retsforhandlingerne paa Tinge frem-

[1]) Historie af Danmark III 687 o. flg.
[2]) Se Anm. i „Rettelser og Tilføjelser“.

stillede med megen Vidtløftighed, er Aarsagen dertil sikkert den, at ved dem kunde i en ganske anden Grad end ved de formelle Ceremonier, der anvendtes ved Gudedyrkelsen, selve Personligheden, som det var Sagaens Maal at skildre, træde frem og komme til Udvikling.

Hammeren i Thors Haand, hvis symbolske Anvendelse i det daglige Liv vi her særlig have betragtet, er efter sin oprindelige Betydning et Vaaben og Værge (Mjølnir ɔ: den knusende)[1], og vi se saaledes Thor som en væbnet Guddom, hvis Bistand kunde paakaldes ikke blot til den fredelige, men ogsaa til den blodige Dont, som Véurr for Liv og for Arne, for *Kamplykke og Bedrifter*. Hvad nordiske Sagn angaar, høre vi vel om Styrbjørns Paakaldelse af Thor, da han gaar i Striden mod Erik Sejrsæl, — det bragte ham kun stakket Lykke, og at Erik Jarl i Svolder-Slaget havde Thors Billede i Stavnen af sit Skib[2], — kun Løftet om at sætte Krucifixet i dets Sted bragte ham Sejren — men Minderne om denne Side af Thors-Dyrkelsen ere udviskede ved Sagnenes Fremstilling af en anden Gud som særlig Kampgud. Derimod vide vi af fremmede Kilder, (Dudo), at Nordmannerne tilbade Thor, naar de gik i Kamp, ja vi finde endog, at Traditionen endnu i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede har bevaret „Tur aie“ uden Tvivl som Nordmannernes Kampraab[3]).

Idet vi senere skulle komme tilbage til Vidnesbyrdene om Thors Tilbedelse som Kampgud, ville vi foreløbig for-

---

[1]) „Dat di de hammer“ er en haard Trusel, der bruges paa Plattydsk“ Schlesw.-Holst. Idiotikon II 96.

[2]) Fornm. Sög. II, 324.

[3]) Roman de Rou. Strofe 9059 (ed. Pluquet).
Et Minde om Thors-Dyrkelsen i Nordmandiet, hvilken alt forhen er paavist ved Stedsnavnene, er ogsaa det stedlige Sagn fra l'île de Jersei, der tillægger Maugier, Rikard d. 2d. Søn en Afgud „Turet“ kaldet, med hvilken han stod i stadig Forbindelse (l. c. 9717—18).

lade denne Guds Dyrkelse, hvis gjennemgribende Betydning for det hele Folkeliv vi have set tegnet af de i rigt Maal foreliggende Minder paa en tydelig og bestemt Maade, der har ladet os forstaa den fremragende Plads, Tilbedelsen af Miðgarðs Véurr indtager. Vi skulle nu gaa over til at prøve, hvorvidt ogsaa Minderne om Tilbedelsen af de to andre Hovedguder Odin og Frøj tjene til at belyse disse Guddommes Betydning for Nordboerne, og saaledes til at lade os forstaa, at de ved Siden af Thor fremtræde som særligt tilbedte af Folket.

Hvad først Odin angaar, da staa de Vidnesbyrd, der kunne fremdrages om hans Tilbedelse i fuldstændig Overensstemmelse med den mythologiske Digtnings Fremstilling af ham som Kampgud.

„Wodanem armatum sculpunt“ fortæller Adam af Bremen ved Omtalen af Gudebillederne i Upsala-Hovet, og efter Mythologien var Spydet — der i tidlig Tid spillede en fremragende Rolle i den gotiske Folkestammes Hærklædning — det Vaaben, der særligt betegner ham. Ulve og Ravne, de Dyr, der liggraadige fulgte Krigernes Skare, ere hans hellige Dyr, Odins Møer, Valkyrjerne, udpege Valen, og i Odins Hal optages de vaabendøde Mænd. Kampen betegnes som „Odins Leg“. Det er ham, der har vakt al Strid og voldte det første Manddrab (Völuspá Vers 20). Odin raader for Sejren i Kampen og paakaldes under Navnet „Sejrfader“. Sejrsblotet ved Sommerens Begyndelse, naar Aarstiden lokkede til Hærtog, nævnes derfor helliget ham. Sejr giver han den, han laaner Vaaben[1]), og Sejr gaar den Høvding imøde, hvem han vejleder i Hærens Opstilling[2]). Ve derimod den i Striden, der har fortørnet Odin[3])!

[1]) Helgakviða Hundingsbana II.

[2]) Harald Hildetand, Sigurd Ring, Hadding, Half.

[3]) F. Ex. Rolf Krake, der ej tog mod de Vaaben, den enøjede Gubbe vilde byde ham.

Som Symboler betegnende Kampguden kunne vi tillægge Spydet og Ravnen Betydning.

Spydet slynget over de fjendtlige Skarer vier dem til Odin — til Undergang. Odin laante Erik Sejrsæl et Rørspyd og bød ham kaste det over Styrbjørns Hær med Udraabet „Óðinn à yðr alla“, (Fornm. Sög. V. 250). Steinthor kaster „at fornum sið“ et Spyd over sine Modstanderes Flok „at heilla sér“. (Eyrbyggja Saga Kap. 44.) Med Spyd dræbes ifølge Sagnene de Ofre, Odin kræver. Snorre, der gjør Odin til en jordisk Fyrste, fortæller, at Odin i Dødens Stund paa Sygelejet „mærkede sig med Spydsodden“ og tilegnede sig alle vaabendøde Mænd.

Naar Ravnen satte sig paa Skibsstavnen, vidste man, at Kamp forestod[1]). Kom Ravnen flyvende, naar Høvdingen blotede for Sejr, var det et lykkeligt Varsel[2]). Under Ravnebanneret — uden Tvivl en paa en Stage frit anbragt Ravnefigur — gik Nordboerne i Strid[3]).

Mindet om Ravnen som Kampgudens varslende Sendebud træder paa en mærkelig Maade frem i Legenden om Hellig Knud Hertug, der Natten før Slaget paa Grathehede aabenbarer sig i Drømme for Sønnen Valdemar og raader ham at fylke sine Hærskarer, hvor Ravnene flyve den næste Morgen[4]), og dette Træk er saa meget mere betegnende, som der synes at foreligge et tydeligt Vidnesbyrd for, at det gamle Ravnebanner — i alt Fald et Banner som en paa en Stage frit anbragt Fugl med ud-

---

[1]) N. M. Petersen: Islændernes Færd IV. 346.

[2]) Saga Ólafs Tryggvas. (i Heimskr.) Kap. 28.

[3]) De skriftlige Efterretninger om Ravnebanneret, der ene foreligge fra Englandstogene ere samlede i Worsaae: Minder om de Danske og Nordmændene i England osv. S. 86, (smhld. Script. Rer. Dan II 485).

[4]) Knytlinga Saga Kap. 11. Smhld. Saxes Beretn. „Illud quoque memoratu dignum, quod Waldemari exercitum tam crebri corvorum greges intervolasse produntur, ut complures se erectis militum hastis feriendos objicerent,“ S. 733.

spilede Vinger — endog er bleven ført af Valdemar i Slaget paa Grathehede i Aaret 1157[1]). Ej underligt da, at Danehæren Aar 1016 under Ravnebanneret i Slaget ved Ashington vandt England under Knud den stores Krone.

Som Amuletter, der bares i Strid, er foran anført de saakaldte „Sejrsten“. Deres hellige Betydning synes at hidrøre fra, at det var Stene tagne i en Ravnerede[2]).

Den Maade, paa hvilken den tredje af Nordboernes Hovedguder Frøj var fremstillet i Upsalahovet „cum ingenti priapo“ tyder strax hen paa hans Tilbedelse som den Gud, der raadede for Menneskeslægtens Opholdelse, for Frugtbarheden i Naturen i det hele taget.

Saaledes kjende vi ham ogsaa igjen i Mythologien: han er Solguden, der kalder Frøet til Live i Jorden. Skjaldene nævne ham Argoð (Frugtbarheds Gud) og Fégjafi (Rigdommens Giver). — Til Frøj siges derfor ogsaa Nord-

---

[1]) Paa en af de smaa mærkelige Sølvbrakteater, hvis Fremstillinger tyde hen paa, at de ere prægede umiddelbart efter Grathehede-Slaget, der gjorde Valdemar til Enekonge og bragte Fred over Landet, ses et saadant Banner anbragt mellem Kongens og Dronningens Billeder. At dette Banner representerer Landets Hovedbanner bliver saa meget sandsynligere, som andre af Brakteaterne vise henholdsvis Palmen som Fredens Symbol og Scepteret som Kongemagtens, anbragt mellem de samme Figurer og fremdeles Kongen holdende et Sværd mod Dronningen, indstukket i Skeden som Tegn paa, „at Krigen var endt“. Det er meget muligt, at Ravnebanneret først efter Slaget ved Lyndanisse 1219 afløstes af Danebrog som Rigsbanner. — Iagttagelsen af Ravnebanneret og de her anførte Bemærkninger skyldes C. F. Herbst: „Bjergstedfundet“ i Aarb. f. n. O. 1866.

[1]) Med en Sendelse fra Færøerne til Museet for de nord. Oldsager (Museets Protokol Nr. 11071) fulgte en vestindisk Nød, uden Tvivl opskyllet paa Kysten, men som paa Færøerne under Navnet „Sejrsten“ havde været baaret som Amulet; der blev fortalt, at to Ravne, hvilke Fugle efter Færingernes Mening besidde den Evne at kunne finde Sejrstene, sloges om den og under Slagsmaalet tabte den. Om hin Ravnenes Egenskab berettede Indsenderen endvidere: Naar en Færing vil have en „Sejrsten“

boernes tredje aarlige Hovedblot ved Vinterens Begyndelse, det egentlige Høstblot, helliget[1]).

Hin Frøjs Betydning lader os formode, at vi, ligesom vi finde Kampen betegnet ved „Odins Leg“, i Udtrykket „Frøjs Leg“ kunne se en Betegnelse for Gjæstebud og Kvindegammen[2]). I denne Almindelighed og ikke, som det er antaget, særligt om „Julelege“ maa det derfor vist forstaas, naar Thorbjørn Hornklofi kvæder om Kong Harald Haarfager (Haralds S. h. hárf. Kap. 16).

— úti vill jól drekka
fylkir —
ok Freys leik heyja.[3])

Det er ovenfor søgt vist, at der ikke i Galten, specielt Julegalten tør antages at foreligge noget sikkert Minde om Tilbedelse af Frøj, og skulde man vente at træffe Minder om en symbolsk Tilbedelse af denne Guddom, som vi traf den knyttet til Hammeren for Thor, til Spydet og

---

opsøger han en Ravnerede med Æg i, udtager, mens Ravnen er borte, et af Æggene, koger det og lægger det i Reden igjen. Naar Ravnen efter lang forgjæves Rugen mærker, at intet kommer ud deraf, henter den en Sten, for at den kan hjælpe paa Ægget — denne Sten gjælder det da for Færingen om at tage; thi det er en „Sejrsten“. — Som en „Sejrsten“ kunde man fristes til at opfatte det i Metalbaand med Øsken indfattede Stykke Svovlkis, der fandtes mellem de mange Krigersager fra ældre Jærnalder i Viemosen paa Fyn. Forsteninger indfattede paa lignende ejendommelige Maade som Amuletter ere forekomne i Gravfund ved Espe og Broholm paa Fyn og ved Nyrup paa Sjæland (?).

[1]) Saga af Gisla Súrsyni S. 111.

[2]) Man mindes Modsætningen i Hjaltes Ord i Bjarkemaalet:

Vekka ek yðr at víni
né at vífs rúnum,
heldr vek ek yðr at hörðum
Hildar leiki. —

[3]) Vidnesbyrd om Gjæstebudet som Frøjs Leg synes ogsaa at fremtræde ved Navnet paa hans Svend „Byggvir“, der „deler Mad ud“, og hvis Kone „Beyla“ Loke kalder „deigja“ og „dritin“ (paa Grund af hendes Arbejde ved Arnen) Œgisdrekka Vers 43—46. 56.

Ravnen for Odin, da har Frøj kun et Særkjende, der kunde betegne ham: Priapen. Vaaben bærer han ikke; sit Sværd gav han fra sig, fortæller Mytherne, da han for Guld kjøbte Gymers Datter, med et Hjortehorn eller sin knyttede Næve ihjelslog han Bele[1]). Om en symbolsk Anvendelse af en Figur som den anførte foreligger der dog hverken gjennem de gamle Sagn eller gjennem Oldsagerne noget Vidnesbyrd undtagen maaske, naar vi for de sidste gaa tilbage til en saa fjærn Tid som Bronzealderen eller nær op imod denne. Men Exemplet herfra er endnu enestaaende[2]), og selv om man kunde fristes til at se en Antydning af en Priapdyrkelse gjennem Bronzealderens Helleristninger ved den Maade, hvorpaa Mandsbillederne ere fremstillede, saa tør man ikke endnu ret benytte Minder fra hin Tidsalder til Belysning af den Gudetro, der præger Folkelivet paa det langt senere Trin indenfor Jærnalderen.

Trods Mindernes Sparsomhed synes dog Tilbedelsen af Odin og Frøj overfor den saa meget tydeligere Thors-Dyrkelse at fremtræde i saa bestemte Træk, at vi kunne forstaa dem tilbedte som særlige Guder ved Siden af Thor.

Medens det er ganske naturligt, at Nordboernes Blot, naar de gaa i Kamp, kun bestaar i Mandblot, kunde det synes paafaldende ikke blot ved denne Lejlighed (ifølge Dudo) men i det hele taget, at finde Menneskeoffer viet Thor, da jo derved maatte fremkomme en Uoverensstem-

---

[1]) Saa meget mindre troligt er det, at „Frøjs Leg“, som i Regn. Lodbr. Saga Kap. 16, i Hedenold har kunnet betegne Kamp; det skulde da være — Nævekamp.

[2]) En priaplignende Figur findes paa en Urne, der i Sommeren 1875 udgravedes af Forf. ved flere større af Hofjægerm. Sehested til Broholm foranstaltede Undersøgelser, som snart ville foreligge offentliggjorte af ham i et anseligt Plancheværk over hin Egns mange Oldtidsminder. Den indeholdt brændte Ben og en Bronzenaal med lille knapformet Hoved; kun en lav Højning dækkede den.

melse med Hedenolds Opfattelse af ham netop som Menneskelivets særlige Véurr. I de nordiske Sagn ere da ogsaa Menneskeoffringer specielt knyttede til Odin svarende til hans hele Tilbedelse udelukkende som Kampgud. Til Odin var det efter dem Kong An ofrede sine Sønner og tilsidst selv blev ofret af Svearne, til Odin ofredes Olaf Trætelge, til Odin ofrede Hejdrek Kong Harald og hans Sønner — i Steden for sin egen Søn — og rødnede „Stallen" med deres Blod, som Offer til Odin faldt Vikar for Stærkodders Haand. Det er „Mannblót" til Odin, der træder frem, naar Kong Erik vier ham Styrbjørns Hær, og naar Røst (ɔ: Odin) hos Saxe helbreder den saarede Sigurd Snogøje, mod at han vier Odin de Mænd, han dræber i Kamp. At de Menneskekroppe, der ifølge Adam af Bremens Vidnesbyrd hængte i Lunden ved Upsalahovet, vare af Ofrene til Odin — Føde til hans Ravne — kunde vel stemme med hans Betegnelse i Mythologien som „de hængtes" Gud (Hangagoð), ogsaa Kong Vikars Lig ophænges i et Træ, da Stærkodder har gjennemboret ham med et Spyd som Offer til Odin.

Dog — Menneskeofre til Thor, der have gjort et saa stærkt Indtryk paa Dudo, som ikke véd af nogen anden Gud blandt Nordboerne at sige, ville ikke desto mindre kunne forliges med hele hans Tilbedelses Karakter, naar vi lægge Mærke til, at de Mænd, der aabenbart almindeligt blotedes, vare Trælle og Krigsfanger — Þórr á þræla kyn. Det maa have været helt undtagelsesvis, at fribaarne Mænd lodtoges ud af Folkets Midte, at de som faldne ansaas (efter Sagnene) for ofrede til Odin var en anden Sag — og Odin tog ej imod Trælle uden i Følge med deres Herrer, saa Mandblotet til Thor maa alene af den Grund trods hine Sagn antages at have traadt stærkest frem[1]) og de ophængte Menneskekroppe hyppigst at

[1]) Smhld. Olaf Tryggvasøns Ord til Thrønderne om de almindelige Menneskeofringer af „Trælle og Ugjerningsmænd", hvori han

have været af Ofre til ham. Hertil kommer at vi ved Betragtningen af Personnavnene saa, paa hvilken ejendommelig Maade de fribaarne kunde ofre sig og deres Børn til Guderne — men da til Thor fremfor andre.

Ved Holmgang slagtedes — uvist om før Kampen af begge Modstandere eller efter denne af den sejrende — et Blótnaut (baade Tyr og Kalv findes anført). Lige over for en Gudsdom, som hvilken Holmgangen maa betragtes, laa ingen Guds Paakaldelse til at beskjærme, eller for at have beskjærmet den gode Sag nærmere end Thors[1]) efter hans hele Betydning som Véurr for Liv og Lykke, og — Odin havde Sagnene næppe ladet taget til Takke med et Stykke Kvæg, om det havde været denne Gud, der som Kampgud havde raadet for Holmgangens Udfald[2]).

Det er en paafaldende Beretning hos Dudo, at Ofrene til Thor dræbtes ved at Hovedet knustes ved Slag med et „Oxeaag“, og man fristes til at tro, at der her foreligger en i Tidens Løb forvansket Opfattelse af den til Ofringerne anvendte Gjenstand. Mærkeligt er det, at navnlig Menneskene dræbtes paa hin Maade og ikke bleve ihjelstukne; thi det synes heraf at fremgaa, at hin Drabsmaade og den Gjenstand dertil er anvendt knytter sig til en bestemt religiøs Forestilling. Af Hovedets K n u s n i n g

ikke vil finde sig, om han skal deltage i deres Blot. Han vil vælge, saa at de mest ansete Mænd gives til Guderne. S. Ól. Tryggvas, i Heimskr. Kap. 74.

[1]) Thor paakaldt „til sigrs“ ved en Brydekamp se Gunnl. S. Ormst. Kap. 10.

[2]) I Guðrúnarkviða hin þriðja findes omtalt en anden Art Gudsdom, ved hvilken Guðrun skal rense sig for Ternen Herkjas Beskyldning for Utroskab mod sin Husbond: hun skal fra Bunden af en Kjedel med kogende Vand optage en hellig hvid Sten (jarkna-steinn) uden at tage Skade deraf. Denne Kjedel bliver højtidelig v i e t (ved Paakaldelse af hvilken anden Gud end Thor?) af Kongen over Saxerne, aabenbart i hans Egenskab af „Hovgode“.

fremgaar, at kun et køllelignende Redskab kan have været anvendt, og Vejen er da ikke lang til at formode Köllen i alt Fald oprindeligt formet som Hammergudens Vaaben — være selve Thorshammeren.

Om Frøj er bleven dyrket ved Mandblot, maa vi lade staa hen. Saxes Omtale af de sorte Øxne, der altid skulde slagtes ved Frøblotet i Upsala[1]) har Karakteren af et bestemt Oldtidsforhold. Hvad Offerdyrets sorte Farve angaar, synes herom at have bevaret sig Minder i senere Tiders Overtro[1]). Oxer høre vi jævnlig i Sagaerne ofrede Frøj, ogsaa Heste slagtedes ved Høstblotet. — Mærkeligt er det, at Hesten under Navnet Frøjfaxe ikke sjældent træffes viet særligt denne Gud, da der dog ikke i Mythologien findes nogen Tilknytning af dette Dyr til Frøj.

Trods Forskjellighederne i de tre Guders Væsen og Tilbedelse er det sandsynligt, at der har været visse Lejligheder i Gudedyrkelsens Udøvelse, da hine Guder tilbades i Forening. Det var saaledes muligt, at det store niaarige Midvinterblot kan have været afholdt til samtlige Guders Ære.

En Anledning, ved hvilken vi ogsaa skulde vente de tre Guder paakaldte i Forening, var Edsaflæggelsen. Edsformularen er, som foran anført, kun opbevaret os fra forholdsvis sen Tid, og her træffe vi paa den Besynderlighed, at skjønt der virkeligt nævnes tre Gudenavne i Formularen, finder man som den tredje Gud mellem Frøj og Ass hinn almáttki (der som vist er Thor) ikke Odin

---

[1]) Om Hadding fort. Lib. I (S. 49—50): Siquidem propitiandorum numinum gratia Frø Deo rem divinam furvis hostiis fecit. Quem litationis morem annuo feriarum circuitu repetitum posteris imitandum reliquit· Frøblod Sveones vocant.

[2]) Offerdyrets sorte Farve skinner gjennem den af Grimm (Deutche Mythologie I. 44) anførte Overtro at „sort Oxe og sort Ko ikke maa slagtes inden Huse“, og den svenske Folkevises Omtale af et sort Lam som Offer til Havmanden eller Nøkken for at lære Harpespil af ham (I. 46).

men — Njørd. At vi saaledes komme til at savne Odins Navn maa saa meget mere undre os, som vi se, hvilken Betydning den formentlig til ham som den særlige Kampgud henvendte Vaabened har haft i Nordboernes Liv[1]). Som foran anført blev Vaaben aldrig baaret inde i selve Hovet, derfor kunde ikke en symbolsk Paakaldelse af Odin uden Ord, som f. Ex. Berøring af Vaabenet, finde Sted, og det havde jo særlig Betydning, at Eden netop svores paa Nordboens eget Vaaben, hvis Bistand, om han brød Eden, skulde svigte ham i Farens Stund. Saa meget snarere maatte man derfor vente ved Ord at finde Vaabenguden paakaldt ved Siden af Frøj og Thor.

Udeladelsen af Odins Navn i Edsformularen vil vise sig endnu mere paafaldende, naar vi ved Blotgilderne stedse træffe et af de tre Højtidsbægre — efter Snorres Vidnesbyrd endog det første — viet ham. Men hos Snorre støde vi her paa den Besynderlighed, at vi vel have Odins og Frøjs Navne sammenknyttede, men mangle Thors, det er atter Njørd, hvis Navn med Bibeholdelse af Frøjs er sat ind paa den tredje Guds Plads, her i Steden for den, hvis Navn ifølge hele hans Betydning mindst skulde ventes udeladt, og hvis „Minni“ endog kunde formodes drukket først som Véurr for Højtiden, hvad der da ogsaa har været Tilfældet efter andre Sagaer, hvori Bægrene viede Guderne omtales[2]).

En Betydning, som den vi efter Navnets Nævnelse ved de anførte Lejligheder maatte vente for Njørd som Guddom, forekommer meget usandsynlig, da der ellers ingen Minder haves om nogen egentlig Tilbedelse af ham. Og netop det, at han ene ved hine to Lejligheder fremtræder som Guddom og endog fortrænger to forskjellige Guder, hvis Navne paa de forskjellige Steder maatte ventes paa-

---

[1]) Sv. Grundtvig: Om de gotiske Folks Vaabened. (Vidensk. Selsk. Forh. 1870.)

[2]) Fornmanna Sögur I. 280. Herraud & Boses Saga. Kap. 12.

kaldte efter deres Betydning som Guddomme, berettiger os til at formode, at der i de anførte skrevne Kilder kan foreligge en ligefrem Fejltagelse, idet Frøjs Navn, som findes erindret af Sagaskriverne baade i Edsformularen og knyttet til Gildesbægrene, i Mytherne forekom saa nøje knyttet til Njörds, at det ene Navn uvilkaarligt drog det andet med sig. Den foran omtalte, ene paa Edsformularen støttede Gisning om Tilstedeværelsen af Billeder af Njørd i Gudehovene vil saaledes yderligere ses at savne noget Grundlag.

Hvor Gildesbægrene omtales foruden hos Snorre, er kun Thors og Odins „Minni" fremhævet, Herraud og Boses Saga undtagen, her nævnes de viede Thor, Odin og Frøja. Men her turde Forvexlingen mellem Frøja og Frøj være let at se; vi vilde da netop have Forbindelsen Thor, Odin og Frøj, som man kunde vente.

Ligesom hvad en Tilbedelse af Njørd angaar, saaledes ogsaa hvad angaar de andre i Mytherne nævnede Guddomme ud over hine tre: hverken ved Billedstøtter i Gudehovene eller ved bestemte Skikke kan nogen egentlig, indenfor Hedenold a l m i n d e l i g og bestemt Tilbedelse af dem paavises. Grunden hertil er aabenbart den, at disse som Guddomme ere af forholdsvis sen Oprindelse ved Siden af hine tre, der, som vist, raadede for Livet i alle dets forskjellige Forhold, idet de ere fremstaaede efterhaanden i den mythiske Digtning som Personificationer af enkelte Sider af de gamle Guders Væsen, eller som Udtryk for visse Ideer eller visse af Øjet opfattede Fænomener af fremmed som af hjemlig Oprindelse. Billedlige Fremstillinger have aabenbart haft en Betydning for Mythologiens tilfældige Udvikling og Fremadskriden fra Land til Land, der er større end hidtil paaagtet. Overfor den Indflydelse fra den romerske Kulturs Side, som Oldsagerne stille til Skue i et før ikke anet Omfang, bliver „nordiske" Mythers Afhængighed af de klassiske Gudeforestillinger mer og mere sandsynlig; iblandt de mange i Norden fundne romerske

Statuetter er endog en Venusfigur fra Fyn og en Junofigur fra Øland[1]); ej at tale om, at selv helt kristelige Figurfremstillinger, hvad Worsaae har paavist[2]), ere naaede til Norden rum Tid før den kristne Lære forkyndtes her. Da Nordboerne i Hippodromet i Miklagaard saa de der staaende Statuer, tydede de dem strax som Aser, Vølsunger og Gjukunger[3]); hvor let kan ikke i lignende Tilfælde i Hedenold et Attribut eller en mere talende „Gruppe" have sat Fantasien i Bevægelse stadig med hine hjemlige Forestillinger som Udgangspunkt, og hvor let kan ikke et Gudeeventyr, en Mythe saaledes være opstaaet og hjemført til Norden. Forenedes end Traadene i hin Digtning paa Island, er det ikke usandsynligt, at Mytherne og de mythiske Personer ej alle have været almindeligt kjendte i de forskjellige nordiske Riger. Gudelærens Fremtræden hos Saxe kan ikke opfattes som nogen bestemt Rettesnor for den mythiske Digtnings Udviklingstrin i Danmark, da der er en Mulighed for, at han netop i den Del af sin Historie, hvori Træk af den er indflettet, — sikkert nok, hvad f. Ex. Sprogformer som Frø modsat Freyr vise, paa Grundlag af nationale danske Traditioner — har haft Islænderne til Hjemmelsmænd, hvis Kundskab om Oldtiden han lovpriser i sin Fortale.

Imidlertid naar vi hen imod Slutningen af Hedentiden se Hakon Jarl tilbede tvende finske Guddomme, hvis Billeder stode hvert paa sin Side af Thors i hans Gudehov og endog halvandet hundrede Aar tidligere høre en afdød Upsalakonge ophøjet af Svearne i Gudernes Række og et Tempel rejst til hans Ære[4]) — samt mindes, at der ogsaa i Sagaerne kan findes Beret-

---

[1]) Engelhardt: Romerske Statuetter og Konstgjenstande i Aarb. f. nord. Oldk. 1871.

[2]) Foredrag om tidlige kristelige og sene hedenske Indvirkninger i Oldskriftselskabets Novembermøde 1873.

[3]) Saga Sigurð. Eyst. ok Ólafs i Heimskr. Kap. 12.

Remberts Levnetsbeskr. af Ansgar. Script. Rer. Dan. I. 474.

ninger om Enkeltmands Blot til en Ko[1]), ja endog til en Isbjørn[2]), hvad Under da, om de i Gudesagnene nævnede Personer stundom kunde træde lige saa bestemt frem i en eller anden Nordbos Fantasi og fremkalde hans Tilbedelse, — ret som i den katholske Tid Helgentilbedelsen trængte sig mer og mere frem i den daglige Gudedyrkelse, — eller om Thors, Odins og Frøjs Guddomsvæsen efterhaanden ej længer tegnede sig saa bestemt i hans Gudetro. Vi saa saaledes, at Tilknytningen af Gudenavne til Person- og Stedsnavne stod i nøje Sammenhæng specielt med Thors Tilbedelse, og at derfor en Sammensætning med hans Navn viste os hin Opkaldelsesskik i sin Oprindelighed. Tilknytningen af Frøjs og navnlig Odins Navn til Personer og Steder betegner tydeligt nok et senere Stadium i Udviklingen, men det allerseneste Stadium er dog det, som navnlig fremtræder i Norge, idet ogsaa de andre, helt mythiske Guders og Gudinders Navne findes forbundne med Stedsnavne, dog uden Tvivl med en vis til Grund liggende Overtro som Levning af den gamle, bestemt udprægede Skik[3]).

---

1) S. Ól. Tryggvas. Heimskr. Kap 71. Ragnars Saga Loðbr. Kap. 8. 9. 11.

2) Flóamanna Saga Kap. 25.

3) Hvad angaar Sammensætninger i Stedsnavne, som kunde antages at minde om Balder, der som „afdød“ Gud let forstaaeligt ej har været Gjenstand for nogen Tilbedelse, maa det mærkes, at der i Dialekterne forekommer et Ord „Bæl“, der iflg. Molbechs Dialektlexikon betyder lav Mosegrund og derfor tydeligt er det, som findes i Forbindelser som Bels — Balles (Ballers)-Mose: et Navn, der træffes meget ofte (paa Bornholm: Balsmyr). Ikke usandsynligt er det ogsaa det, vi have i Beldringe og Baldersbrønde, om end alt Saxe i den sidste Sammensætning vil se Gudens Navn. I Sverige have vi i det nu saakaldte Baldersnäs, der i Aaret 1497 skreves Bellenäs et historisk Vidnesbyrd om en Forandring, der ogsaa ándensteds kan være gaaet for sig mere eller mindre med Hensigt. (Historisk-Geogr.-Statist. Lexik. öfv. Sverige).

Naar Frigg og Odin paakaldes af Kong Rerer om Afkom, da synes det at være en Bøn, vi efter den oprindelige Gudetro maatte vente henvendt til Frøj som Frugtbarhedens Gud. — Havde Mythologien først dannet kvindelige Guder, var det ikke paafaldende, at i Tidens Løb Frigg og Frøja som i Eddakvadet Oddrúnargrátr (Vers 8) kunde antages for de hulde Vætter, der særligt hjalp Kvinderne.

Det er foran paavist, at der ingen Tilknytning findes mellem Brage og Bragebægeret; andet Vidnesbyrd om en Bragedyrkelse er ikke fremdraget; selv i Mythologien er han svagt tegnet som Skjaldegud ved Siden af Odin som Skjaldskabs Fader. En Tilbedelse af Tyr som Kampgud vilde i og for sig vise sig betydningsløs ved Siden af en Tilbedelse af Odin, og herom foreligger ingen Minder, det skulde da være Omkvædet af den northumbriske Kampsang: Tyr hæb us, ye Tyr ye Odin[1]). Men skulde her ikke det som „Tyr" forstaaede Ord snarere kunne være en Forvanskning i Tidens Løb af „Thor"? Vi vilde saa have et Kampraab i fuld Overensstemmelse med Oldtidens paaviselige Gudetilbedelse, af yderligere Interesse ved at svare til de i Nordmandiet bosatte Nordboers Kampraab „Tur aie". Hvad angaar „Tirs"-dagen, da er dette Navn, som alle de andre Ugedagsnavne, optaget gjennem de sydligere boende gotiske Stammer, der dannede dem efter romersk Mønster, mulig med en vis Frihed i Valget af Gudenavne, saa at man ikke nøje holdt sig til Guder, der vare Gjenstand for en egentlig Tilbedelse.

Den Bestemthed, hvormed Minderne i Folkelivet vise de tre Guder Odin, Thor og Frøj tilbedte fremfor de andre, har paa en mærkelig Maade præget sig som et oprindeligt Træk i Mythologien selv, til Trods for at Mytherne paa saa mange Maader have adskilt hine tre Guder

---

[1]) G. Stephens i Aarb. f. n. Oldk. 1875 S. 109.

og knyttet dem hver for sig mere eller mindre fast til andre Guderækker, hvad da særligt gjælder om Frøj. Dette oprindelige, paa Folkelivet tilbagevisende Træk er, at det indenfor Gudelivet er hine tre, der indtage Forrangen i Asernes Række: Naar Aserne sætte sig paa Domstolene skulle de Domme være gyldige, som fældes af Odin, Thor og Frøj. Det er til Odin, Thor (Sif) og Frøj (Frøja), at Dværgene smede Vaaben og Klenodier. Det er kun Odin, Thor og Frøj, hvis sidste Kamp paa Ragnaroksdagen findes anført i Völuspá. Vi skulle dog se, hvorledes der selv indenfor Tilbedelsen af disse tre Guder viser sig en endnu oprindeligere, endog i den sidste hedenske Tid stærkt fremtrædende Kjærne i den nordiske Gudedyrkelse og Gudetro.

Som Odin er tegnet i Mythologien som den ypperste As, er det tydeligt, at han er tegnet i en jordisk Folkestyrers Billede, dannis og kløgtig, ja stundom snu i sin hele Optræden. Han er kyndig i alle aandelige Idrætter, der pryde Høvdingen, i Runer og Skjaldskab. Det er Odin og Odins-Læren, der paatrykker Mythologien, som den ved Eddakvadene er bevaret os, det egentlige Stempel; det er Troen paa Livet i Valhal, der giver denne Lære dens egentlige Relief.

Men at Odins-Læren i denne fyldige Form ikke har nogen oprindelig Karakter, fremgaar først og fremmest af Modsigelser indenfor den selv, der — som af flere Forfattere antydet, men ikke benyttet i Konsekventserne — viser Forestillingen om Valhalslivet som en forholdsvis sent fremstaaet Mythe.

„Hel“ var den oprindelige Betegnelse for det Sted, hvor alle kom hen efter Døden, uden at man dertil knyttede de sikkert i den kristne Tid tildigtede Forestillinger om Hel som en Nødens og Trængselens Bolig, halvvejs svarende til Helvede. Kun det var et Særkjende

for Hel, at ingen kunde vende tilbage derfra. — Troen, at de afdøde bode i Højen, som var opkastet over dem, viser sig meget almindelig. Ligeledes at de efter Døden toges ind i Klipper og Fjælde, som de endog i Forvejen kunde vælge [1]).

Hin Forestilling om Hel, som fælles Havn ej mindre for vaabendøde end for sotdøde fremtræder navnlig i Baldersmythen. Skjønt falden for Vaaben kommer Balder til Hel, og vi se jo netop, hvilket betydningsfuldt Moment i Digtningen hin Helfærd afgiver. I Eddakvadet Atlamál er Forestillingen om Hel som det Sted, hvor de faldne komme hen, gjennemgaaende (saaledes Vers 51. 58. 97). Ligeledes træder den frem i Fafnismál. I Sigrdrífumál hedder det endog, at Valkyrjen sender en Kæmpe til Hel. I Fóstbrœðra Saga (Kap. 4.) fortælles, at en Mand har drømt om en anden, at han favnedes af Hel — det var Varsel om dennes Drab. „Hnigin er helgrind", kvæder Angantyr, da Højen aabner sig, hvori han og hans i Holmgang fældede Brødre hvile og — bo.

Naar Valhalsmythen — der kan tænkes opstaaet ved Forestillingen om Valen som Offer til den særegne Kampgud — maa tages bort for Forstaaelsen af Gudetroen paa dens oprindeligere Trin, taber derved Odins-Læren det Relief, der væsenligt synes at antyde dens Betydning for Folkelivet.

Men hvorvidt den os levnede digteriske Fremstilling af Gudetroen, ikke des mindre med Rette fremstiller Odin som den ypperste As — Kampguden som den Gud, Folket satte højest, vil dog klarest fremgaa ved at sammenholde dermed Gudetroen, som vi ovenfor have vist den tegnet af selve Folkelivet; til denne sidste Side maa Vægtskaalen synke, naar Uoverensstemmelse viser sig.

Ligesom det i Mythologien er paafaldende, trods dens

---

[1]) Smhld. Finn Magnusen: Eddalære IV. 229 o. flg.

Skildring af Odin som den egentlige Hovedgud, at finde de fleste Myther knyttede til Thor, vakte det vor Undren strax, da vi fæstede Opmærksomheden paa Minderne om Gudetilbedelsen, at ikke Odin, men stedse Thor indtog den midterste og mest ansete Plads i Gudehovet: det var stedse Thor og aldrig Odin, om hvem det sagdes, at han var „mest tignaðr“. Det var ikke Sejrsblotet til Odin, men Juleblotet til Thor, der ansaas for Nordboernes største Højtid — selv „de underjordiske“ fejre den. Naar i Sagaerne Odins og Thors Navn stilles sammen, nævnes oftest Thor foran Odin. Det er Thor og ikke Odin, som i Asarækken fremdrages som Asabragr, som Ass hinn almáttki.

Ved den senere Fremstilling af de enkelte Guders Tilbedelse viste det sig, at Minderne tegnede Thors-Dyrkelsen paa en Maade, der lod os forstaa, at det netop var denne Gud, der havde efterladt sig de tydeligste Minder. Men en saadan Hentydning paa, at det er en Tilfældighed, der har foraarsaget, at Minderne om hin Guds Tilbedelse trænge saa meget i Forgrunden, og at altsaa ikke des mindre en Overensstemmelse med Mythologiens Skildring af Odin som Hovedguden kunde tænkes mulig, vil let ses langtfra at kunne udjævne den forskjellige Fremstilling af Forholdet; thi det er indlysende, hvor nøje Thors Tilbedelse var knyttet til Hjemmet og Livet i dette, medens Odin som særlig Kampgud kun repræsenterede en enkelt Side af Livet, væsenligt i dets Udfoldelse udenfor Hjemmet. Og selv naar man vejer Odin og Thor som Kampguder mod hinanden, synes Odins Betydning meget at vakle overfor Thors. — Vi se jo endog af de mythiske Fortællinger, at det trods Odins og Tyrs Nærværelse stadigt er Thor, hvem Aserne kalde til Hjælp, naar deres Fjender bryde Asgaards Grænsevold. Sagnenes Beretninger om Mandblot til Odin, der særligt kunde tyde hen paa hans Betydning som „Sejrfader“, som Kampgud, saa vi foran

have en temmelig umiskjendelig poetisk Karakter, da Mandblotene til Thor ogsaa under Kampen viste sig langt mere almindelige og fremtrædende i Nordboernes Gudedyrkelse. Naar Hakon Jarl, da Kampen med Jomsvikingerne i Hjørungavaag truer med at gaa ham imod, bloter sin Søn „til sigrs", var det sikkert et Offer til den Gud, han satte størst Lid til, og at det var Thor, viser Beretningen om hans Gudehov, hvor denne Guds Billede stod i Midten som „mest tignaðr" — ikkun med Billedet af en kvindelig finsk Guddom til hver Side. Odins Tilbedelse som Kampgud skulde særligt knytte sig til Vikingetiden og Vikingelivet, men selv fra de Lande, hvor Befolkningen blødte under Vikingernes Vaaben, høre vi, som alt tidligere anført: i Nordmandiet Thor fremhæve som de Danskes eneste Gud, i England, som den Gud, de Danske satte højest — og dette turde være tilstrækkeligt betegnende for Odins underordnede, og i alt Fald forholdsvis sene Plads som Kampgud ved Siden af Thor. Til de bestemte Efterretninger fra Nordmandiet og England slutter sig imidlertid muligt ogsaa Vidnesbyrd fra de andre af Vikinger hjemsøgte Lande: Tydskland og Gardarike. Saaledes taler Helmold Nigellus i sit Kvad om Harald Klaks Daab Aar 826, hvilken han selv oplevede, om de — ogsaa Northmanni kaldede — Daners Tilbedelse af „Juppiter, til hvem de anstillede alle deres Ofringer" [1]), og at hint Navn er en

[1]) Ermoldi Nigelli: Narratio de Baptismo Haraldi Danorum regis Anno 826. i Script. Rer. Dan. I. 398. o. flg.

Gens erat interea, antiqvum cui perfidus anguis
liqverat errorem, sustuleratqve Deum.
Qvæ pagana diu cultus servabat iniqvos,
pro factore suo colens Idola vana suo.
Proqve deo Neptunus erat, Christi retinebant
Juppiter orsa locum, cui sacra cuncta dabant.

Det er aldeles vilkaarligt, naar Neptunus oftere er gjengivet ved Odin. Hvad det er for en Guddom, Helmold her har tænkt paa, vil vanskeligt kunne gjættes. At „Neptun" skulde være nævnt

Gjengivelse af den nordiske Tordenguds Navn, derom ere alle enige. Den russiske Historieskriver Nestor har gjentagne Beretninger om Fredslutninger først i det 10de Aarhundrede mellem de byzantinske Kejsere og de russiske Høvdinger, som disse beedigede, idet de svore ved deres Gud „Perun" og stundom tillige ved „Kvægguden Volos"[1]). Disse Gudenavne ere aabenbart slaviske, men menes, vist med Rette, ligefrem at gjengive de nordiske Guder, til hvilke de nærmest svarede, ligesom vi ofte finde disse gjengivne paa Latin ved de romerske Guders Navne. Naar vi ved Oldsagerne se, i hvilken Grad Nordboerne i Gardarike bevarede Nationaliteten i deres Fremtræden udadtil, er det ikke rimeligt, at de, endog modsat deres Frænder i det vestlige Evropa, saa tidligt skulde have opgivet Fædrenes Tro. Helt bortset fra, hvilken Gud der kan skjule sig bag den underordnede Kvæggud „Volos", maa det mærkes, at „Perun", der er Slavernes Hovedgud og altsaa gjengiver Nordboernes Hovedgud, netop betegner Tordenguden.

Naar endelig Odins Dyrkelse som Kampgud synes støttet ved hans Tilknytning til Ravnebanneret og dettes Betydning som Nordboernes Kampfane, da maa det mærkes, at dette Banner, — overfor hvilket da ej heller Banneret med den røde Dug bør glemmes — næppe i sin Oprindelse er udgaaet fra nogen hjemlig Gudeforestilling. Thi har det en saadan Ælde, som dets formentlige Anvendelse som Hovedbanner endnu i Grathehede-Slaget, ja endog blot i Slaget ved Ashington gjør sandsynlig, kan man ikke undlade, arkæologisk set, at tage i Betragtning den mærkelige Lighed, der fremtræder mellem det nordiske (gotiske?) Banner, forestillende en Ravn anbragt paa Enden af en Stage, og det romerske Banner, forestillende en Ørn

---

paa Grund af Beundring for Nordboerne som dristige Søfarere, kan vel ikke være rimeligt.

[1]) Nestors russiske Krønike oversat af C. W. Smith. S. 36, 45, 49, 63.

anbragt paa lignende Maade. Et saadant Afhængighedsforhold imellem Ravne- og Ørnebanner[1]), hvilket sidste ikke usandsynligt kan have knejset ogsaa denne Side Ejderen, er ej mere paafaldende end det Afhængighedsforhold, der er gjennemgaaende for hele det gotiske Hærboned over for det romerske, ja for Kulturen i det hele taget, saaledes som herhjemme navnlig vore Mosefund fra 3dje—5te Aarh., sammen med Gravfundene rundt om i Norden, vise[2]).

Efter at vi saaledes have set alle Sider af Gudetilbedelsen forenede i Thors-Dyrkelsen, kunne vi saa meget snarere i denne Gud se Hjemmets, Folkets egentlige Gud, Hovedguden — den ypperste As. Det kan da aldeles ikke undre os, naar Thors Billede endog undertiden synes at have været det eneste Gudebillede, der var opstillet i Hovet: ja end ikke om det ene var til Thor, Eden paa den hellige Ring efter Viga-Glums Saga er bleven aflagt. Ogsaa Vaabeneden kan da med Sandsynlighed antages aflagt, i alt Fald oprindeligt, under Paakaldelsen af Thor. Og trods Beretningerne om de tre aarlige Offerhøjtiders Helligelse hver til sin Gud, maa det, at de sand-

---

[1]) I Nouveaux Mélanges d'Archéologie II. 55 ses et efter et samtidigt Haandskrift gjengivet Billede af Kejser Otto den 3die (?) Kejseren har i højre Haand ikke noget Scepter men en lang glat Stav, paa hvis øverste Ende sidder en Fugl, som den franske Text ligner ved en Høg, uden at den ser sig istand til nøjere Forklaring af hint Værdighedstegn. Skulde det være et Minde om de romerske Kejseres Ørnebanner? Hin Formodning om Ravnebannerets Oprindelse synes i saa Fald her at have et betydningsfuldt Mellemled som Tilknytningspunkt.

[2]) Vore store Mosefund fra den ældre Jærnalder ere af Worsaae blevne forklarede som Minder om Ofringer til Kampguden efter en vunden Sejr, under hvilke man har søndret og udkastet Vaaben og alskens, maaske ved Erobringen af den fjendtlige Lejr gjorte Bytte. I saa Henseende vil da muligt Navnet Thorsbjerg for Banken ved Sønder-Brarup Mosen i Angel kunne mærkes.

synligvis oprindeligt alle vare helligede til Thor, i alt Fald berettige til at formode, at hans Paakaldelse ikke var udelukket hverken ved Sommer- eller Høstblotet, hvormeget endog i Hedenolds senere Tider de to andre Guders Dyrkelse — men bevisligt Frøjs langt mere end Odins — traadte i Forgrunden ved disse to Blot.

Thors Betydning som den egentlige Folkegud viser sig da ved mange forskjelligartede Minder gjennemgaaende for alle de nordiske Riger, og naar Sagnene have angivet Frøj som Svearnes Hovedgud, da vidner Runestene, Steds- og Personnavne modsat dem, at Thors-Dyrkelsen her, som i de andre Riger har dannet Kjærnen i Gudetilbedelsen, hvad der faar en særdeles betydningsfuld Støtte ved Adam af Bremens Beretning om Upsalahovet, i hvilket Thor stod midt imellem Odin og Frøj, paa den fornemste Plads, og han tilføjer endog, at Thor ansaas for „potentissimus eorum“. — At hin Fremhæven af Frøj i Sverige blot kunde hidrøre fra, at han her var Gjenstand for en forholdsvis almindeligere Tilbedelse ved Siden af Thor end i de andre Lande, eller at den maaske ene kunde støtte sig til Skjaldenes Forherligelse af Upsalakongerne som Frøjs Ætlinge, var vel ikke usandsynligt[1]).

Tilbedelsen af Odin i Danmark kunde antages at have et særligt betydningsfuldt Støttepunkt deri, at et af Danmarks vigtigste Offersteder under Navnet Odins-Vi[2]) var viet til hans Ære. Dog — peger dette Navn mon saa langt tilbage i Hedenold, at det i nogen særlig Grad vil kunne fremhæve en Odins-Tilbedelse ved Siden af Thors-Tilbedelsen?

Her maa vi jo nemlig først og fremmest tage i Betragt-

---

[1]) Hvad de islandske Frøjsgoder angaar, vil et saadant Tilnavn for en Gode ved Thorshovet paa Thorsnæs (smhld. Side 34) være vanskeligt at forklare.

[2]) Om denne Forms Oprindelighed, se O. Nielsen i „Danske Samlinger“ I. 91. smhld. Kr. Erslev smstds. 2den Række III. 123.

ning, at netop Oprettelsen af det fynske Hovedoffersted, ligesom af det fynske Landstingsted er foregaaet forholdsvis sent i Hedenold; som foran omtalt hørte Fyn med til det „Land“ i Danmark, hvis oprindelige gudelige som retslige Centralpunkt var Viborg. Med Oprettelsen af et Landshov for Fyn fulgte sandsynligvis et særegent, nyt Navn til dette, og Navnets Ejendommelighed, idet det modsat alle andre Hovedoffersteders Navne henpeger paa en særlig Guddom, har ogsaa Skinnet af at være „søgt“ og sent ved Siden af de andre. Fremdeles maa det mærkes, at en Sammensætning med Thors Navn og „vé“ ingensteds forekommer her i Landet[1]), skjønt sikkert hans Billede har staaet i dem alle; ogsaa det stiller Navnet Odins-Vi i et ejendommeligt Lys.

Men ved Siden af Savnet af et Thorsvi træffe vi den Mærkelighed, at ikke blot Fyn men tillige muligt Sjæland har haft et Odinsvi, nemlig det nuværende Onsved i Horns Herred, hvilket Stedsnavns oprindeligere Form Odense ses i Knud den helliges Gavebrev til Lunds Domkirke 1085[2]) og muligt endnu 1458 fremtræder i Formen Othenszue[3]). Onsved har en saadan central Beliggenhed i Herredet nær det Sted, hvor Herredstingene ses holdte om Thorsdagen hele Middelalderen igjennem og sikkert ogsaa i de forudgaaende hedenske Tider[4]), at efter al Sandsynlighed Herredets Gudehov har ligget her i Egnen. Men skulde det ikke kunne tænkes muligt, at det til vore Dage bevarede Navn for det hellige Sted ikke er ældre

---

[1]) f. Sveriges Vedk. smhld. Navnene Thorsvi — Frösvi.

[2]) Thorkelins Diplomat. I. S. 2.

[3]) Ann. f. n. Oldk. 1855 S. 29. — Tidligere 1320 (Arnemagn. Dipl. paa Univ. Bibl. XX. 9. skrives Navnet dog Othænsweth; 1456 Onswed (An. f. n. O. 1855 S. 23). Det var muligt, at Navnet Hornsweth for den nærliggende Skov har havt Indflydelse paa den Form, Bynavnet efterhaanden antog.

[4]) Indberetn. om Henry Petersens og I. B. Löfflers antikv. Undersøgelsesrejse i Horns Herred 1873—74.

end det tilsvarende Navn for det fynske Hovedoffersted, ja maaske viser en ligefrem Opkaldelse efter dette, hvis Ry ej mindst paa Grund af det usædvanlige Navn kan tænkes en Tid at have bredt sig vidt omkring. Og skulde en saadan Opkaldelse med et nyt Navn ikke kunde tænkes foranlediget — her paa Sjæland som hist paa Fyn — ved et nyt Gudehovs Opførelse, efter at det gamle ene til Thors Ære knejsende Hov var nedbrudt? Netop saaledes se vi i Middelalderen Kirkebygningerne skifte Navn, idet de gamle mere bibelske Navne vige for ny som først i Tidens Løb ere komne op og have faaet Betydning for Kirken. Bevægelsen vilde i dette som i saa mange andre sikre Tilfælde være aldeles parallel. Man har villet ære en „ny“ Gud og givet Hovet hans Navn, skjønt sikkert inde i dette den gamle Gud indtog den fornemste Plads.

Ogsaa paa anden Maade end foran vist se vi Thor i Sammenligning med de andre Guder indtage en ejendommelig Stilling som den mest hjemlige — og oprindelige Guddom, af hvis Væsen ikkun visse Sider kom til at afspejle sig i Odins og Frøjs Tilbedelse. Alene hans ejendommelige Værge Hammeren, der lidet passer sammen med de Vaaben, Mythologien ellers har for Øje, peger hen paa Thor som en forholdsvis ældre Guddom end de andre. Medens Sagaerne fortælle om de andre Guders Indvandring i Norden, særligt om Frøjs og Odins Bofæstelse heroppe, tie de om en saadan Indvandring af Thor. Ingen nordisk Slægt, hvis Herkomst, efter hvad den sidste Tid af Hedenold havde for Skik, regnedes fra Guderne, og baade fra Odin og Frøj, talte Thor som sin Stamfader, ingen Skjald dannede Kjending af hans Navn. Med Bevidstheden om ham som en Guddom — og ene som en saadan — synes derfor Slægt efter Slægt at være spiret frem i Norden, medens der ligesom foreligger en

Erindring om en Tid, da nye Guder fik Plads ved den gamle Guds Side[1]).

Naar vi fastholde Thor som Nordens egentlige Guddom, som Folkets oprindelige Hovedgud, ligger fremdeles deri Forklaringen af, at netop han blev den Gud, om hvem de fleste Myther dannede sig, og se vi hen paa den Skikkelse, hvori Thor ved dem fremtræder, ville vi se, at i ham som den alvorlige, trofaste og godmodige, men noget kejtede As, der tøver med at anvende sin Kraft i dens fulde Vælde, og i ham som den fredsommelige As, der dog staar rede til at slaa hver den Vætte eller Jætte, der forstyrrer den hjemlige Rô, dér staar Folkets eget Billede tegnet i Træk, der kan kjendes igjen paa saa mange Punkter i dets Historie, kjendes igjen i den Kæmpe, der sidder tøvende under Kronborgs Mure, for at rejse sig med Vælde, naar Undergang truer Danmark — og dermed Folkelivet i Norden.

Med andre Ord: Nationalkarakteren staar præget i

[1]) Sagnene om Odins Vandring til Norden kunne saaledes maaske dog have en sand Kjærne.

En Tilbedelse af en Gud for Frugtbarheden ved Siden af Thor, i hvis velsignende Kraft alt Frugtbarhedens Betingelser ligge, synes ikke ret at kunne fastholdes som oprindelig. En Tilbedelse af Frøj kan da heller ikke paavises som lige almindelig for alle de gotiske Stammer, men synes Nordboerne temmelig egen (Grimm. Mythol. I. 191); ved Siden af Odin og Thor finde vi hos andre Goter en Saxnot, til hvem Frøj ikke synes at svare. Skulde det kunne tænkes at Goterne ved deres Bofæstelse i Norden havde truffet en der hjemlig Guddom, som de under Navnet Frøj havde optaget i deres egen Guderække? Kunne vi sætte den ny Folkegrænse ved Jærnalderens første Tider, og altsaa antage, at den som Frøj nævnte Guddom havde været en af Bronzealdersfolkets vigtigste Guder, da foreligger der mulig endog en Støtte for denne Antagelse i hvad der ovenfor er antydet om en Priapdyrkelse i Bronzealderen. Skulde der i den Grænse, Mytherne drage mellem Frøj og de andre Guder ligge en Antydning af, at hans Tilbedelse hidrørte fra en anden Side end Odins?

Mythernes Skildring af Thor paa en Maade, der viser ham — og ingen Gud som ham — nøje knyttet til Nationen i dens Oprindelse og Fremvæxt.

Gjennem Tilbedelsen af Thor som Hovedguden, gjennem Thors-Dyrkelsens hele Væsen og det Lys den — set paa Basis af en ordnet Rigsstyrelse — kaster over Nordboens Kjærlighed til Hjemmet og dets Idræt, over et ogsaa i aandelig Henseende frugtbringende Folkeliv, kunne vi forstaa det forholdsvis høje Trin af Kultur, paa hvilket Kristendommen træffer Befolkningen i Norden, og paa hvilket Historiens Vidnesbyrd om Nordboerne saa ofte vise hen i Hedenolds sidste Tider. Det var ej ene ved Vaabnenes Magt under Paakaldelse af en særlig Vaabenguds Navn, at de vandt sig varigt Herredømme i fremmede Lande. Da ville vi fremdeles kunne se den Forudsætning i det gamle Norden, paa Grundlag af hvilken Folkelivet paa Island udfoldede sig med et indre Kulturliv, der bar ædle Frugter.

Anskuelsen af Folkelivets hele Udvikling, som nøje betinget af dets Véurrs skjærmende Kraft — altsaa Opfattelsen af Thor som Hovedguden — er i Mythologien, som Vidnesbyrd om dennes ældre Stadium betegnende og smukt gjennemført ved Völuspá's Skildring af Folkelivets Standsning, naar Thor paa Ragnaroksdagen — vel at mærke sidst af alle Guderne — segner afmægtig; thi da:

Munu halir allir,
heimstöð ryðja [1]),

og malerisk tegner just herefter Völuspá Midgaards Opløsning, hele Naturens Undergang i Verset:

Sol tér sortna
Sígr fold í mar

[1]) Monne Mennesker alle
Hjemsted rømme.

hverfa af himni
heiðar stjörnur;
geisar eimi
ok aldrnari,
leikr hár hiti
vid himin sjálfan[1]).

Det er saaledes ikke blot af Minderne om Gudetroen i Folkelivet, men ogsaa af visse i Mythologien bevarede, i Gudelæren dybt indgribende Træk, at det synes at fremgaa, at Thor og ikke Odin var Hovedguden, den egentlige Folkegud, den Gud, hvis Navn først og fremmest traadte frem for Nordboens Guddomsbevidsthed. Vi have set, hvorledes det efter Hammeren Mjølner dannede Tegn var et Thor eget Symbol, men vi kunne paa Grundlag af hint Resultat paapege endnu et andet helligt Tegn som Minde om hans Tilbedelse. Det er det saakaldte H a g e k o r s, der i en tidlig Tid af Jærnalderen er optaget af Nordboerne gjennem deres sydligere Frænder og som, efter hvad Undersøgelserne have vist, har været et Tegn for den h ø j e s t e G u d d o m[2]). Hagekorset træffes — uvist dog om ikke undertiden som en ubestemt magisk Figur — paa adskillige Vaaben og Redskaber, Beslag og Smykkegjenstande navnlig fra ældre Jærnalder, hvortil slutter sig de for det senere Tidsrum — Mellemjærnalderen — ejendommelige Guldbrakteater (Fig. 11), hvis Forestillinger, Runer og hele

---

[1]) Solen sortner,
Jorden synker i Havet,
fra Himlen falde
de klare Stjærner;
Emmen bruser frem
og den alt Liv opslugende Ild (blusser),
den høje Lue spiller
mod Himmelen selv.

[2]) L. Müller: Religiøse Symboler, Særtr. af Vidensk. Selsk Skrifter 1864, S. 62.

Typ lade dem fremtræde som en Art Amuletsmykker, i hvilken Henseende det ogsaa er betegnende, at de i Grave ere forekomne enkeltvis[1]). Worsaae har i sin Afhandling om Forestillingerne paa Guldbrakteaterne[2]) gjort opmærksom paa en Typ, der indbefatter den „største Række af de anseligste Guldbrakteater, der endnu kjendes fra Oldtiden“ og som foruden et Mandshoved fremstiller et hornet Dyr med Bukkeskjæg, hvilken Fremstilling han forsøgsvis tyder som henpegende paa Thor og hans Bukke. Lige saa megen Sandsynlighed der er for, at Folkets Opfattelse af Brakteatbillederne udaf dets hjemlige Forestillinger ogsaa kan have gaaet i Retning af Gudemytherne, hvad alene de hellige Tegnmærker gjør sandsynligt, ligesaa vanskeligt er det med Sikkerhed at paavise, hvilke de Gudeforestillinger ere, hvorpaa man kan have tænkt. Fremstillingerne paa de fleste Brakteater synes nemlig ikke udsprungne umiddelbart af Folket selv, men udviklede ad teknisk Vej som Efterligninger af fremmede, vest- og østromerske Mønttyper. Imidlertid kunde maaske netop denne typiske Udvikling anføres som Grund for, at man ikke paa de oven omtalte formentlige Thors-Billeder finder det Symbol, som fremfor noget andet maatte være knyttet til Thors-Billedet[3]), om det var præget efter en original nordisk Ide — Hammeren. Man har blot lempet Dyret i Retning af Thors-Forestillingen ved at give det Skjæg og Horn. Her komme

Fig. 11.

---

1) Aarb. f. nord. Oldk. 1870, S. 382 o. flg.

2) Montelius: Från jernåldern, S. 32, Nr. 254, 256 og S. 34 Nr. 263. Alle norske Gravfund.

3) Hvad angaar Thors Attributer burde alt foran være henpeget paa de „syv Stjærner“, han holdt i venstre Haand ifølge den

vi i Forlegenhed ved, at der dog findes Tegn som Hagekorset indsatte, og i det hele forstyrres Opfattelsen af hin Typ som en Thors-Typ ved at ikke engang denne Thor fremfor nogen anden Gud betegnende Figur er særligt knyttet til hin Række Brakteater; den kan ofte savnes her og findes i det hele lige saa hyppigt paa andre Brakteat-rækker [1]).

Meget betydningsfuld er Hagekorsets Forekomst som „Thors-Mærke“ paa Gravurnerne. Her i Danmark kjendes vel hidtil kun ét Exempel, den som Fig. 12 afbildede Urne, der

Fig. 12. Urne fra Broholm.

er funden paa den store Gravplads fra den ældre Jærnalder ved Broholm paa Fyn (Gudme Herred) og efter Grav-

---

svenske Krønikeforf. Ericus Olai Beretning om hans Billede i Upsalahovet eller de „tolv Stjærner“, hvoraf han her if. Olaus og Johannes Magnus var omgiven, foruden at han havde en Krone paa Hovedet. Hine Tilføjelser til Adam af Bremens Beretuing maa staa ved deres Værd.

[1]) G. Stephens Læsning af Indskriften paa en blekingsk Rune-brakteat (Nr. 25 i Runeværket) af hin Typ: Tur te (ɔ: signe) Runor, er imødegaaet af S. Bugge (om Runeindskr. paa Guldbrakteaterne i Aarb. 1871, S. 191), der læser: wurte (ɔ: skrev) Runor. Sandsynligvis vilde vi ogsaa ved en Paakaldelse af Thor paa Brakteaterne møde Udsagnsordet „vígja“ i en ældre Form.

godset snarest gjemte brændte Ben af en Kvinde[1]), men baade fra Sverige[2]) og Norge[3]) kjendes lignende Urner med Hagekorset som Symbol. Som viende Mindesmærket over den Afdøde træffe vi Hagekorset ristet paa den i en Gravhøj fra yngre Jærnalder fundne Snoldelev-Runesten (Thune Herred, Sjæland) Fig. 13, og vi kunne paa mange af de svenske Runestene se, hvorledes Hagekorset kommer frem midt i det kristne Kors[4]), ja ligesom Hammerfiguren paa Døbefonten i Gjettrup i Thy, træffes Hagekorset paa Døbefonten i Vamdrup Kirke ved Kolding (Andst Herred), udhugget som en temmelig stærkt ophøjet Figur, om end ej paa nogen særlig fremtrædende Plads.

Hagekorset ses saaledes brugt samtidigt med og paa selv samme Maade som Hammertegnet, endog ligesom det ned i den kristne Tid, men hvad mere er at mærke, det ses benyttet i en Tid, langt ældre end den, indenfor hvilken Hammertegnets Brug kan paavises.

Vi maa imidlertid ikke undlade her at tage i Betragtning, at som anført, de ejendommelige Hammersmykker ere saa at sige tilfældigt bevarede ved en helt egen Slags Fund, lige saa lidt som at deres Former pege hen paa, at de maa have været i Brug fra en længere tilbageliggende Tid end den, hine Fund tilhøre. Til at fremstilles som et hængende Amuletsmykke egner Hagekorset sig ikke — om det end ej kan overses, at der fra den ældre Jærnalder i ikke faa Gravfund, navnlig fra det

---

[1]) Afbildningen skyldes Hofjægermester Sehesteds Velvillie, i hvis Værk om Broholmegnens Oldtidsminder den snart paa anden Maade vil foreligge.

[2]) Dybeck: Svenska Fornsaker. Pl. IV. 3.

[3]) Lorange: Saml. af norske Olds. i Bergens Museum, S. 52.

[4]) f. Ex. paa Stenene fra Upland Nr. 46, 121, 214, fra Stockholms Len 225 i Dybecks Runurk., smhld. de i Stephens Runeværk afbildede Stene Nr. 706, 734, 791, og Göranssons Bautil 25 (mellem Ordene paa selve Runebaandet, hvor ogsaa Korset findes) 334, 498, 624, 825, 882, 900, 926.

østlige Danmark, er bevaret en Art store Brystsmykker (Worsaae Nord. Olds. Fig 395), for hvis Form netop et

Fig. 13. Snoldelev-Runestenen.

Hagekors synes at ligge til Grund. Derimod egner Hagekorset sig mere end Hammeren til at fremtræde som ind-

ristet Figur, og som en saadan er det da ogsaa det spiller sin Hovedrolle. Var Hammeren benyttet som Tegnfigur gjennem længere Tid, vilde den endog ikke usandsynligt kunne have antaget den simple Form ⊤, og er der saaledes en Mulighed for at dens Anvendelse som Tegnfigur er forholdsvis sen indenfor Hedenold[1]), er dette jo rigtignok et Fænomen, der kan vise hen paa en helt naturlig Udvikling i Hammerens Brug, men man kan dog ikke værge sig mod Tanken om, at denne dens Fremtrædelsesmaade skyldes en Indflydelse af en mere ydre Art — det kristne Kors og dets Anvendelse i Forbindelse med Indskrifter. Hanning-Runestenen maa saa vel efter Rune- som Sprogformer tilhøre en Tid, der ligger senere end Kristendommens Indførelse, og Læborg-Runestenen staar denne Begivenhed nær i Tid. Værd at mærke er det dog, at Hammeren staar efter, Korset foran Indskriften; idet Hammerens Plads svarer til Hedenolds afsluttende Paakaldelse af Guden i Ord.

Opfattelsen af en saadan mulig Aarsag til Hammerens Fremtræden som indristet Figur, vil saa langt fra udviske Hammertegnets Betydning for Hedenold, at den netop viser den Styrke, hvormed Folket har vidst at hævde Fædrenes Tro overfor den fremtrængende Kristendom. Ja det vil jo ikkun blive end mere betegnende for Folketroen og den nationale Bevidsthed, om det tillige skulde vise sig, at selve Hammersmykket — men sagtens paa et ikke lidet tidligere Stadium — ligefrem er dannet med det kristne Korssmykke som Forbillede. Dette mødte jo stadigt Nordboernes Øje paa deres Færd udenlands som Prydelse baade for Mand og for Kvinde, og hin Skik at bære Guddommens hellige Symbol kan godt tænkes at

---

[1]) ⊤-lignende Tegn paa Brakteater, som i Atlas for nord. Oldk. Nr. 74, 135, have maaske Oprindelse fra misforstaaede Bogstaver paa Forbillederne.

have gjort Indtryk paa deres Sind — men de kunde kun føle sig trygge under Thors Hammer og efterlignede derfor deres egen Guds viende Symbol. —

Paa Snoldelev-Runestenen forekommer foruden Hagekorset en anden symbolsk Figur, der ser ud som tre paa en ejendommelig Maade sammenføjede (Drikke)horn. For at forstaa denne besynderlige, hidtil uforklarede Figur, maa vi se helt bort fra „Hornene“ og ene fæste Opmærksomheden paa den lille Midtdel: tre i et fælles Punkt sammenstødende lige lange Linier, der hen mod den ene Ende ligesom Hagekorsets Arme ere vinkelbøjede. (Saaledes som hosstaaende Fig. 14 viser, træder dette tydeligere frem end hidtil set paa Afbildningerne af Stenen[1]). En saadan Figur — trearmet Kors, Triskele — er et vel kjendt religiøst Symbol[2]), der findes baade paa Brakteater[3]) og paa flere Gjenstande fra den yngre Jærnalder, men paa disse sidste vel at mærke hyppigst ligesom paa Runestenen midt i og som Del af en anden Figur, hvis ydre Omrids uvilkaarligt drager Opmærksomheden bort fra Triskelen. (Saaledes Søllested-Mankestolene fra Fyn, det pragtfulde skaalformede Spænde fra Arts Herred paa Sjæland, se hosst. Fig. 15, og Benbrikken fra Björkö i Sverige, se Fig. 16[4]).

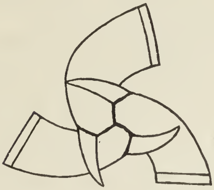

Fig. 14.

Fig. 15.

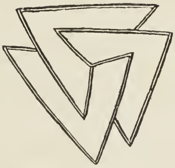

Fig. 16.

[1]) Til Tydelighed for Læseren har Forf. tilladt sig i Afbildningen at vise Stregerne, der danne hin Figur, tykkere end de andre.

[2]) L. Müller: Religiøse Symboler, S. 72.

[3]) Atlas for nord. Oldkynd. Nr. 6, 79, 129. (85, 140).

[4]) Beretn. om den arkæol. Kongres i Stockholm (1874), S. 632, Fig. 14.

Dette har navnlig lige til den sidste Tid været Tilfældet med en med Fig. 15 overensstemmende, tidt omtvistet Figur, der hyppigst fremtræder paa de nordiske Mønter langt ned i det 11te Aarh. og alt findes paa de nordisk-northumbriske fra det 9de, og hvis Opfattelse som tre sammenstillede Skjolde man senest har villet hævde[1]). Bortset fra, at en saadan Skjoldform, som vilde fremkomme ved „Skjoldenes" Adskillelse ikke kan have været anvendt paa hine Tider, ligesom den da i og for sig var helt besynderlig, vil den Maade, hvorpaa Triskelen oftest fremtræder paa Mønterne med buede og ikke vinkelbøjede Ben[2]) helt forstyrre Tanken om tre adskillelige Skjolde, medens netop derved hin Midtfigur bestemt fremhæves. Tilsætningen til eller den ornamentale Udvikling af Triskelen, hvorved den større Figur med de tre spidse Blade og selv de tre Horn fremkom, vil ikke være paafaldende, naar man ser hen til den yngre Jærnalders ejendommelige og snillerige Ornamentik. Det var ikke underligt, at den saaledes fremkomne Figur i senere Tider ofte blev gjengiven i sine ydre Træk[3]), ogsaa derved var dens for den kristelige Tid betydningsfulde Ide — Treenigheden — bevaret. Ikke usandsynligt kunde den alt i Hedenold have betegnet den ved Tilbedelsen af Thor, Odin og Fröj fremtrædende „Trilogi".

Naar der af Snorre, som ovenfor omtalt, hentydes paa den Skik hos Nordboerne i Hedenold i Dødens Stund

---

1) Kr. Erslev: Roskildes ældste Mønter i Aarb. f. n. O. 1875. S. 138

2) Triskelen med buede Ben, se allerede fra Mellemjærnalderen Brakteaten Nr. 6 og 129 i Atlas f. nord. Oldk.; paa Nr. 129 forekommer den sammen med Hagekorset.

3) Nærv. Forf. har engang (i Illustr. Tidende d. 5. Maj 1872) henledet Opmærksomheden paa, at denne Figur paafaldende svarer til Snorres Beskrivelse i den yngre Edda af „Ristubragð þat, er Hrungnishjarta heitir" og som var „tindótt með þrimr hornum". Imidlertid følger ikke deraf, at Navnet har nogen for Figuren betydningsfuld Ælde.

at mærke sig med en Spydsod, maa det aabenbart opfattes saaledes, at Nordboen med Odden ristede et af de her omhandlede hellige Tegn: Hammeren, Hagekorset eller det trearmede Kors (Triskelen) paa sit Legeme[1]. Med dette Tegn, hvorved Nordboen for sidste Gang udgød Blod som Offer til Guden — ofrede sig selv til ham — og paakaldte hans viende Kraft i Dødens Stund, har han ikke tillidsfuldt kunnet vie sig til nogen anden Gud end den, der hele Livet igjennem havde viet hans Idræt — den Gud, der efter Døden vilde værne om Mindet om hans Liv: Miðgarðs Véurr, Thor.

Det Resultat, hvortil vi saaledes ved den arkæologiske Betragtning stedse vende tilbage: Thor som Nordboernes øverste Gud, skulle vi ikke undlade at prøve ad endnu en Vej, ad hvilken en fornyet Bekræftelse vil give det en langt større Betydning. Vi ville nemlig undersøge, hvorvidt de samme Kjendemærker for Thor som Hjemmets egentlige Guddom træde frem i de Minder om hans Tilbedelse, der ere levnede hos vore gotiske Stammefrænder. Thi jo mere dybt indgribende og oprindelige Træk af Oldtidslivet der kan paavises indenfor den ene Stamme, des større Sandsynlighed er der for, at de, om de virkelig ere som de synes, kunne paavises som fælles for dem alle.

Det er imidlertid saare faa Efterretninger, som med Bestemthed kunne vise os Gudetroen i dens ydre Fremtræden hos de gotiske Folk udenfor Norden. Som et i Tydskland selv bevaret Minde, endog fra en historisk Tid, har derfor Saxernes Afsværgelsesformular af deres hedenske Tro særlig Interesse (ec forsacho — Thuner ende Uuoden ende Saxnote ende allum them unholdum the hira genotas sind[2]); idet den viser Navnene paa de Guder, der da

---

[1]) Smhld. L. Müller l. c. 70.

[2]) Müllenhoff & Scherer: Denkmäler deutsch. Poesie u. Prosa. S. 153.

vare mest dyrkede, der da vare Folkets Hovedguder. Selvfølgeligt har dette Vidnesbyrd ogsaa Betydning ved at pege tilbage i Tiden; de Guder, der ved Hedentroens Undertrykkelse vare de mest dyrkede, have fremfor andre været dyrkede som Hovedguder gjennem Aarhundreder, om end, jo længere man naar tilbage, ikke alle tre i lige Grad. Tallet 3, der saaledes svarer til de nordiske Hovedguders Antal, træffe vi ogsaa anført for tydske Guder i Begyndelsen af det syvende Aarhundrede, men denne Efterretning kunne vi ikke — maaske knap endog hvad Tallet angaar — tillægge nogen Vægt, da den vedkommer Egnen om Bodensøen, hvor fremmed Gudetro kan have haft Indflydelse [1]). Derimod er det af Interesse, at Tacitus' Skildring af Germania (Kap. IX) fra omtrent Aar 100 efter Kr., fremhæver 3 Guder som Gjenstand for Befolkningens almindelige Tilbedelse og nævner dem med Navnene paa de efter hans Mening nærmest tilsvarende romerske Guder: Mercurius, Mars og Herkules. Mercurius sætter han som den øverste Gud; til ham havde man for Skik at ofre Mennesker.

Naar vi se paa de Navne, hvormed Saxerne i 8de Aarh. nævnede deres Guder, svarer Thuner (ældre: Thunar) og Woden (ældre: Wodan) nøje til Nordboernes Thor og Odin, medens vi derimod i Saxnote møde en væbnet Gud, nævnet efter Folket eller efter hans Attribut Saxsværdet, som ikke kan sammenstilles med den vaabenløse Frøj, der i Norden indtog den tredje Plads ved Siden af hine Guder, idet han sikkert svarer til den Gud, som i Ugedagsnavnene i Tydskland og England er sat ved Siden af Wodan og Thunar, nemlig Ziu (Tyr), eller i Baiern: Er (Eritag).

Dette vil ogsaa særdeles godt passe med Tacitus' Gudenavne, idet Mercurius efter tidlige skriftlige Kilder og efter Ugedagsnavnene betegner Wodan, medens Herkules vil stemme med Thunar bedre end med nogen anden.

---

[1]) Grimm. D. Mythol. I. 57.

Mars og Ziu se vi da, hvad ogsaa Ugedagene bekræfte, stillede over for hinanden.

Men medens det muligt kunde forstaas, at den oprindelige Tilbedelse af Wodan i den sidste hedenske Tid havde skiftet Karakter, saa at en særlig Kampgud var bleven stillet ved hans Side, er det paafaldende alt paa Tacitus' Tid at finde Wodan tilbedt paa en Maade, der kunde fremkalde en Sammenstilling med en Gud som Mercurius; man skulde langt snarere vente ham nævnet Mars efter den almindelige herskende Mening, at Kampguden var Folkets højeste Guddom[1]). Kom ikke Ugedagsnavnene med i Betragtningen, kunde man formode i Tacitus' Gudenavne at se Vidnesbyrd om en fejl Opfattelse af Gudetroen — man har ment Forvexling med gallisk Gudetro[2]) — og hvor kunde vel en fremmed Forfatter snarere fejle end netop paa det religiøse Omraade? Saaledes bedømmes almindeligt Cæsars Beretning, der omtrent 150 Aar før Tacitus siger, at Germanerne kun som Guder dyrkede „Solen, Ilden (Vulcanus) og Maanen", hvis Kraft „de daglig havde for Øje", om andre Guder have de ikke engang hørt tale[3]). Skjønt Tacitus paa en langt mere indtrængende Maade har gjort hint Folk til Gjenstand for Studium, har han mærkeligt nok ikke forstaaet den Guds Væsen, hvis Navn han gjengiver Herkules, men som ellers stedse, navnlig ogsaa i Ugedagsnavnene, som Tordengud er bleven lignet ved den romerske Tordengud Juppiter. Medens Tacitus i sine „Annales" (XIII. 57) fortæller om Sejrsløfte aflagt til Mercurius og Mars, taler han i „Germania" om Krigssange til Herkules' Ære, som Germanerne synge, naar de gaa i Kamp.

Tacitus' Beretning om, at Germanerne ikke havde

---

[1]) Jornandes taler saaledes særligt om den gotiske Gud: Mars. Prokop gjengiver Ares som „Thuliternes" højeste Gud.

[2]) Grimm: D. Myth. I. 108.

[3]) Grimm: I. 92.

Gudebilleder, maa staa ved sit Værd; han var i de romerske Lande vant til at se Gudebilleder til Overflod. Vidnesbyrd om Billeddyrkelse foreligge i alt Fald fra noget senere Tider[1]. Gudsdyrkelsen foregik i hellige Lunde, som senere her i Norden, dog ikke under Tag, men kun paa en aaben Plads. Gudernes Villie finde vi alt paa hin tidlige Tid udfrittet ved at „fella blótspán".

Kun faa Gange i Tiden mellem Tacitus og Kristendommens Indførelse findes af Guderne Wodan nævnet med sit hjemlige Navn, den ene Gang siges Bukke (!) ofrede til ham[2]. Paafaldende synes det, at Wodan, som den formentlig øverste Guddom, ikke nævnes først i Afsværgelsesformularen — det er Thunar, der indtager denne Plads. Men her træffe vi netop i Slutningen af Hedentroens Dage i Tydskland et Træk, der peger hen paa Overensstemmelse med Nordboernes Gudedyrkelse: Tordenguden som den egentlige Hovedgud, og denne Overensstemmelse kunne vi følge videre.

Der foreligger Vidnesbyrd om hedenske Fester baade til Juppiters og Mercurius' Ære[3], men at Festerne til den førstnævnte Guds Ære have været de højest ansete, turde følge af den Betydning, man har tillagt „dies Jovis", Thunaredag, og hvorom, som alt foran bemærket, i Tydskland ligesom i Norden Minder have bevaret sig ved en stærk til denne Dag knyttet Overtro. Paa mangt et Sted fejres Brylluper kun paa den Dag. Skikken at knytte Gudenavne til Steds- og Personnavne synes ikke nogensteds saa

---

1) Grimm:. I. 94 o. flg.

2) I Miracula sct. Apollinaris hedder det om et tydsk Folk, Alemanner eller Vandaler, der brød ind i Gallien: convocatis fanorum suorum ministris compulerunt eos, ut suo mori immolarent capras Wodan deo ipsorum. — Holtzmann: Deutsche Mythologie. 35—36.

3) Grimm I. 110 — Finn Magnusen: Lexicon Mythologicum S. 952.

almindelig som i Norden. Spor til den findes dog baade i Tydskland [1]) og England [2]), og medens for Stedsnavnenes Vedkommende Sammensætningerne med Wodan ikke give dem med Thunar synderligt efter i Tal, foreligger, hvad Personnavnene angaar, ene Sammensætninger med Thunars Navn, f. Ex.: Donarperht, Donarpret, Donarad, Thunerulf [3]). — Ej mindre karakteristiske og vidnende om fælles Grundtræk i Gudetroen, om Tordenguden som skjærmende Hjem og Syssel, som Liv ere de til Hammeren knyttede Skikke. Hammeren vier Ejendomsretten hos Frankerne; hos Øvresaxerne stævner den Befolkningen baade til Kamp og til Ting [4]). Gjennem Legender og Sagn har man ment at kunne følge dens saa vel som Hammergudens Betydning for Hedenold. Oldsager, som staa i bestemt Forbindelse med Thors-Hammeren og Forestillingen om dens Guddomskraft saaledes som de nordiske Hammersmykker, ere ikke fundne i Tydskland, men, som paavist, have disse Smykkegjenstande maaske en sen Oprindelse inden for Norden selv. En hammerlignende Blygjenstand, funden nær Kölln [5]), har man næppe med Rette tydet som en Thors-Hammer.

---

[1]) Förstemann: „Altdeutsches Namenbuch“ har: Wodnesberg, Wotaneshusen, Wodenesvege — Thuneresberg, Thoneresfelt, Doneresreut.

[2]) Kemble: „The Saxons in England“ har f. Ex. Wodnesbeorh (og mulig en Del Sammensætn. med Wam eller Wan f. Ex. Wambrook, Wonstone,) — Thundersfield, Thundersley.

[3]) Förstemann l. c.

[4]) Grimm: Deutsche Rechtsalterthümer S. 64. 162. — Paa Island gik en lille Hellebard (Hellig Olafs Øxe) udskaaren af Træ om som „Þingboð“. En saadan fra Saura þinghá i Snefjeldsnæs Syssel bevares paa Museet; flere lignende kjendes. — Det er, som Gr. mener, ikke saa helt usandsynligt, at selv Tilslaget af Ejendom ved (Auktions)hammeren har bevaret et Minde om ældgamle Skikke.

[5]) Schaafhausen i Beretn. om den arkæol. Kongres i Stockholm 1874. S. 845.

Om end faa, ere hine Minder om Thunars Tilbedelse dog særdeles betegnende; thi det er aabenbart, at de som Baggrund have en Opfattelse af hans Guddomsvæsen aldeles som den, lignende Skikke saa meget fyldigere tegne for Norden. De vise Thunar ogsaa i Tydskland (og England) tilbedt som Miðgarðs (Mittilagarts) Véurr, som den Gud, der raadede for Livet og i Livet fremfor nogen anden. Om Wodans Tilbedelse viser der sig, som det synes, ingen Minder af en saa betydningsfuld Karakter, hvor meget tidligere end i Norden i alt Fald hans Navn har spredt sig i Folket.

Som et symbolsk Tegn for Thunar fremfor nogen anden Gud spiller Hagekorset en ikke ringe Rolle baade i Tydskland og i England baade paa Redskaber og Vaaben samt paa Gravurner [1].

Vi saa nys, hvor fyldigt Skildringen i Völuspá af Gudernes sidste Kamp aabenbarede Thors Betydning for Nordboerne som den Guddom, der fremfor nogen anden vaagede over Menneskeheden og holdt Verden oppe, den Gud, hvis Almagt gjennemtrængte hele Naturen [2]. Der er fra Tydsklands kristelige Oldtid bevaret et gammelt Digt, „Muspilli“, hvori ligesom en Gjenklang lyder af hine Völuspá's mærkelige Strofer, skjønt det ikke besynger Thor men — Elias, ikke Midgaardsormen men — Antikrist. Dog i Elias, der kjørte til Himmels i den med ildsprudlende Heste forspændte Vogn gjenkjender man let den gamle Tordengud, Age-Thor; i de her anførte Linier [3]) ville vi gjenkjende hans sidste Kamp og Midgaards Opløsning.

---

[1]) L. Müller: Religiøse Symboler. S. 69.

[2]) Smhld. Bestemmelsen af Thor mythologisk som Naturgud i Uhland: Mythus von Thor. — Betegnende er alt Adam af Bremens Ord: Thor præsidet in aëre, qui tonitrus et fulmina ventos ymbresqve serena et fruges gubernat.

[3]) Gjengivne efter N. M. Petersens Oversættelse i Nord. Tidsskr. f. Oldk. III. 173.

— (Antikrist) skal paa Valpladsen
saaret falde
og denne Gang
overvunden blive,
dog tro ogsaa mange Guds-Mænd,
at Elias i Kampen saares.

Saasnart Elias' Blod
paa Jorden drypper,
saa antændes Bjergene,
Træ ej bliver staaende
et eneste paa Jorden,
Vandene udtørres,
Havet (Jordbunden) fortæres,
Himlen forgaar i Luer,
Maanen falder,
Midgaard brænder,
ikke en Sten bliver staaende i Jorden.

Vidnesbyrdene om Thors Forrang som Guddom ej blot hos Nordboerne, men hos hele den gotiske Stamme faa en betydningsfuld Støtte ved, at Dyrkelsen af Thor fremfor enhver anden af den gotiske Folkestammes Guder synes at kunne spores optaget i den finske Folkestammes Gudetilbedelse. En saadan Indflydelse paa dette Folks religiøse Omraade vil i og for sig være meget sandsynlig, da vi se, hvor stor Indflydelse der gjennem Sproget kan følges fra Goternes Side paa Finnefolket og dets Kultur i det hele taget [1]).

Himmelens Gud, den højeste Guddom bar hos de finske Folkestammer oprindelig Navnet Ibmel (Jomali), men ved Optagelsen af andre Guder gik dette Navn over til at blive et Fællesnavn for Guderne og andre Navne optoges da til at betegne de forskjellige som Guddomme opfattede Naturmagter.

Blandt de Navne vi saaledes finde for Vejrligets og Tordenens Gud, er at mærke: Turm eller Torum hos

[1]) Vilhelm Thomsen: Den gotiske Sprogklasses Indflydelse paa den finske. Kbhvn. 1869.

de ugriske Ostjaker, Tora hos Tschuvakerne, Tara hos Esterne og Tarat i de sydlige Lapmarker. Lappernes almindelige Betegnelse af ham var Horagalles (Hora en Dialektforskjel for Tora; galles menes at være af nordisk Rod = Karl). „Tordenguden raadede ikke alene over Torden og Lynild, men ogsaa over Regnbuen, over Vejr og Vind, over Havet og Vandene samt over Menneskets Ve og Vel, Liv og Sundhed“.

Hans Vaaben og det Tegn, hvormed han fremstilledes paa Runebommene var en Korshammer. „Til Ære for Horagalles plejede Lapperne at betegne deres Døre med et Kors, at krydse med Kniv over en Kande Øl eller et Glas Brændevin og ikke at oplade Laaget paa en fuld Smørbøtte uden at gjøre et Kors derover med Kniven. De tænkte hermed ikke paa Jesu Kors, men paa Horagalles Hammer, som han holder i Haanden og er gjort som et Kors“ [1]) Horagalles havde de at takke for alt; til ham anstille de de fleste Ofringer navnlig Rensdyr. „De indlægge i Bjergkløfterne en stor smuk udskaaren Træhammer, paa det han ej skal gjøre Skade paa Mennesker og Fæ, men forfølge Troldene i Skoven [2])

Om de oven nævnte Ostjaker vides, at de ved Indtrædelsen af Vaaren, hvormed deres Aar begyndte, fejrede deres største Fest til Torums Ære [3]) Ogsaa Lapperne have holdt en til Julen svarende aarlig Fest [4]). Thorsdagen tillagde baade Finner og Lapper særdeles Hellighed [5]).

Er det, hvad Navnet synes at vise, de gotiske Folke-

---

[1]) I. A. Friis: Lappisk Mythologi, Eventyr og Folkesagn. Christiania 1871. S. 60—71.

[2]) Finn Magnusen i Skandin. Literat. Selsk. Skrift. 1813. S. 175.

[3]) F. Schiern; Evropas Folkestammer S. 63.

[4]) G. v. Düben: Om Lapland och Lapparne. Stockholm 1873. Her er Thors Fremtræden i Lappernes Gudetilbedelse sidst behandlet.

[5]) Finn Magnusen l. c. Smhdl. Lexicon Mythologicum S. 943 o. flg.

stammers Thor (Thunar) der af de finske Folkestammer er optagen som Guddom — maaske dog paa Basis af Forestillingen om en Tordengud af hjemlig Oprindelse, — vil det, eftersom der paa den anden Side intet Minde synes at foreligge om Wodan og hans Tilbedelse — være endnu mere indlysende, hvilken Gud af hine to der er at anse for Hovedguden for den gotiske Folkestamme.

Men hvad der før sagdes om Nordboerne, kan nu siges om hele Folkestammen: Netop en Gudetilbedelse af den Karakter, som præger Thors-Dyrkelsen kan antages at vise hen paa en ældgammel, hjemlig, gotisk Kultur, der er Forudsætningen for den Aandsmodenhed og den Kraft, hvormed de forskjellige gotiske Folkestammer tidligere eller senere træde frem paa Historiens Forum og for den Selvstændighed, hvormed de ogsaa paa Aandens Omraade modtage den romerske Kulturs Goder.

Vi have endnu et Vidnesbyrd om Thor som en oprindelig fælles-gotisk Guddom, som Hovedguden, og havde end ikke ad anden Vej Odins og de andre Guders Tilbedelse kunnet paavises som værende af meget senere Oprindelse og lige til Hedenolds sidste Dage af en Betydning langt underordnet Thors, saa havde dog alene det maattet gjælde: I Tordenguden, i Hammerguden som Folkets Hovedgud se vi netop det Forbindelsesled mellem Goters og Grækeres ja ogsaa Gallers [1]) Gudetro, som, da vi gjenfinde det samme Træk hos Inderne, synes at være et oprindeligt Grundtræk for alle Folk af den indoevropæiske Folkestamme [2]).

---

[1]) Holtzmann: Deutsche Mythologie 56. 61.

[2]) Hvad selve Hammeren angaar, er Overensstemmelsen mellem Thors Mjölner og den indiske Hovedgud Indras Vadjra i deres Betydning for Folketroen paavist af C. A. Holmboe (Norske Vidensk. Selsk. Forhandl. 1862). Hos Grækerne fremtræder den oprindelige Betydning af Zeus' Tordenkile som Vaaben udvisket

Hos ingen evropæisk Folkestamme synes Gudetroens oprindelige Kjærne at have bevaret sig ædlere og kraftigere end hos Goterne, viser der sig end ogsaa hos dem Tegn til Troens Forfald gjennem Tidernes Løb. Men Minderne om Gudetroen som om Oldtiden i det hele taget ere fyldigst til Stede hos den i Norden boende Gren af Folkestammen, og ligesom vi derfra have kunnet følge en Traad op ad i den fjærne Oldtid, kunne vi ogsaa derfra følge en Traad i den modsatte Retning, der synes at lede gjennem Aarhundrederne ned mod den Dag i Dag. Thi det er jo aabenbart, at vi i Thor som Miðgarðs Véurr finde den Tilknytning mellem den nordiske Gudetro og Kristendommen, som banede Vejen for denne, netop den Forudsætning, der bevirkede, at den lidt efter lidt uden Kamp[1]) fæstede Rod i Folkelivet — at vi i Thors-Dyrkelsen og

---

i Tidens Løb.

Naar vi kaste Blikket tilbage endnu i en anden Retning, nemlig over de Kulturperioder, der gaa forud for den, da Befolkningens Herkomst i Norden ad sproglig og historisk Vej kan bevises, Stenalderen og Bronzealderen, da maa det bemærkes, at Øxen eller Hammeren allerede i den ældste Periode fremfor nogen anden Gjenstand er forarbejdet saaledes, at den synes uskikket til andet praktisk Brug end netop som Vaaben, ja hyppigt ikkun som Værdighedstegn. I Overensstemmelse hermed er det, at blandt hin Tids Smykker netop Øxeformen spiller en særegen Rolle, som den eneste Form, der har et figurligt Forbillede, til hvis Valg der da turde være en egen betydningsfuld Grund. Ogsaa i Bronzealderen træffe vi Øxerne hyppigt forarbejdede paa en Maade, der ganske viser dem i Anvendelse overensstemmende med Stenalderen, og i en saadan symbolsk Betydning for denne Tidsalder bestyrkes vi yderligere ved deres Forekomst mellem Bronzealderens ejendommelige Helleristninger. — Paa disse Forhold skulle vi her ikke undlade at pege hen, men det maa forbeholdes nærmere Drøftelser af de forskjellige Kulturperioders indbyrdes Forhold at bestemme hine Minders Betydning for den sidste forhistoriske Kulturperiode og det Folkeliv, der da rører sig i Norden.

[1]) A. D. Jörgensen: Om Kristenforfølgelser i Aarb. f. nord. Oldk. 1871.

dens Aand finde Vidnesbyrd om den „Troens Inderlighed“ [1]), for hvilken Goterne i Historien har vist sig at være mere modtagelige end mangt et Folk.

Krist blev Miðgarðs ny Véurr, han blev Menneskelivets, Ejendommens og den hjemlige Syssels kraftige Beskytter ligesom før Thor, og Korset som før Hammeren det Symbol, der paakaldte hans viende Kraft. Krist hellige! Krist hjælpe! hed det nu, som før: Thor vie! — Til Krist helligedes det „Minni“, der før havde viet Gilderne under Paakaldelse af Thors Navn.

Det er ikke blot i Sagnene og i de skriftlige Beretninger, at vi saaledes se ene Krist og Thor bytte Plads, ogsaa naar vi vende os til ældgamle figurlige Fremstillinger, ville vi kun finde dem som Modsætninger: Thor som Hedenolds højeste Gud fremfor andre betegnende det onde Væsen. Det er vel uvist, hvorvidt der er tilsigtet en symbolsk Modsætning i Anbringelsen af (Thors) Hammeren mellem Korsene paa den oven omtalte Døbefont i Gjettrup Kirke i Thy, eller om man — og det er i en vis Henseende ej mindre betegnende — mellem de forskjellige hellige Symboler, der skulde fremstilles paa Fonten, uvilkaarligt har taget det gamle Hammertegn med [2]). Saa meget tydeligere viser derimod Modsætningen sig paa den ældgamle Døbefont fra Ottrava Kirke i Vester-Götland, hvorpaa Thor er fremstillet med Hammeren i Haand foruden andre umiskjendelige Tegn paa Hedenolds Gud [3]).

---

[1]) Fr. Hammerich: De episk- kristelige Oldkvad hos de gotiske Folk. Kbhvn. 1873. S. 175.

[2]) Denne Døbefont vil snart foreligge afbildet i den oven citerede Afhandling af Worsaae om tidlige kristelige og sene hedenske Indvirkninger.

[3]) Kyrkoherden i Tunhem i Vester-Götland Claes Johan Ljunggren har nylig fremdraget dette i høj Grad mærkelige Mindesmærke, hvoraf han snart vil forelægge en nøjere Beskrivelse.

Til Krist som den eneste sande Gud knyttede den ny Folketro sig, der navnlig træder smukt og talende frem paa Runestenene fra de første kristne Aarhundreder trindt om i de nordiske Riger. Til en særlig Paakaldelse af en Gud Fader viser der sig ikkun meget tvivlsomme Spor, kun nogle faa Helgennavne som Maria og Mikael ses — vel sagtens efterhaanden — at fremtræde ved Siden af Krist. Men bevarede end Tilbedelsen af Miðgarðs Véurr trods hans nye Navn sin gamle Karakter, tabtes der dog ved Navneskiftet noget væsentligt: de til Thor knyttede Myther, der fortalte om hans Almagt og Kraft. De overførtes ikke paa Krist, skulde Skjaldene kvæde om denne ny Gud, prægedes Digtningen af den for den ny Tid ejendommelige Aand. Men — da der alt i det 11te Aarhundrede kaldtes en Helgen frem af Nationens eget Skjød, væbnet med en Øxe som Thor med en Hammer, kjendelig som ham ved det røde Skjæg, da vaktes de gamle Minder til nyt Liv ved den hjemlige Guddom, der saaledes traadte ved Krists Side. Til Hellig Olafs Navn knyttedes Myther, der før fortaltes om Thor, og hurtigt spirede paa hin frodige Jordbund Hellig Olafs Dyrkelsen frem i alle de nordiske Riger.

Det er de literære Oldtidsminder, de af Islænderne opbevarede Gudekvad og Gudesagn (den ældre eller Sæmunds Edda og den yngre eller Snorres Edda), der hidtil have afgivet Basis for enhver Betragtning af Oldtidens Gudetro. I hvilken Tid af Hedenold de kunne være forfattede, har fra Literærhistorikernes Side været meget omtvistet. Medens man paa den ene Side har villet hævde Kvadenes Ælde som gaaende tilbage til omtr. det 5te Aarhundrede, fra hvilken Tid, den ældre Jærnalder[1]), de maaske vare nedarvede Strofe for Strofe, har man paa den anden Side ikke troet at kunne føre de ældste længer tilbage end muligt til Slutningen af Hedenold[2]). I den sidste Tid, efter at nærværende Afhandling var udarbejdet, er Spørgsmaalet ad en hel ny Vej bleven belyst af Sophus Bugge[3]), der ved Undersøgelse af Eddakvadenes Versebygning er kommen til det Resultat, at ingen af dem i deres nuværende Form kan være ældre end det 9de Aarhundrede. Til at anse den „nordiske Mythologi“ for at hidrøre fra hin Tid, Vikingetiden, den yngre Jærnalder, have ogsaa de senere historiske Granskninger hældet[4]).

Overfor Eddakvadene som Kilde til nordisk Gudetro, have vi foran søgt at vise, hvor rigeligt der flyder en anden Kilde til Belysning af Gudetroen gjennem Minderne og Mindesmærkerne om Folkelivet i dets ydre Fremtræden. Men ved at følge denne kom vi til et Resultat,

---

[1]) Sv. Grundtvig i Anmeldelsen af Keysers og N. M. Petersens litterærhist. Skrifter i Historisk Tidsskrift 3die Række V. 395. smhld. 4de R. I. S. 105. Tidligere havde navnlig Keyser hævdet dem en lignende høj Ælde.

[2]) E. Jessen i Hist. Tidsskr. 3die Række VI. 225. Smhld. Maurer i Zeitschr. f. deutsche Philologie I. 58 og Möbius smstd. 435, Gudbr. Vigfussons Anskuelser i samme Retning ere cit. af Maurer anf. St.

[3]) Foredrag paa det nordiske Filologmøde i Kjøbenhavn i Juli indev. Aar.

[4]) E. Sars: Udsigt over den norske Historie. Kristiania 1873.

der viser sig at staa i bestemt Modsætning til det, hvortil man hidtil stedse er kommen ved at følge Eddaerne; thi skjønt disse vel have bevaret adskillige Træk, der pege hen paa Thor som den egentlige Folkegud, fremtræder „Thors-Læren“ dog i det hele taget temmeligt udvisket og tilbagetrængt i hin Digtning, medens Odin stilles saaledes i Forgrunden, og „Odins-Læren“ viser sig saaledes gjennemgribende hele Gudetroen, at vi derved faa en ganske anden Opfattelse af den Retning, der i Hedenold prægede Folkets Aand og Idræt end den, Virkeligheden stiller os for Øje.

Det er paa den Anskuelse, at den nordiske Mythologi, saaledes som den foreligger i Eddaerne, er en direkte af Folkelivet udsprungen, i alt Fald umiddelbart af Hedenolds religiøse Aand præget Digtning, at alle Drøftelser af Eddakvadenes Ælde hidtil have støttet sig, men hin Anskuelse synes ved en nøjere Betragtning at vakle i sin Grundvold: en Besyngelse af Odin som den højeste Gud og en Tilbedelse af Thor ogsaa som den højeste Gud synes aldeles ikke at kunne forenes paa samme Tid indenfor samme Kultur.

Literaturens Grundlag er Kulturen. Begges Historie maa gaa Haand i Haand (N. M. Petersen). Selv Vikingetidens Gudetro kan Mythologien i dens foreliggende Form med Odins-Læren som Grundtræk ikke afspejle; thi vi se jo endnu paa hin Tid, til hvilken de forskjellige foran fremdragne Minder om Gudedyrkelsen særligt ere knyttede eller vise tilbage, Thors-Læren som Gudetroens inderste Kjærne, vi se Vikingerne selv tilbede Thor fremfor nogen anden Gud. Vi se, hvorledes der netop fra Gudetroens Fremtræden paa denne Tid kan følges Traade ned i den efterfølgende, som knytte den ny og den gamle Tid, den ny og den gamle Tro nøje til hinanden.

Ved Betragtningen af Odins-Digtningens Ælde støde vi imidlertid paa Vidnesbyrd i den oldnordiske Literatur udenfor Eddakvadene, der kunne antages at hævde Mytho-

logien i den Form, som netop de betegne, ej blot for Vikingetiden, men tillige for en ikke ringe forud for den gaaende Tid: det er de af navngivne Skjalde digtede Kvad, af hvilke de ældste tilhøre Harald Haarfagers Tid, det 9de Aarhundrede. I disse Skjaldes Kvad træffe vi nemlig „Kjendinger“, af hvilke et Par, ja blot en enkelt er nok til at vise tilbage paa en Mythologi med Odins-Læren i dens fulde Udvikling. Dog den authentiske Karakter af Harald Haarfagers Skjaldes Kvad i deres foreliggende Form er fra literærhistorisk Side bleven stærkt betvivlet [1]). Let kan senere Tiders Smag have ændret Stroferne i de Aarhundreder, der gik inden de optegnedes, og som samtidige historiske Dokumenter tør man i alt Fald ikke ordret benytte dem. Kvadenes Ælde og historiske Værdi knytter sig nøje til Odins-Digtningens Ælde og kulturhistoriske Betydning, de maa staa — eller falde med den som Minder fra Hedenold.

Som et direkte Minde fra Hedenold kunde Odins-Digtningen muligt endnu hævdes ved at antage den oprunden ikke som nogen egentlig Folkedigtning, men som Udtryk for den religiøse Stemning indenfor en vis Sfære af Folket, i Kongens og i det hele Høvdingernes Kreds, idet netop Høvdingsidealet saa stærkt træder frem i den hele Digtning. Man kunde endog søge Støtte herfor i et af Eddakvadene selv, Hárbarðsljóð, idet netop her — som det oftere er bemærket — en Adskillelse synes at fremtræde mellem Odins-Dyrkere og Thors-Dyrkere, mellem Aristokrati og Demokrati, en Adskillelse, en Modsætning, som Oldtidsdigterne have ladet komme til Syne ogsaa paa andre Punkter i Gudesagnene f. Ex. ved Odins og Thors Optræden overfor hinanden ved Bestemmelsen af Stærkodders Skjæbne. Var Odins-Digtningen en Art Hofmythologi i det 9de Aarhundrede, er det klart, at en

[1]) E. Jessen: Zeitschr. f. deutsche Philologie. III. 20.

saadan Adskillelse mellem Folke- og Høvdingetro maatte strække sig endnu længer tilbage i Tiden.

Dog ogsaa et saadant Forsøg paa at hævde Odins-Digtningen for Hedenold synes at strande paa det, der maatte være Grundlaget for en slig „Literatur“: Kulturen. Thi det viser sig, som foran udviklet, at Folkets Høvdinger, baade Konger, Jarler og Herredshøvdinger langtfra at staa udenfor det egentlige Folk, hvad Gudedyrkelsen angik, tvertimod fremtraadte som Ledere af denne; med andre Ord: det viser sig, hvorledes Folkelivet indenfor det religiøse Omraade var præget af en Enhed, der ej aabnede Udsigt til en Adskillelse som den fremsatte. Naar en saadan synes at spores i Poesien i enkelte af dens forholdsvis sene Frembringelser, kunde det endog muligt vidne om en bevidst Uoverensstemmelse mellem den poetiske Behandling af Gudetroen og de traditionelle Beretninger om Gudedyrkelsen (se S. 36).

Og skulde i det hele i Tidens Løb en Adskillelse i Folket som den omhandlede, have gjort sig gjældende, saa kunde det kun have været paa en Tid, da den gamle Gudetro og Gudedyrkelse var ved at opløses, men Odins-Digtningen havde, som forfattet i en saadan Tid, da heller ikke Betydning som gjengivende Gudetroen i dens gamle Aand.

E. Sars har i sin Udsigt over den norske Historie, S. 171, udtalt sig om Eddakvadene i Forhold til den hedenske Religion paa en Maade, der, efter nærværende Paavisning af denne og dens Modsætning til hine Kvad, vil vise sig saa meget mere træffende:

„Den rene Tro's Tidsalder plejer ikke at være Kunstens eller Poesiens. Grækenlands Kunst og Literatur blomstrede i en Periode, da dets nationale Religion allerede befandt sig i en Opløsningstilstand. Den katolsk-christelige Kunst tog først sit rette Opsving, efterat de religiøse Forestillinger, hvorfra den udsprang, havde tabt sin fulde

Magt over Sindet. Kunsten kræver en vis Fjernhed lige over de Gjenstande eller Forestillinger, som den skal behandle, for at den kan behandle dem med tilstrekkelig Frihed. I Overensstemmelse hermed maa vi nu ogsaa tænke os Forholdet mellem den gamle Mythedigtning, hvoraf der er bevaret Levninger i Eddaen, og den hedenske Religion: de staa i den nøjeste Sammenhæng med hinanden; men Digtningens rigeste Udfoldelse maa først have faldt efter den Periode, da Religionen stod i fuld Kraft, uberørt af fremmede Indflydelser."

Da Sars nedskrev denne Betragtning, skete det ikke under Forudsætning af en saa stor Forskjel mellem Mythologi og Religion, som nærværende Undersøgelse har søgt at paavise; den Gud, der er Hovedguden i Mythologien, antoges af ham, som almindeligt, for den samme Gud, som ogsaa „den rene Tro's Tidsalder" havde tilbedt som den øverste Gud. Den paapegede Modsætning maa derfor synes at stille Mythologien endnu fjærnere i Oprindelse fra Hedenoldstroen. Med andre Ord: den mythologiske Odins-Digtnings Fremstaaen er ikke alene en Følge af Troens Forfald.

Der foreligger tilstrækkelige Kjendsgjerninger for, i hvor høj Grad endnu langt ned i det 10de Aarhundrede den hedenske Religion hævdede sig over for den ny fremmede Religion, og vi kunne næppe antage dens Kraft for endelig brudt, før end Danernes Konge i Slutningen af Aarhundredet lader sig døbe i sit eget Rige, og Danerne paa Isøretinget vedtage at bryde med den gamle Tro. Nordmændene og Islænderne indvillige ikke lang Tid efter i „Siðaskiptit", men Sveriges Befolkning kun til Dels; endnu i Slutningen af det 11te Aarhundrede stod Thor i Upsalahovet som den mægtigste Gud.

Naar vi paa den anden Side se hen til de paa Island midt i det 13de Aarhundrede nedskrevne Kvad og Gudesagn samt til Saxes ved Aar 1200 affattede Krøn-

ike, hvori med dem væsenligt overensstemmende mythologiske Træk ere indflettede i Kongehistorierne paa en Maade, der viser, at de mythologiske Kvad — og Saxe gjengiver jo i Regelen Kvad i metrisk Oversættelse — forlængst havde opløst sig i historiske Sagn, er det jo tydeligt, at vi derigjennem maa hævde Odins-Digtningen en Ælde, der synes at naa tilbage hinsides Aar 1000. Men vi have saaledes atter en Odins-Besyngelse som et tilsyneladende Resultat af Thors-Tilbedelsens Forfald, hvormed den ikke kan staa i umiddelbar Forbindelse.

Vanskeligheden vil muligt kunne løses ved at betragte hin „Literaturs" Historie parallelt med Kulturens Historie i dens Almindelighed, ved at antage, at dens Forudsætning, dens første Oprindelse ligger udenfor Norden i Tydskland (eller England), hvor Odins-Dyrkelsen var saa meget ældre end i Norden, og at den er fremspiret der som Led af en mythologisk Digtning, netop „efter den Periode, da Religionen stod i sin fulde Kraft". Det literære Grundlag, hvorpaa Nordens Skjalde saaledes byggede videre — ligesom i en anden Retning af Poesien paa de fremmede heroiske Sagn — vil derved ses ikke at staa i den umiddelbare Afhængighed af den hedenske Tro, der maatte have givet Digtningen et helt andet Præg, navnlig om den er kommen op paa en Tid i det 10de Aarhundrede, da endnu den gamle Religion var Statsreligion, og hvad der betød mere, da endnu den gamle Gudetro nøje prægede sig i Folkets Liv og Sæder.

Paa Poesiens, i foreliggende Tilfælde særligt paa den mythologiske Digtnings Omraade, tør vi forudsætte det samme Resultat ved dens Fremvæxt her i Norden, som viser sig for Kulturen herhjemme og i en ganske særlig Grad for dennes Fremtræden i 8de—11te Aarhundrede. Hvor mange Elementer den end har „laant" udenfra, har den som Helhed et ejendommeligt, nationalt Præg. Odins-

Digtningen er i sin foreliggende Form et udelukkende nordisk Mindesmærke, hvor mange af dens Grundtræk der end maatte være optagne fra Tydskland. Alene Foreningen af Aser og de ikke tydske Vaner i Digtningen viser hen paa en slig national Bearbejdelse. — Men det tør vi da ogsaa gaa ud fra ved Betragtningen af Forudsætningerne for Odins-Digtningens, for „den nordiske Mythologis“ Opstaaen: der fandtes herhjemme i Norden i Forvejen en mythologisk Digtning, en Gudebesyngelse, mere eller mindre udviklet, men nøje knyttet til den religiøse Opfattelse af Thor som Hovedguden. Denne Digtning har sikkert spillet en væsenlig Rolle i den daglige Gudedyrkelse; thi vi tør uden Tvivl forudsætte en Anraabelse af Guden eller Guderne i poetisk Form saa vel ved Hovtjenesten, som naar ellers Gudens viende Bistand blev paakaldt, hvad der maa have givet Handlingen et endnu mere højtideligt Præg[1]). At slige Kvad til den højeste Guds Ære, at i det hele Grundtrækkene til en Mythologi med Thor som Hovedguden, ere ældgamle og fælles for alle Goter, tør vi sikkert formode. Hvad er det andet end en Thors-Besyngelse, en Paakaldelse af Guden i Verseform, der alt ligger til Grund for Tacitus' Beretning om Germanernes Besyngelse af Herkules, naar de gaa i Kamp, og Herkules-Besyngelsen har aabenbart blandt alle Folkets mange Kvad gjort størst Indtryk paa den romerske Forfatter; og hvad er det andet end maaske netop en slig Besyngelse af deres Gud Thunar og hans Storværker, der i Forbindelse med

[1]) Som Erindringer om saadanne Kvad, kan henpeges paa Sigrdrífumál 3, Atlamál 35, samt Besværgelsen i Helgakv. Hundingsb. II. 30 o. flg. — Der er i en engelsk Codex bevaret et kort med Runer skrevet gammel-nordisk Signevers (Zeitschrift f. deutsches Alterthum XIII. 193.), hvoraf Prof. Stephens har haft den Godhed at meddele nærv. Forf. en forbedret Læsning og Tolkning. En af Linierne lyder: Thur vigi thik, Thorsa trutin, og forøger saaledes paa en betegnende Maade de fremdragne Minder om Thors Paakaldelse som Véurr.

det ejendommelige Værge har fremkaldt Sammenstillingen mellem denne og Herkules, har ladet Tacitus nævne hin med dette Navn?

Det var med Vikingetiden og dens Liv som Forudsætning, at den til vore Dage bevarede rige Digtning, hvori Besyngelsen af Høvdingen og Høvdingelivet er det fælles Grundtræk, i alt Fald blev til i sin foreliggende Form. En saadan Høvdingebesyngelse maa antages at have taget sit stærkeste Opsving fra det Øjeblik et Bindeled mellem Høvding og Folk som det, den hedenske Gudedyrkelse frembød, ophørte, og han kom til at staa ene som Folkets verdslige Styrer, hvorved han ragede saa meget mere frem i dets Midte. Hans Æt blev stundom af „Hofskjaldene“ efter angelsaxisk Mønster forherliget som nedstammende fra Guderne — dog aldrig fra Thor.

I nær Forbindelse med hin heroiske Digtning, der atter og atter lader Odin — men ingen anden Gud — gribe ind i Heltenes Skjæbne[1]), synes den mythologiske Odins-Digtning at være fremstaaet. Det kan derfor ikke undre os i en Tid, der saa tilbage paa Hedenolds Gudetro, at finde Hedenolds Guder opfattede i de da fremkomne Kvad som en Høvdingskare, hvori den Gud havde Forrangen, der i sin ydre Fremtræden — Wodanem armatum sculpunt — mest lignede Datidens Høvdinge og derved blev Høvdingeklassens ideelle Representant. Som Forbillede for en jordisk Konge forenedes i Odins Væsen alt, hvad der paa Jorden var ypperst, som Himmelkongen skildredes han som „Alfader“ og „Skaber“. Pladsen nærmest Odin kom dog naturligt Thor til at indtage, men Digtningens Brydning med Traditionen i Fremstillingen af den højeste Gud, fremkaldte netop den modsatte Karakterskildring af hine to Guder. Lige over for Odin som Høvd-

---

[1]) Smhld. Sv. Grundtvig: Udsigt over den nordiske Oldtids heroiske Digtning. S. 96.

ingens Repræsentant blev Thor Repræsentant for Folket — der ikke saa let som dets Konge glemte Thor for Krist. Thor blev tegnet i Folkets Billede, i dets hele Ejendommelighed.

Men under mere eller mindre direkte Indtryk af kristelige Ideer omdigtedes i nordisk Krigeraand den gamle hedenske Mythologi som et episk Drama, hvori Odin blev Hovedpersonen. Dog den endelige Katastrofe, Menneskehedens og Verdens Undergang, kom ikke til at knytte sig til ham, men uvilkaarligt til Miðgarðs Véurr, til hele den oprindelige Opfattelse og Tilbedelse af Thor som Hovedguden i Hedenold.

Rettelser og Tilføjelser.

S. 7, Lin. 18, Herredet, tilføj: (Hundaret).
— Lin. 4. f. n. „Hof“ læs „Hov“.
— 9, Lin. 14, Valborgs tilf. — Voldborgs.
— 29, — 22, Bemærkningen om Saxes Omtale af „syvaarige“ Ofringer i Upsala, der her er anført uden at være benyttet i Udviklingen, udgaar. Saxe taler kun om aarlige Ofringer (Lib. I. Side 50). — Mon man i hans Omtale l. c. af Indstiftelsen af Frøblot tør se Vidnesbyrd om en forholdsvis ny Offerhøjtid? Saxe fortæller om „Mitothin“, at han ophævede Ofringer til Guderne i Almindelighed, og indførte Offerhøjtider til hver især. (Lib. I. S. 43).
— 31, L. 8 f. n. læs Geijer.
— 37, Anm. 1. se endvidere Adam af Bremen, Pertz: Monumenta VII. 328. 371.
— 39, L. 6 f. n. As læs Áss.
— 48, Anm. 1. — Tilf.: Ann. f. nord. Oldk. 1846. S. 76.
— 71, L. 1—5. Under Trykningen er Accenten over A i Áss knust.
— 72, Vidnesbyrd om Anvendelsen af et helligt Tegn foreligger fremdeles i Rutas Ord i Bjarkemaalet, da hun paa Bjarkes hidsige Tilraab, om hun ser Kampens umilde Styrer, Odin, beder ham at gjøre „Signum victrix“ for sine Øjne og derpaa se gjennem den Hank, hendes bøjede Arm danner. (Saxo. S. 106).
— 83, Flg. Anm. er glemt: Naar man tager Hensyn til Gudehovets Indretning som Gildeshal, er det næppe usandsynligt, at en Højtid som Brudevielsen kan være bleven festligholdt i selve Gudehovet, maaske ligesom „Daaben“ knyttet til et Blot. Selv i den kristne Tid og efter Reformationen holdtes paa Island Bryllupsgilder og selv Gravøl i Kirken (Finn Magnusen: Bidrag til nord. Archæol. S. 28), og i Peder Palladius' Visitatsbog (Sv. Grundtvigs Udg. S. 36 smhdl. XXIV) tales om „den slemmen oc demmen oc dantzen met pibe oc tromme, skede her vdi Sieland inden kirckedørrene om mandag heller tisdag i bryllupsvgen“.
— 99, Til Anm. 1. Hermed stemmer ifølge Oplysning af Cand. E. V. Steffensen den oprindelige Betydning af „Hel“. Ordet er nemlig udsprunget af Roden i „at hæle“ og er i nær Slægt med de oldnordiske Ord: höll (Hal), hallr (Sten), hellir (Grotte) o. dsl, og betyder oprindelig Skjul. Ligesom Hallen var det overjordiske Herberge, var Hel det underjordiske.

Fig. 8 & 13 ere laante af Oldskriftselskabet, Fig. 11 af Prof. G. Stephens.

90-B32244

GETTY RESEARCH INSTITUTE
3 3125 01500 3870